

LATVIJAS
PĒDĒJĀ SENTAUTA
TURIĒS

ANNA KLAUCĀNE

Latvijas pēdējā sentauta, turies!

Anna Klaučāne

Latvijas pēdējā sentauta, turies!

Grāmata par latgaļu tautu

Autores izdevums

UDK 94(474.3)+39(=174)
KI 210

Anna Klaučāne
Latvijas pēdējā sentauta, turies!

Grāmata par latgaļu tautu

Redaktore *Ligita Leja*

Autore pateicas *Vilim Liniņam* un *Ligitai Lejai*
par atbalstu grāmatas tapšanā

Attēlā 142. lpp. – “Letgaļu jaunava VIII. gs.” no izdevuma
“Ievads latviešu tautas tērpā vēsturē”
143. lpp. – Jōņa Karūdnīka “*Šei volūda*” no dzejas izlases
“*Laiks i nalaiks*”

© Anna Klaučāne, 2014

ISBN 978-9934-14-320-5

*“Mēs nesūdzamies. Esam kodols.
Stiprs kodols..”*

Ceļavārdi grāmatai

Šajā grāmatā runa ir par tautu, kas Latvijai devusi vārdu un mūsdienu alfabētu. Par tautu, kuras augsto attīstību senatnē ir apliecinājusi sava valsts.

Gadsimtiem ilgi tā nav pieņēmusi savā vidū svešiniekus, saglabājot tīru savu valodu un dzīvu – seno burtniecību. Kā neviena cita, vairojusi latviešu tautas dzīvo spēku. Bijusi “Ķīnas mūris” latvju zemes tīkotājiem no Austrumiem. Šī vitalitāte un tās neatkārtojamā savdabība nav ļāvusi mūsu zemes iekarotājiem un “valdniekiem” šo sentautu priekšlaicīgi apbedīt, pasludināt par “mirušu tautu”, kā tas jau sendienās izdarīts ar sēļiem un kuršiem.

Runa ir par latgaļiem.

Šī grāmata veltīta paradoksam – kā gan tas var būt, ka šai pamattautai savā zemē pārmet separātisma tieksmes?! Un arī jautājumam – kam tas izdevīgi, ka latgaļus Latvijas valstī negrib atzīt par tautu? Jau kopš brīvās Latvijas valsts pirmsākumiem un vēl jo vairāk slavenajos “latviešu ziedu laikos” – ulmaņlaikos –, un arī tagad Latvijas patrioti un ienaidnieki vienojušies centienos šo tautu nospiegt uz ceļiem. Būtībā tieši to nozīmē visu to konstitucionālo nosacījumu ignorance, uz kādiem latgaļi 1917. gadā bija gatavi iekļauties apvienotajā Latvijā.

“Latgaļi, jums būs sava pašvaldība, varēsiet brīvi runāt savā valodā un paši lemt savas skolu, ticības, kultūras un zemes lietas”, skanēja solījumi 1917. gada aprīļa Rēzeknes kongresā, kurā tika lemts par Latgales turpmākajiem likteņiem. Latgale raisījās vaļā no cara Krievijas Vitebskas guberņas.

Un latgaļi noticēja šiem solījumiem, viņi brīvprātīgi un labticīgi atsacījās no iespējas atjaunot seno Jersikas valsti, atsacījās arī no iespējas pievienoties Lietuvai, tā vietā iekļaujoties apvienotajā Latvijā. Savukārt, Latvija atsacījās no lietuviešu piedāvātās iespējas veidot Latvijas-Lietuvas

kopvalsti, jo, lūk, sociāldemokrāti, Raini ieskaitot, lielā mērā politiskā toņa noteicēji, uzskatīja, ka Lietuva esot atpalikusi un agrāra...

Kad izšķirošais solis Rēzeknes kongresā bija sperts, nāca viss tālākais, proti, pārnovadnieku, t. s. baltiešu, konkrēti, Ulmaņa-zociķu melu politikas konsekventa attīstība. Tā vietā, lai cīnītos par katru latgaļiem reiz piederējušās zemes pēdu – par Latvijas zemi! –, Latvijas atbrīvošanas karš tika pārtraukts ar sociāldemokrāta (nelegāli komunistu) F. Mendera sarūpēto nodevīgo Latvijas-Krievijas pamieru. Arī par Latvijas-Krievijas miera sarunu galvenajiem vedējiem K. Ulmanis un Z. Meierovics izraudzījās tieši sarkanās Krievijas draugus – zociķus (delegācijas vad. – J. Vesmanis, A. Buševics nelegāli arī komunisti), un ar šo Miera līgumu Krievijai tika atdoti 4 latgaļu pagasti ar 60 tūkst. iedzīvotājiem. Kad 1922. gada Satversmes Sapulcē latgaļu deputāti prasīja nostiprināt savas valodas tiesības pantā *“Latgalē latgaļu dialekts visās valsts iestādēs bauda valsts valodas tiesības”*, izcēlās vētrains iebildumi, un šis ierosinājums netika pieņemts. Līdzīgs tracijs sacēlās mūsdienās, kad daži Saeimas deputāti no Latgales savu deputāta zvērestu izteica latgaļu valodā. Atgriežoties vēl pie vēstures – Satversmes sapulces kreisais vairākums noraidīja arī latgaļu vēlmi iekļaut Satversmē atsauci uz Dievu.

Tālāk cītīgi tika gādāts par latgaļu atšķaidīšanu ar “kultūras nesējiem” – baltiešiem. Latgaļi – savā zemē! – tika vērtēti kā izglītojami, latviskojami tumsoņi. Skolu un zemes lietās viņi zaudēja pozīciju pēc pozīcijas, jo, lūk, baltieši esot “latviskāki”! Baltieši vairs neslēpa savas kolonizācijas tieksmes. Kalpu gaitās latgaļi izklīda pa visu Latviju. Tiesa gan, kādu laiku vēl drīkstēja runāt un mācīties zemākajās skolās savā valodā.

Pēc Ulmaņa 15. maija puča tika liegts arī tas.

Par “krievu laikiem” – padomju okupācijas gadiem – nerunāsim. Tie nevienai nacionālai tautai neko labu nenesa. Parunāsim par mūsdienām.

Atkal Latgale ir nabadzīgākais Latvijas novads. Pa šiem pārdesmit “neatkarības” gadiem tas kļuvis arī cilvēku ziņā visiztukšotākais, un tādi laiki Latgales vēsturē bijuši vien pēc lielajiem kariem un mēra... Kā izteicies kāds pazīstams vēsturnieks – “Latvijas un Krievijas pierobežas geto”.

Latgalē administratīvi tiek likvidēts ciems pēc ciema, nevis pa vienam vai desmitos, bet simtos! Lūk, Rugāju novads – no bijušajiem 110 ciemiem likvidēti 103! No kartēm pazūd senie vietvārdi, arī pašas Latgales kartes ir literārajā latviešu valodā, totālas “latviskošanas” apstākļos zūd latgaļu

dzīvā runa, ko iemācās saimē... Tāda ir Latvijas valsts politika Latgalē. Krāslavā preses kioskā vairs nevar nopirkt "Dienu". Pašvaldībās pie varas raujas *Saskaņas centrs*.

Krievija izstiepusi pār Latgali savu melu tiklu, bet Latvijas valsts Saeima gluži kā dāvanu krievvalodīgajiem "separāristiem" izstrādā vietējo pašvaldību vēlēšanu likumu. *Homo soveticus* prasa valsts valodas tiesības Latgalē ne vairs latgaļu, bet ciniski atklāti – jau krievu valodai, turklāt izstiepj roku pēc visas Latvijas, par ko liecina prettiesiskā valsts valodas referendumu uzspiešana Latvijai. Bet attiecībā uz Latgali *sovetikiem* padomā jau kas vairāk... Un Latvijas valsts glēvi pieņem šādus spēles noteikumus!

Arī tagad latgaļiem – ne savu skolu, ne bērnudārzu. "Mazākumtautībām" tas viss ir... "Minoritātes" Latgalē kļuvušas par majoritāti. Pašu latgaļu – savas valodas lietotāju saimē Latgalē palicis vairs tikai 35 procenti. Latgaļus sen bija laiks izsludināt par mirstošu tautu! Vārds "latgalis" (čangalis) jau kļuvis par lamuvārdu, gluži kā savulaik – prūsis. Un prūšu liktenis ir zināms...

Izvirzās daži jautājumi.

Kura Latvijas valsts ir atjaunota – Ulmaņa protektorāts vai demokrātiskā Latvijas Republika?

Tālāk, ko šajā situācijā darīt latgaļiem, savas tautas un zemes patriotiem? Vai, līdzīgi kā savulaik zemgaļiem, aiziet uz Lietuvu? Jo Latvijā viņu stāvoklis ir bezcerīgs...

Un treškārt – kāpēc šāds gluži pretdabisks pastāvīgs politiskais spiediens pret latgaļiem?

Par cara laikiem un padomju okupācijas gadiem viss ir skaidrs. Bet arī ulmaņlaikos un tagad, atjaunotajā Latvijas valstī, politika attiecībā pret latgaļiem ir nemainīgi nelabvēlīga.

Un te nu nonākam pie kutelīgā jautājuma, ka latgaļi ir krievu tautas pamats. Nav noslēpums, ka krievu tauta turas uz sievietēm, un tās ir iekaroto baltu zemju paverdzināto sieviešu pēcteces. Sirotāji jau sievietes līdzī neņēma! To labi rāda kāds krievu sieviešu kalambūrs:

Я и лошадь, я и бык, я и баба, и мужик.

Šis stiprās sievietes – tas ir vienīgais krievu tautu vienojošais elements. Viņas arī – valodas devējas iekarotājiem, kuri savstarpēji sapratās ar kara-

kalpu lamuvārdu mistru... Bet tas taču iekarotājiem apkaunojoši!... Un lūk, latgaļus niecina un nīcina, cenšas atcirst viņu vēsturiskās saknes, apgriezt patiesību ar kājām gaisā...

Pakalpiņu, arī inteliģences, zinātnieku vidū, nekad nav trūcis. Nav dzirdēts, ka latviešu vēsturnieki apšaubītu Krievijas impēriskās vēstures mītu par plašajām “senajām krievu (slāvu) zemēm” (*исконные русские земли*), atgādinātu, ka tās ir senās austrumbaltu, tostarp latgaļu, zemes, kurās Krievzemes taisītāji baltus izkāva...

Mūsu vēsturnieki klāsta, ka pēc pēdējā Ledus laikmeta cilvēki ieradās seno latviešu zemēs ne agrāk kā 8. gadu tūkstoši p. m. ē., neko negribot zināt par to, ka vissenākais latgaļu zemēs, pie Polockas, atrastais apbedījums ar sarkano okeru un turienes 3 apmetnes Daugavas krastā datētas ar 11750. g. p. m. ē. Tagad krievi lepojas ar šiem senajiem datējumiem un šīm zemēm kā ar savām...

Latgaļus pat cenšas izslēgt no Latvijas pamattautām, pēdējā laikā neatlaidīgi uzsverot, ka viņi Latvijā ienākuši tikai mūsu ēras 6. gadsimtā, un ieradušies no austrumiem, arī no dienvidaustrumiem... Atkal tēze, turklāt melīga tēze par labu Krievijai!... Tas, ka austrumbalti glābiņu no vikingu-slāvu sirotājiem meklēja Latvijā, liecina tieši par pretējo – viņi glābās pie saviem ciltsbrāļiem!

Ne pirmajā Latvijas Republikā, nedz arī šodien kāds no Latvijas vadošajiem filologiem apstrīd cara tētiņa laikos stipri iepotēto, ka latgaļi krietnu tiesu no sava vārdu krājuma aizguvuši no “lielās krievu tautas”. Aizdomāsimies par šo absurdu – sena kultūrtauta kaut ko aizguvusi no “tautas”, kura senlaikos neparādās uz vēstures skatuves!... Līdz 6. gadsimtam par krieviem vispār nav nekādu ziņu.

Šai ziņā grēkojis arī mūsu filologu lielākā autoritāte – Endzelīns.

Kopš Ulmaņa 15. maija puča latgaļu literatūra izslēgta no latviešu literatūras, – līdzīgi, kā padomju okupācijas gados no latviešu literatūras bija izslēgta Rietumu trimdas literatūra. Trimdas literatūra tagad “reabilitēta”, bet latgaļu – vēl joprojām ne. Rīgā grāmatu latgaliski nenopirksi. Tas, protams, tāpēc, ka sava rakstība un literatūra ir tautas pazīmes, bet zināmiem politiskiem spēkiem ir ļoti svarīgi, lai latgaļi par tautu netiktu atzīti.

Šāda konsekventa latgaļu tautas garīgās un materiālās attīstības bremzēšana jau liek atcerēties starptautisko genocīda formulējumu: ra-

dot kādai tautai neciešamus dzīves apstākļus, tiek realizēts genocīds pret to, un tas ir noziegums pret cilvēci, kam nav noilguma. Pēc 1948. gada 9. decembrī pieņemtās ANO “Konvencijas par genocīda noziegumu novēršanu un sodāmību”, genocīds ir ne tikai kādas cilvēku grupas vai tautas fiziska iznīcināšana, bet arī tādu dzīves apstākļu apzināta radīšana, kas vērsti uz tās pilnīgu vai daļēju iznīcināšanu, garīgu kropļošanu vai dzimstības apturēšanu.

Kopsavilkumā, lai cik tas nebūtu nepatīkami, jāsecina – latgaļi pastāvīgi diskriminēti Krievijas interesēs un uzdevumā, vai nu Latvijas politiķiem to saprotot, vai nē. Diemžēl, Latvijas politiskajā dzīvē jau kopš valsts pirmsākumiem ir ieviesies slēpti krievisks gars. Un tagad, ja valsts neizrādīs nekādu iniciatīvu latgaļu glābšanā, to uzņemsies atklāti prokrieviskie spēki.

Jāatgādina, ka nacionālais protekcionisms akceptēts starptautiskajās tiesībās. Tās aizsargā nācijas pret apdraudējumu. Vai 35 % latgaļu ģimeņu savā zemē ir par daudz, lai pasludinātu latgaļus par izmirstošu tautu?

1966. gada 16. decembra ANO Starptautiskais pakts par pilsoniskajām tiesībām un politiskajām brīvībām 4. p. 1. d. paredz pat iespēju valstī izsludināt ārkārtas stāvokli, ja apdraudēta nācijas pastāvēšana. Ir vēl citas iespējas, ja tikai Latvijas politiķi atvērtu acis uz šo problēmu.

Ņemot talkā starptautiskās tiesības, nebūtu nekādu runu par iespējamām “minoritāšu” uzspiestiem reģionāliem autonomijas referendumiem, krievu valodu kā otro valsts valodu Latgalē vai pat visā Latvijā, bet gan – kā atdzīvināt, stiprināt izmirstošo latgaļu tautu. To darot, tiktu spēcināta arī visa latviešu tauta, kurai tāpat draud iznīcība.

Tā vietā tiek liktas lietā visādas blēdības, lai šo traģisko latviešu tautas nākotnes perspektīvu notušētu (*Vienotības* ideja, ka par latvieti, pareizāk, *latvijieti* var kļūt jebkurš ķīnietis, jūds vai turks, nodzīvojot šeit 15 gadus, iemācoties latviešu valodu un izsakot attiecīgu vēlmi).

Vai ir tik grūti nezāgēt zaru, uz kura paši sēžam?

Bet latgaļiem gribas atgādināt – jūs esat pēdējā dzīvā Latvijas sentauta, senās baltu tautu garīgās lielvalsts relikts! Baltu, t. sk. latgaļu, dzīves telpa vēl m. ē. 5.–6. gs. bija neaptverami plaša – no Baltijas jūras līdz Urāliem un Obai, no Ledus okeāna līdz Melnajai jūrai.

Latgaļi, jūs dzīvojāt pēc sava Radītāja – Visuma Dieva likumiem.

Jums bija apbrīnojamas darba prasmes, nepārspējama skaistuma izjūta, un daudz kas no tā visa ir saglabājies.

Arī vēl tagad, līdztekus lietuviešiem, jums pieder pasaules senākā valoda. Esiet tās cienīgi! Meklējiet savas valodas radniecību ar citām senvalodām, veidojiet kontaktus ar Indijas vēdu pētniekiem! Viņiem ir vairāk pašcieņas, viņi vairs nepieņem Rietumu pasaules uzspiesto uzskatu, ka indoeiropieši kā jauna tauta ienākuši Indijā tikai ap 1,5 g. t. p. m. ē. Viņi saka – senindi Indijā bijuši 15 gadu tūkstošus pirms mūsu ēras.

Mēs varētu teikt – tāpat kā balti pie Baltijas un Baltās jūras. Vienreiz tas ir jāpasaka skaļi!

Ir pēdējais laiks sākt nopietnus valodnieciskos pētījumus – kamēr vēl dzīvi senā latgaļu dzīvesveida kopēji, valodas runātāji! Veidojiet apkopojošu latgaļu valodas skaidrojošo vārdnīcu, kas aptvertu visu latgaļu izlokšņu vārdus – tagad lielā mērā jau vecvārdus – un salīdzinātu ar citām senvalodām! Baltu civilizācijas senās pirmvalodas rekonstrukcijā tas būtu neatsverams ieguldījums, līdzvērtīgs vēdu pētnieku veikumam...

Kamēr jūs kavējaties, rīkojas krievi, stiprinot mītu par slāviem kā senu kultūrtautu, kurai ir vienas saknes ar senindiem – viena pirmdzimtene, viena pirmvaloda – sanskrits.

Latgaļi, vai jūs pieļausiet, ka šāda pasaules maldināšana turpinās?

Vilis Liniņš, Ligita Leja – sēļi

SATURS

<i>Ceļavārdi grāmatai</i>	7
IEVADS. Leģendas, senrakstu ziņas, teorijas	17
Rīta zvaigzne – <i>Sāta</i>	18
Baltija – baltu civilizācijas aizsākuma vieta	21
I NODAĻA. Arheoloģija, antropoloģija, valodniecība	
Latgaļu senkultūras	28
Arheoloģiskā materiāla liecības par latgaļiem antropologu skatījumā ...	34
Atradumi arheoloģiskajos izrakumos – bagātās latgaļu senās kultūras apliecinātāji	40
Baltiskā saite no budiniem līdz latgaļiem: budini – neuri – galindi – skiti – sindi – kriviči – latgaļi	45
Kas ir baltkrievi?	48
II NODAĻA. Patiesība par Austrumeiropas baltu zemju iekarotājiem	
Kā vikingi un slovēņi baltu zemēs taisīja Krievzemi	51
Krievijas “pasūtījuma vēsturnieki” – vēstures viltotāji	55
“Vācu” krustneši un “poļu” pani	57
“Dieva izredzēto” iekarotāju ideoloģija – kristietība – iepretim baltu Dieva daudzinašanai	60
III NODAĻA. Etnogrāfiskas ziņas par latgaļiem	
Latgaļu raksturs	67
Latgaļu ciņa par savas tautības saglabāšanu. Sievietes loma	71
Latgaļi kā tauta	76
Latgaļu dzīvā spēka svārstības kopš 12. gadsimta	80
IV NODAĻA. Latgaļi un baltieši	
Grūtais, bet cerīgais latgaļu ceļš pie pārējo novadu latviešiem	83
Ieskats apvienotās Latvijas politikā attiecībā pret Latgali. Latgaļu vilšanās	87

Viltus nacionālpatriota K. Ulmaņa atklāti naidīgā politika pret latgaļiem	93
V NODAĻA. Okupācijas varu politika pret latgaļiem	
Vācu laiks	98
Padomju laiks – atkal zem krieviem	99
Latgaļi Rietumu trimdā	101
VI NODAĻA. Latgaļu ļaudis ar vārdu	103
VII NODAĻA. Valoda	
Nemitīgā latgaļu valodas nīdēšana vairāku gadsimtu ritumā	111
Latgaļu valodas arhaismi un to nozīme vēstures izpētē	117
Vārda ' <i>latgals</i> ' izcelsme	119
Vietu vārdi	123
Latgaļu valodas attiecības ar krievu un lietuviešu valodu ar dažiem piemēriem	125
NOSLĒGUMS. Vai Latvija ir brīva?	131
Izmantotie avoti	137
Jōņs Karūdnīks. <i>Šei volūda</i>	143

IEVADS

Leģendas, senrakstu ziņas, teorijas

Daudz ir rakstīts par citām civilizācijām. Daudz uz Zemes saglabājies attiecīgu liecību. Šīs grāmatas ievads veltīts tieši tām – kā liekas, šāda informācija ļauj plašāk un dziļāk aplūkot baltu civilizācijas problemātiku.

Taču dzīvojam dinamiskā laikmetā, un tādēļ praktiski noskaņotiem cilvēkiem ir iespēja arī tūlīt pāriet pie konkrētiem latgaļu tematikas jautājumiem, kuru iztirzājums sākas ar šīs grāmatas pirmo nodaļu.

Bet mēs, pārējie, mazliet ļausimies iztēlei...

Rīta zvaigzne – Sāta

Piena ceļa galaktika. Piena ceļš. Tikai reizi gadā Piena ceļu pāriet Sīriuss – Rīta zvaigzne – Sāta. Latgaliski Sāta nozīmē Mājas.

Viņi – Visuma viesi, ir ieradušies no Sīriusa, apmetušies kādā vēlāk nogrimušā *Mu* kontinentā vai salu grupā un radījuši ļoti augsti attīstītu civilizāciju.

Tā stāsta seno tautu teikas. Tiek arī minētas vietas, kurās darbojušies no Visuma tālēm ieceļojušie. Tā ir nogrimusi Kumaras pussala Dienvidindijā, Tibeta un Dienvidamerika. Kāda tibetiešu leģenda stāsta par kosmosa kuģi, oļu *Dao*, kas stāvējusi uz trijkāja. Ieceļotāji uzkāpuši Himalaju kalnos, iemācījuši cilvēkiem pētīt un izprast zvaigžņu, Saules, Mēness gaitu, izveidojuši kalendāru un darījuši zināmas vēl citas gudrības. Dodoties projām, Visuma viesi atstājuši uz Zemes savus dēlus un meitas, lai tie liktu pamatus jaunai cilvēku rasei – baltajiem cilvēkiem. Viņi apsolījuši apciemot savus pēcnācējus.

Mūsdienu cilvēku pārsteidz Tibetas seno tempļu varenība, to majestātiskums un nevainojamās proporcijas, rūpīgi izraudzītā atrašanās vieta un greznība. Tie mums stāsta par gluži citu garīguma pakāpi, kurā dzīvojuši to radītāji. Viņi ir aizgājuši, bet klintīs var atrast senus zīmējumus, arī ugunskrustu.

Kā radies cilvēks, kā radusies dzīvība uz Zemes?

Un bulgāru filozofs, astrologs un mistiķis Pēteris Donovs (*pseidonīms – Beinsa Dun, 1864–1944*) šo cilvēka un dzīvības izcelšanās noslēpumu mums izklāsta savādāk, kā esam pieraduši dzirdēt un lasīt. Viņš atklāj, ka miljoni darbinieku ir veikuši dzīvības atnešanu uz Zemes no speciālām vietām. Tā ir gan augu sēklu iesēšana, gan dzīvnieku pārvešana un, visbeidzot, cilvēka svinīga radīšana jeb sūtīšana no augstas pasaules. Vai tik tiešām tas viss ir noticis pēc rūpīgi pārdomāta, varbūt pat citās Galaktikās pārbaudīta plāna?

Tagad ir izpētīts, ka vairākas planētas Vegas un Sīriusa zvaigznājā, iespējams, piemērotas dzīvei. Savukārt, salu rindas un zemūdens kalnu grēdas Klusajā okeānā no Indoķīnas pussalas līdz Peru varētu būt Gondvanas kontinenta paliekas (*Gondvana ir viens no diviem Zemes superkontinentiem (otrs ir Laurāzija), kas esot pastāvējis pirms miljoniem gadu*). Savukārt, malajieši, sena indiešu cilts, kas apdzīvoja Klusā okeāna dien-

vidu salas, kuras veido virknes Amerikas virzienā, ir Dienvidamerikas kontinenta īstie aborigēni, saukti par *majas*.

Daudzu tautu kultūrā līdz pat visprimitīvākajām ciltīm atrodami stāsti par svešām būtnēm, par dieviem no debesīm, bet neviens nezina, kur radusies šo svešinieku civilizācija. Dagonu cilts pārstāvji Āfrikā apgalvo, ka viņu dievu dzimtene bijusi Sīriusa zvaigžņu sistēma Suņa zvaigznājā. Arī senie ķīniešu rokraksti liecina, ka Ķīnas zemē senos laikos ir notikuši kontakti ar ārpuszemes civilizācijām. Debesu dēli esot veidojuši un lietojuši tādas tehniskās ierīces, kas ir neiedomājamas pat mūsdienu tehnisko sasniegumu izpratnē, un par Ķīnas mūra celtniecības mērķiem zinātnieki mūsdienās izsaka jau citas hipotēzes, kas vairs neatbilst agrākajiem uzskatiem. Pēc jaunākās versijas, mūri ir cēlušies citās, nepazīstamās civilizācijās pārstāvji.

Norādes uz Sīriusa sistēmu ir atrodamas arī Heopsa piramīdā. Senie ēģiptieši sacīja, ka Gizas Lielās piramīdas radīšanas plāni nākot no debesīm ar, iespējams, kosmosā aizgūto supertehnoloģiju palīdzību. Nav iespējams pierādīt, ka Lielā piramīda celta faraona Heopsa laikā (2589.–2566. g. p. m. ē.), un tāpat ir pilnīgi skaidrs, ka tās celšana nekādi nav bijusi pa spēkam vergu tūkstošiem, izmantojot primitīvus darbarikus, bet ēģiptologu rīcībā esošais “pierādījums” ir rupjš viltojums.

Zināmu skaidrību vieš “vēstures tēva” Hērodota norāde, ka sendienās no Tēbām vedis ceļš uz Hērakla stabiem. Tas bija ceļš uz Atlantīdas kontinentu, kas ar laiku sarucis par salu grupu. Platons (427–347. g. p. m. ē.) savā “Kritijā” dēvē Atlantīdas iemītniekus par Dieva dēliem. Viņš atsauca uz Solonu, kurš savā laikā ceļojis pa Ēģipti un tur guvis ziņas par Atlantīdu. Pēc viņa liecības, atlanti savas varas ziedu laikos izpletuši savas robežas līdz Libijai, Ēģiptei un Tirēnu jūrai (etrusku zemēm).

Gribētos piebilst – arī daudz tālāk.

Ko vēl mēs zinām par atlantiem? Neapšaubāmi, to, ka viņu kultūra bijusi ļoti augstā līmenī. Pastāv varbūtība, ka pēc Atlantīdas galīgās bojāejas pirms aptuveni 12 tūkst. gadiem dzīvi palika tie, kuri katastrofas brīdī neatradās uz vietas, Atlantīdā, vai arī paguva izglābties, un izdzīvojušie atlanti, nonākot mežoņu ciltīs, bija spiesti veikt civilizētāju funkcijas. Apstākļi atlantiem lika izvēlēties – vai nu pilnīga civilizācijas degradācija, vai arī kultūras ieviešana pusmežonīgajās ciltīs.

Pastāv vēl trešā varbūtība – noslēgta dzīve nedaudzu savējo vidū

svešā, skarbā vidē, kad cīņā par izdzīvošanu lēni zūd kādreizējās augstās gudrības...

Actekiem un maijiem ir leģendas par to, ka viņu Dievs un Skolotājs Kecelkoatls esot bijis baltais, un viņš ieradies no okeāna puses. Pēc maiju norādēm, viņš nācis no *Mu*. Karību leģendas runā par “vecu sarkano zemi”, kas atradusies uz austrumiem un ko tagad klāj ūdens. Konstatēts, ka daļa Ziemeļamerikas indiāņu nav bijuši eskimosi. Viņi tiek saukti arī par “sarkanās krāsas tautu” viņu apbedīšanas rituālu dēļ.

Daudzām pasaules tautām ir teiksmas par liela auguma cilvēkiem ar zilām acīm, kuri pārsteidzoši daudz zinājuši par dabas un Visuma noslēpumiem. Viņi bijuši arī lopkopības, biškopības, zemkopības, pilsētībniecības pamatlicēji, cēlušī mājas no koka un pilis no tēstiem akmens blūkiem, t. s. ciklopiskās būves. Viņi – arī rakstu zīmju izgudrotāji. Šī senā Zemes iemītnieku civilizācija ir ļoti atšķirusies no tagadējās.

Arheoloģijas atklājumi pierāda vienveidīgas rases un kultūras esamību dziļā aizvēsturē dažādās pasaules vietās, un šī vienveidība ir pastāvējusi 50 000 gadus – gribētos piebilst – tikpat ilgi, cik ilgi dabas satricinājumiem un kataklizmām esot bijusi pakļauta Atlantīda. Tātad atlanti jau laikus izceļoja? Var pieņemt, ka viņi devās plašajā pasaulē, vispirms, droši vien, uz tuvējām Ziemeļu zemēm (t. s. Hiperboreju), un veidoja citviet, parasti jūras krastā vai tuvumā, savas pilsētvalstis un svētvietas, ko pieņemts saukt par megalītu pieminekļiem (tie ir menhīri, kromlehi, dolmeni).

Šīs civilizācijas pārstāvjos ir izpaudies gara, nevis matērijas likums. Raksturīgs ir Saules, gaismas, uguns pielūgšanas kults, apbedīšanas tradīcija ar sarkano okeru. Viņi vai arī viņu pēcteči – tie paši arheologu bieži piesauktie kromaņonieši.

Taču kopā ar viņiem uz Zemes ir dzīvojušas arī citas būtnes, kuras atradušas daudz zemākā garīgās attīstības pakāpē. Viņas ir mitušas džungļos, cīnījušas ar dabu, cits ar citu un ar plēsīgajiem zvēriem.

Interesants un pārdomu vērts ir senās Ēģiptes piemērs. Tās kultūras uzplaukums ir pēkšņs un aizdomīgs. Zemkopībā, zinātnē, tēlotājā mākslā un būvniecības tehnikā, arī hieroglifu rakstībā – nekur nav iespējams saskatīt iepriekšējas attīstības posmus vai pat to pazīmes.

Izrādās, ka dzīve Nilas krastā ļoti īsā laikā pilnībā pārveidojusies, pateicoties pēkšņam ieceļotāju pieplūdumam. Ēģiptes zemē ir ieradušies valdītāji, kas pēc izskata un ķermeņa uzbūves stipri atšķirusies no iedzim-

tajiem – viņiem bijuši lielāki ķermeņi un galvaskausi. Pastāv uzskats, ka agrīno dinastiju faraoni ir bijuši ar dievišķas izcelsmes senču asinīm. A grupas asiņu pēdas ar atbilstošajiem ģenētiskajiem marķieriem atklātas valdnieku mūmijās līdz pat XVIII dinastijai. Turklāt visizplatītākā asinsgrupa Ēģiptē bija un joprojām ir 0 grupa. Bet A grupa parasti ir cilvēkiem ar gaišu ādas krāsu un zilām acīm.

Kā teikts senrakstos, atnācēji atbrauc ar 12 jūras kuģiem, kuriem ir augstas priekšējās daļas un sāni. Tādi ir atklāti apbedījumos Ēģiptes dienvidos netālu no mūsdienu Nilas gultnes. Lēš, ka kuģi varētu būt vismaz 5000 gadus veci.

Šumeru (arī pēkšņi uzplaukušas civilizācijas) teksti vēsta, ka kuģi ar augstu priekšgalu piederējuši Meluhas valsts pārstāvjiem. Meluhas ļaudis ir bijuši galvenie jūras braucēji Indijas okeānā jau ļoti sirmā senatnē. Meluhas zemes tagad sen vairs nav, vai arī to ir aprijis Indijas okeāns. Toties Kambejas līcī, kas atrodas Rietumindijā, 2002. gadā izdarīts satriecošs atklājums. Aptuveni 8 km garā jūras dibena iecirknī atrastas akmens kolonnas un sabrukušu būvju sienas, kas pieder vismaz divām noslēpumainām pilsētām. Plašais apbūves vēriens un savdabīgā tās izpildes pilnība varētu norādīt uz ēģiptiešu civilizācijas pazīmēm. Bet varbūt atlantu? No apmēram 37 m dziļuma izceļ vismaz 2000 dažādu cilvēku rokām darinātu priekšmetu, ieskaitot podnieku un juvelieru izstrādājumus, skulptūras, rakstības apliecinājumus, kā arī cilvēku kaulus, kas pieder Indijā ārkārtīgi reti sastopamam lielizmēra cilvēku tipam. Oglekļa datēšanā konstatēts, ka šo cilvēka roku darinājumu vecums ir vismaz 8500–9500 gadu!

Baltija – baltu civilizācijas aizsākuma vieta

Rakstniece, literatūras zinātniece un vēdisko zinātņu speciāliste Rudīte Raudupe studiju gados ir sarakstījusi pētījumu “Baltija – civilizācijas šūpulis”. Polemizējot ar M. Gimbutieni, savā darbā viņa raksta, ka jau senā persiešu un indiešu literatūra apliecina to, ka ļoti tālā senatnē pirmatnējie eiropieši nav vis virzījušies no austrumiem uz rietumiem, bet gan no Ziemeļeiropas uz Āziju.

Rudīte Raudupe atsaucas arī uz tādiem pētniekiem kā vācu zinātnieks, sanskritologs Pauls Tīme (*Paul Thieme, 1905–2001*) un vācu filologs un

arheologs Gustavs Kosinna (*Gustaf Kossinna, 1858–1931*), kuri apliecina indoeiropiešu Eiropas izcelsmi un Ziemeļeiropu uzskata varbūt pat kā pirmo civilizācijas šūpuli. R. Raudupe uzrāda kādu pārsteidzošu rakstisku apliecinājumu Baltijai kā civilizācijas sākuma vietai:

““The Encyclopedia Americana” 15. sējumā minēts, ka šī pirmdzimtene ir bijusi tieši Baltijas jūras austrumu piekraste, t. i., Latvija un Lietuva. Tā kā šā uzskata motivācija ietverta īsā, koncentrētā veidā, tad atļaušos to citēt pilnā apmērā latviešu tulkojumā:

*“Indoeiropiešiem nav vārdu tropisko vai Vidusjūras zemju produktiem, stādiem un dzīvniekiem kā, piemēram, **lauru kokam, vīnogu vīnam, viģes kokam, pērtiķim, kanielim, tīģerim, ēzelim**, bet gan ir vārdi ziemeļu dzīvniekiem un stādiem. Tādi ir **lācis, vilks, gov, kaza, cūka, zoss, ābele, skābardis, bērzs, priede**, un tiem ir arī vārdi **sniegam**. Tie acīm redzot bija apmetušies ziemeļu aukstajā klimatā, un šis fakts, kā arī dažu dzīvnieku vārdi (piemēram, **lasis**), tāpat arī dažu stādu vārdi norāda uz Baltijas jūras austrumu piekrasti.”*”

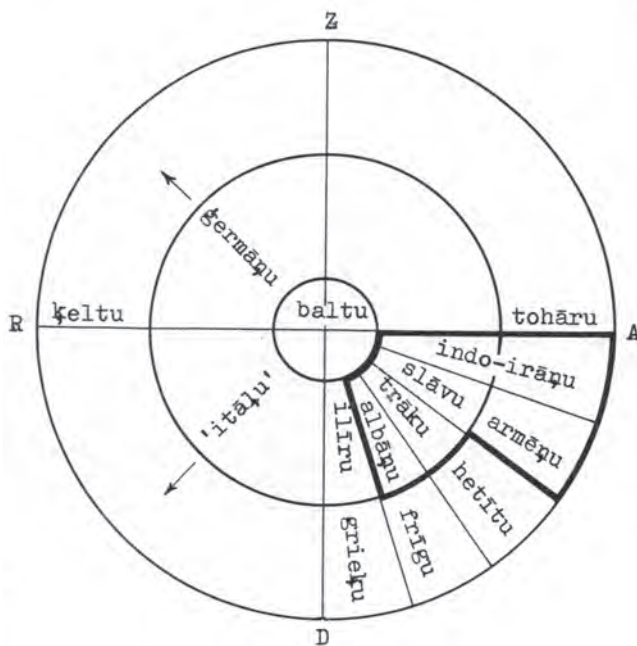
Arī pazīstamā vācu zinātnieka, salīdzināmās valodniecības profesora Volkfanga P. Šmida (*Wolfgang Paul Schmid, 1929–2010*) izstrādātais modelis rāda, ka indoeiropiešu (turpmāk arī saīsināti ide) etnoģenēzē un migrācijas kustībā balti pie Baltijas jūras parādās centrā kā nekustīgs pols.

Balstoties uz hidronīmu pētījumiem, Šmids secinājis, ka indoeiropiešu valodu attiecības vislabāk attēlojamas koncentriskā modelī, kura centrā novietojamas tieši baltu valodas.¹

Kā atzīst vairāki autori, līdz ar to Šmids ievēdis Trojas zirgu oficiālās indoeiropiešu salīdzināmās valodniecības nocietinātajā citadelē.

Ievietojam šeit Šmida indoeiropiešu valodu radniecības modeli (latviskojis Rolfs Pauls, skat. “Senbalti”, 77. lpp.)

¹ Šis Latvijā mazu ievērību guvušais uzskats tuvāk apskatīts Rolfa Paula darbā “Senbalti”. Šmida uzskats apgāž svarīgākos ide salīdzināmās valodniecības postulātus, piem., to, ka jābalstās uz grieķu, latīņu un sanskrita valodas pētījumiem (tādu viedokli pārstāvēja arī Endzelīns). Šmids arī pierāda, ka baltu-slāvu kopības aizvēstures periods nekad nav pastāvējis.

Kā zināms, antropologi indoeiropiešus pieskaita ziemeļnieku antropoloģiskajam tipam.

Antropologs O. Rehe (*Otto Reche, 1879–1966*) savā laikā izpētījis, ka t. s. ziemeļu rases senlaiku pārstāvji radušies saules nabadzīgā Ledus laikmeta klimatā Eiropā. Par konkrētu Eiropas vietu gan tiek diskutēts (Rehe vairāk sliecas uz Rietum- un Viduseiropu), bet uzsvērsim šeit auksto klimatu. Tam ir tiešs sakars ar baltu civilizācijas senumu!

Lietuviešu, poļu un krievu arheologu Prana Kulikauska (1913–2004), Mihaila Vojevodska (1903–1948), Leona Tadeuša Kozlovska (1892–1944) pētījumi liecina par to, ka dabas apstākļi Baltijā bijuši tādi, ka sporādiska apmešanās uz dzīvi tur bijusi iespējama jau glaciālā – interglaciālā laikmetā, t. i., ap 18. g. t. p. m. ē. Apmetne Prūsijā, Mamru ezera apkaimē, datēta ar apmēram 14. g. t. p. m. ē. – senlietas atrastas oļu kārtā zem morēnām. Tātad cilvēki tur bija atgriezušies pirms, nevis pēc plūdu maksimuma, kad radies šis ezers.

Nedaudz raksturosim pēdējo Ledus laikmetu – t. s. Skandināvijas apledojumus, kā arī laikposmu pirms tā.

Laikposms 28.–24. g. t. p. m. ē. Eiropā bijis tik silts, ka kromaņonieši² apmetās Ziemeļu Ledus okeāna piekrastē. Tolaik aiz polārā loka zaļoja subtropu augi. Arheologi atklājuši kromaņoniešu apmetnes Urālos, Pečoras krastā, Obas deltā, Novaja Zemļa salā, Kolas pussalā. Valdaja augstienē Lietuvas arheoloģe R. Rimantiene (*Rimutė Jablonskytė-Rimantiene*, dz.1920. g.) atklāja pat 50 kromaņoniešu apmetnes. Baltijā gan tādas nav pat meklētas. Tomēr kromaņonieši, neapšaubāmi, ir baltu senči.

Dažviet kromaņoniešu apmetnes pastāvējušas ne tikai siltajā laikposmā 27.–20. g. t. p. m. ē., bet vēl 16. g. t. p. m. ē. – tātad arī aukstuma periodā. Tāda, piemēram, ir Lāču alas apmetne Ziemeļurālos.

21200.–16500. g. p. m. ē. Eiropu sasniedzis Skandināvijas apledojums. Cilvēki centušies glābties, bēgot pamatā uz dienvidiem. Noskaidrotas vismaz dažas no viņu patvēruma vietām, tās ir Dienvidaustrumeiropā un tag. Irākas teritorijā.

14 000.–11500. g. p. m. ē. Eiropā ledāji kusuši, sākušies plūdi. Visticamāk, tas bija saistīts ar Atlantīdas nogrimšanu, atbrīvojot ceļu Golvei strauvei.

No 11500. g. p. m. ē. vai pat agrāk, kā rāda Mamru ezera un Krakovas apkaimes Mašicu alas apmetnes piemērs (pēdējā datēta ar 12470. g. p. m. ē.), izdzīvojušie sāka atgriezties savu senču dzimtenē. No šī laika runājam par baltu civilizācijas aizvēsturi. No 11500 g. p. m. ē. ledāji bija atbrīvojuši Daugavas labā krasta augstienes no Polockas līdz Lubānam, kā arī Vidzemes, Kurzemes, Somijas un Karēlijas augstienes.

Iezīmējas atgriešanās maršruts gar Tīrupi (Dņestru) uz ziemeļiem, apmetnes atklātas Ukrainas Ļvovas apgabalā, Polijas Krakovas apkaimē, Oderas, Elbas, Reinas lejtecē.

No dienvidrietumu atzara radušies Balkānu pussalas pelagši un Apenīnu pussalas umbri, kuru senlietas tomēr saglabājušas saikni ar Volīnijas pieminekļiem Ukrainā, kā arī ar Baltijas agrajiem pieminekļiem. Pastāvējusi vienotas izcelsmes senkultūra, kuras vecākie

² Pēc Francijas Dordoņas departamenta Kromaņonas alā atrastā cilvēka atliekām no ~18. g. t. p. m. ē. Tuvāk par kromaņoniešu iecelošanu – O. Ziļicka un V. Liniņa grāmatā “Baltu tautu civilizācija Eiropā, Āzijā un pasaulē”. Kromaņonieši tiek saukti arī par probaltiem, pirmbaltiem vai senbaltiem.

paraugi atrodami Doņecas augstienē, Azovas jūras piekrastē, kā arī Baltijā.

Uz šo laikposmu attiecas divas pazīstamas senkultūras, kas raksturo kromaņoniešu civilizācijas izzušanu un baltu civilizācijas sākumu Skandināvijas apledošanas beigu posmā un “pasaules plūdu” laikā, līdz pat 8. g. t. p. m. ē.

Madlēnas senkultūrai (18.–13. g. t. p. m. ē., nosaukta pēc atradumiem Madlēnas alā Beļģijā) ir tipiski kaula un raga priekšmeti, jo biežās sniega segas dēļ krams vairs nebija atrodams. **Svīdru senkultūru (12.–9. g. t. p. m. ē., nosaukta pēc atradumiem svīdru Velkes apmetnē Polijā)** raksturo precīzi apstrādāti krama darbarīki un arī kaula un raga priekšmeti. Apmetnes atrastas Ziemeļ- un Centrāleiropā, arī Latvijā, Lietuvā un Igaunijā.

Jāpiemin arī t. s. Vēdu arktiskās pirmdzimtenes teorija, kas tāpat runā par baltu senču pirmdzimteni Ziemeļaustrumeiropā – balto putu (piena) Ziemeļa jūras piekrastē, kur Saule, Mēness un zvaigznes griežas ap Lielo zvaigzni jeb Lielās Lāču mātes aci, pusi gada tur ir nakts, bet otrā pusē valda Saule. Pašos ziemeļos ir liela sala un Saulē atmirdz Meru kalns.

Baltie cilvēki tur laimē un pārpilnībā nodzīvojuši daudzas paaudzes, bet tad pienācis laiks, kad cilvēki bijuši spiesti aukstuma dēļ doties projām svešumā – atkāpties uz dienvidiem. Jāpiebilst – runa šeit varētu būt tieši par laikposmu 18.–12. g. t. p. m. ē.³

Seno romiešu vēsturnieks Plīnijs Vecākais (*m. ē. 23–79*) rakstījis par zemi ar maigu klimatu – Hiperboreju – “zemi aiz ziemeļu vēja”, kur pirmo pusgadu spīd Saule, bet otro – citi debesu spīdekļi. Sengrieķu leģendās vēstīts par svētlaimīgo salām, sauktām par Eliseju, Krona zemi jeb gaismas valstību, kas atrodoties ziemeļos. Grieķu ģeogrāfs Strabons (*64. vai 63. g. p. m. ē.–23. vai 24. m. ē.*) vēstījis par galējo ziemeļu zemi Tuli, kas atrodas 6 dienu brauciena attālumā no Britānijas. Milzīgu salu Tuliju “apdzīvotās zemes ziemeļu galā” un lielu pilsētu tajā pieminējis arābu filozofs Alkindi 10. gadsimtā.

Savukārt, 1569. gadā izdotajās ģeogrāfu Fineja un Merkantora kartēs redzams 4 lielu salu arhipelāgs Ziemeļu Ledus okeānā. Vidū – pašā

³ Mutisko vēdu vecumu lēš ap 4–5 tūkstošiem gadu, bet senie vādās attēlotie notikumi liecina, ka tās ir daudz vecākas. – *Red.*

ziemeļpolā paceļas gigantisks kalns. Pēc krievu zinātnieku domām, Hiperboreja pastāvējusi pirms 40 tūkst. gadu. Milzīgo akmens būvju paliekas Kolas pussalā, Solovku un Britu salās esot Hiperborejas civilizācijas pēdas.

Arī norāde uz galējo ziemeļu punktu Tuli ir zīmīga. Tule ir Grenlandē. Ap 50. g. t. p. m. ē. ziemeļpols esot bijis Grenlandes jūrā.

Neapšaubāmi, senraksti saglabājuši seno zināšanu drumslas. Tikai, diemžēl, ar Vēdu arktiskās pirmdzimtenes teoriju savās interesēs manipulē Krievija.

Kā tad īsti ir ar pēdējo Ledus laikmetu? Vai tas neiznīcināja visus agrāko civilizāciju sasniegumus Eiropā?

Pētnieki apliecina, ka tādi ledus laikmeti ir bijuši vairāki. Pirms aptuveni 40 miljoniem gadu esot izveidojies ledus laikmetu cikliskums, un kopš šī laika Zemes poliem tuvākajos apgabalos ir vērojama periodiska apledošanas palielināšanās un samazināšanās, kas atkārtojas ik pēc 40–100 tūkstošiem gadu. To pavada Pasaules okeāna līmeņa celšanās un krišanās. Kā jau teikts, pēdējais Ledus laikmets ir nosacīti beidzies pirms 10 000 gadiem.

Taču pastāv arī cits – maz izplatīts, vadošo zinātnieku aprindās noklusēts viedoklis par ledus laikmetiem un pasaules plūdiem – t. s. grēku plūdiem. Kalnu inženieris Hans-Joahims Cilmers (*Hans-Joachim Zillmer, dz. 1950. g.*) savā grāmatā “Darvina maldi” ļoti pārliecinoši pierāda, ka patiesībā ne tādas Darvina pasludinātās evolūcijas, ne arī tādu ledus laikmetu nemaz nav bijis un nav varējis būt, un ka lielāko daļu teoriju par ledus laikmetiem ir radījuši astronomi un ģeofiziķi, bet ne ģeologi, kuriem pret to būtu daudz iebilžu.

20. gs. piecdesmitajos gados kļūst pazīstama zinātnieka Emanuela Veļikovska (1895–1979) teorija par katastrofām, kuras uz mūsu planētas laiku pa laikam atkārtojoties. Savā grāmatā “Pasauļu sadursme” viņš atklāj, ka Zemes poli ne vienmēr ir atradušies savā pašreizējā stāvoklī, izmaiņas tajos ir notikušas pēkšņi, un ka Ledus laikmeta šļūdoņa ledus ir tas pats polārais ledus. Bet mērenā klimata apgabalā dažu stundu laikā pēkšņi atradušies polārajā lokā.

Tādējādi abām minētajām – ledus laikmetu un katastrofu teorijai – tomēr ir saskarsmes punkti. Viens no tādiem – zemeslodes ass stāvokļa izmaiņas, kas arī varēja izsaukt ledus laikmetus.

Ziemeļāzijas tautu teikas (patiesībā tās ir izdzīvojušo atmiņas) stāsta par kādu garu nakti, kurai ir sekojis karstums, bet beigās sākušies milzīgi plūdi. Taisni šāda secība liecina par asteroīda triecienu.

Kad pirms lielajiem plūdiem Zemes ass ir bijusi vertikāla, tad vēl nav bijis gadalaiku (par ko liecina arī vēdas), bet Zemi ieskāvusī ar ūdens molekulām bagātā atmosfēra ir aizsargājusi planētu no kosmiskā starojuma. Ir bijis silts klimats. Zīmīgi, ka mamuti un citi dzīvnieki, kuri parasti dzīvo siltākās Zemes vietās, ir gājuši bojā ļoti pēkšņi, nevis lēni sasilstot, kā to pierāda viņu atrastie ķermeņi attiecīgajās vietās. Mūsdienu zinātnieki uzskata, ka mamuti gājuši bojā pirms apmēram 13 000 gadiem.

Savukārt, to, ka uz Zemi nākuši daudzi triecieni no debesīm, apstiprina ģeoloģija jau kopš 1980. gada. Ģeologi ir uzzīmējuši ainu par šīs katastrofas norisi:

Komētas vai asteroīda trieciens → zemestrīce → atbrīvotie vulkāni → pasaules ugunsgrēks → plūdi (grēku plūdi) → garā nakts → garā ziema → lietusgāzes, sniegs, okeāns, kas vārās → saindēts gaiss → ozona saīršana un starojums → siltumnīcas efekts → dzīvo radību masveidīga izmiršana → atkal strauja dzīvo radību attīstība.

Šīs lielās katastrofas sekas ir vienkārši neaptveramas: no dzīvo būtņu izmiršanas līdz pat Zemes garozas pārveidei. Ja agrāk kontinenti ir veidojuši vienotu masu, tad tagad, ko atzīst arī zinātnieki, pēc ūdens līmeņa celšanās par 100–200 m, ir izveidojušies vairāki ar ūdeņiem atdalīti kontinenti. To pierāda arī zem okeāna līmeņa atrastās seno pilsētu būves, ceļi. Arī Atlantīda varētu būt tādā pat veidā nogremdēta, kā arī augstāk pieminētās Kambejas līcī atklātās nogrimušās pilsētas un daudz citu visā pasaulē zem ūdens atrasto būvju palieku.

No šo notikumu izklāsta izriet H.-J. Cilmera secinājums, ka mūsu pasaule ir radīta no jauna ar gluži citiem vides apstākļiem: *“Mūsu pasaule, precīzāk zemes garoza, tagadējā formā pastāv tikai kopš neseniem laikiem: Planēta ir jauna. (...) Akmens laikmets nekad nav bijis, tas laikmets ir bijis katastrofālas cilvēces nelaimes fāze pēc grēku plūdiem.”*

H.-J. Cilmera atklātais ļauj daudzas lietas cilvēces vēsturē skatīt citā gaismā. Ir pamats apgalvot, ka baltu kultūra, arī valoda nāk no pirmskatastrofas laikiem. Bet pēc katastrofas izdzīvojušajiem ir bijis jāsāk daudzas lietas radīt no jauna, bijis jāsāk cīnīties par savu eksistenci.

I NODAĻA

Arheoloģija, antropoloģija, valodniecība

Latgaļu senkultūras

Sākoties zemeslodes lielajiem pārmaiņu laikiem pirms padsmīti tūkstošiem gadu, mūsu senčiem kromaņoniešiem laikam gan nācies pamest savu zemi. Taču pēc tam? Atgriezušies? Te būtu vārds arheologiem, jo viņu rīcībā ir taustāms izpētes materiāls. Tās ir senās apmetnes, kuras tiek sīki aprakstītas – visi atradumi tiek nomērīti, nosvērti, salīdzināti, raksturoti.

Taču ir vairākas problēmas. Vairāk uzmanības (un līdzekļu!) arheoloģijai velta lielās valstis. Sevišķi tādas, kas piekopj agresīvu impērisku politiku. Tās šādai politikai meklē pamatojumu vēsturē. Ne velti Krievijas prezidents Vladimirs Putins bija ieradies pie arheologiem – Vecās Lādogas pētniekiem. Tā zinātnē ielaužas politika. Tādēļ arī arheologu un vēsturnieku secinājumi, diemžēl, ne vienmēr tiek izdarīti godprātīgi, un bieži vien tie ir kļedzoši melīgi.

To var teikt arī par daudzām latgaļu senkultūrām, kuras nepatieši tiek pieskaitītas vai nu somugriem, vai krieviem. Pārskatāmā un koncentrētā veidā tās ir sniegtas padomju sistēmas represētā vēsturnieka Oļģerta Ziļicka neatkarīgajā pētījumā “Ļaujiet jel atvases dzīt!” (pieejams internetā). Grāmatā “Baltu tautu civilizācija Eiropā, Āzijā un pasaulē” to kopā ar O. Ziļicki apkopojis Vilis Liniņš.

Īsumā – problēmas būtība ir, ka senās latgaļu zemes tagad lielā mērā atrodas Krievijas teritorijā. Tas attiecas uz piejūras latgaļiem (t. s. piemariem) Somu jūras līča piekrastē, Baltās jūras krastos, ieskaitot Kolas pussalu un Solovku salas (šos Ziemeļu latgaļus sauca arī par cāmiem), latgaļiem Ziemeļu Daugavas (Dvinas) un Oņegas vidustecē un lejtecē,

pie Oņegas un Lādogas ezera, tag. Vologdas apkaimē. Vēsturē pazīstami arī Lugas, Pleskavas, Polockas, Vitebskas latgaļi. Baltā ezera (Beloces ez.) krastos un Valdaja austienē dzīvojošos latgaļus sauca par lielkaļiem viņu prasmīgo krama kalumu dēļ, bet Maskavas nosaukums cēlies no latgaļu mazkaļu cilts, kuras etnonīms saistāms ar ļoti precīziem, maza izmēra brūnā krama kalumiem, kuri bija pazīstami plašā apkaimē.

Arī visa Igaunija ir bijusi seno latgaļu zeme.

Kā jau teikts, zinātne, t. sk. arheoloģija un vēsture, ir politizēta lieta. Arī Latvijā. Un lūk, Latvijas (arī Lietuvas) vēsturnieki šobrīd vēl joprojām turas pie lietuviešu izcelsmes amerikāņu arheoloģes Marijas Gimbutienes (*Marija Gimbutienė, arī Gimbutas, 1921–1994*) pazīstamā uzskata, ka t. s. indoeiropiešu pirmdzimtene ir Dienvidkrievijas stepes, viņi bijuši kareivīgi lopkopji un ienākuši (Gimbutiene domā – iejājuši) Latvijas un Lietuvas zemē tikai ap 2. g. t. p. m. ē. kā iekarotāji.

Rietumeiropā šis baltiem diegiem šūtais pieņēmums ticis nopietni kritizēts.

Starp citu, Gimbutiene uzsver, ka netālu no indoeiropiešu pirmdzimtenes, pirmvalodas izcelsmes vietas jābūt lietuviešiem. Kā spiesti kritiski atzīmēt paši lietuvieši, šajā gadījumā lietuviešu valoda kļūst par divu kunģu kalponi.

Tagad Amerikā un arī Eiropā parādījušās Gimbutienes teorijas “uzlabotās versijas”, kuras, starp citu, aktīvi proponē trimdas latviešu dievturi (J. R. Paliepa u. c.).⁴

Tomēr visu šo teoriju pamatā ir un paliek centieni, ja tā var izteikties, atraut baltus no viņu priekštečiem kromaņoniešiem un no viņu vēsturiskajām zemēm pie Baltijas jūras, kur viņi, iespējams, pārlaida kādu Ledus laikmeta posmu vai vismaz atgriezās tūlīt pēc ledāju atkāpšanās.

⁴ Pensilvānijas universitātes valodnieki *Dr. D. Rēndžs (D. Ringe)* un *Dr. A. Teilore (A. Taylor)* ar vismodernāko datoru palīdzību izstrādājuši jaunu ide valodu koku, kur baltu valodām ierādīta jau daudz svarīgāka vieta kā tādām, kas pēc atdalīšanās no senās kopējās ide pirmvalodas rašanās vietas (domātas Dienvidurālu stepes) atrodoties tai relatīvi vistuvāk. Tomēr arī šīs “modernizētās” Gimbutienes teorijas pārstāvji izslēdz baltu nepārtrauktu autohtonu attīstību to pašreizējā teritorijā. Tā saukto ciltskoka teoriju, pēc kuras indoeiropiešu valodas esot izveidojušās no kopēja celma, līdzīgi kokam arvien vairāk sazarojoties, evolucionisma iespaidā izstrādāja vācu valodnieks Augusts Šleihers (*August Schleicher, 1823–1868*).

Mērķis ir skaidrs – padarīt baltus “jaunākus” un slāvus – “vecākus”, t. i., uz baltu rēķina izbrīvēt slāviem vietu dziļā aizvēsturē.

Un tā balti tiek iztēloti kā Eirāzijas stepēs, dienvidos no Urāliem, ne agrāk kā 5.–4. g. t. p. m. ē. no jauna izveidojusies tauta, kura ap 3000. g. p. m. ē. caur tagadējo Ukrainu ar karacirvi – akmens laivascirvi! – jājusi iekarot *Seno Eiropu* (Gimbutienes apzīmējums). Turklāt baltiem, kā jau teikts, jau gandrīz kopš pirmsākumiem “pielaulāti” slāvi.

Ja tas tā būtu bijis, tas nozīmētu milzīgu baltu kultūras pārrāvumu Baltijā, bet tāda nav! Īlenu maisā nenošlēpsi! Ir neskaitāmas arheoloģiskas liecības (apbedījumi ar okeru, krama nažveida asmenišu atradumi), ka t. s. “senie ziemeļbriežu mednieki”, kas pēc lielās katastrofas jau 14.–12. g. t. p. m. ē. arheoloģiski konstatēti ziemeļu zemēs, ir bijuši kromaņoniešu pēcteči balti. Skumji ir lasīt, ka arī trimdas tautietis, dievturis Jānis Radvils Paliēpa runā par “nenoteiktas izcelsmes ļaužu grupām, iedzīmtajiem”, kas indoeiropiešu ieplūdes laikā dzīvojuši Eiropā, pieņemot vienīgo Gimbutienes atzīto izņēmumu Donavas baseinā, kur esot bijusi vienīgā augsti attīstītā t. s. *Senās Eiropas* civilizācija.

Šī politizētā, Krievijai izdevīgā indoeiropiešu pirmdzimtenes un izplatības teorija iet roku rokā ar otru – manipulācijām ar somugriem. Un proti, oficiālā versija ir tāda, ka ap 3. g. t. p. m. ē., vēl pirms indoeiropiešiem, Latvijā un citās Ziemeļaustrumeiropas zemēs esot ieklejojuši mednieki un zvejnieki somugri. Kā tiek apgalvots, viņi ievērojami ietekmējuši šķietami vēlāk ienākušos indoeiropiešus.

Ar somugriem sevišķi manipulē Krievija, kuras ziemeļrietumu apgabali ir senās latgaļu zemes. Tā kā antropoloģiskie dati rāda, ka praktiski līdz m. ē. pirmajiem gadsimtiem tur kā vietsēži dzīvojuši tikai balti, tad nezinātāju maldināšanai radīts īpašs apzīmējums – protosāmi. Visi līdzekļi labi, lai tikai šie apgabali nebūtu jāatzīst par vēsturiskajām latgaļu zemēm!

Pēc Eiropā atzītu autoritāšu – antropologu, valodnieku un senrakstu pētnieku datiem, somugri Baltijā, kā arī visā Ziemeļaustrumeiropā konstatēti vēlu, katrā ziņā ne agrāk kā 500 g. p. m. ē., bet masveidā – tikai no mūsu ēras 5. gadsimta.

Jau izcilais franču valodnieks Antuans Meijē savā laikā atzina, ka pirmbalti ar savu Eiropā vecāko civilizāciju stiprā mērā iespaidojuši somugru tautas. Nevis otrādi!

Ir aprēķināts, ka mūsdienu somu literārajā valodā aizguvumi no baltu valodām veido 1,1 procentu. Somugru valodās tie bieži vien apzīmē ļoti nozīmīgus jēdzienus.

Lietuviešu zinātnieki izpētījuši, ka somu tautas aizņēmušās ne mazu baltu vārdu caur latgaļiem, resp., augšlatviešu izrunā. Daži no tādiem ir, piem, somu *luuta*, igauņu *luud*, lietuviešu *šluota*, latgaļu – slūta; somu *heimo* – dzimta, igauņu *hõim* – ģimene, lietuviešu – *šeimà*, latgaļu – saime; vai alus – igauņiski *õlu*, somiski *olut*, latgaliski *ols*.

Tas lieku reizi liecina par latgaļu valodas formu pastāvēšanu aizvēsturē, ko dažkārt gribētu noliegt mūsu politizētie vēsturnieki.

Tādējādi lietuvieši netieši apstrīd Latvijā valdošo, arī Endzelīna stiprināto uzskatu, ka daudzi latviešu valodas vārdi un mitoloģiskie priekšstati aizgūti no somugru valodām. Var piebilst, ka arī krievi nedaudzina par aizguvumiem no somugriem – tieši otrādi, meklē savu radniecību ar sanskrita āriešiem, bet par aizguvējiem uzskata ugrus.

Rezumējot – Baltijas senie iedzīvotāji, kas atstājuši attīstītas kultūras pēdas, nevarēja būt pirmatnējie klejotāji – zvejnieki un mednieki ugru, kurus vēl m. ē. 1. gs. Tacits raksturojis kā ļoti mežonīgus.

Un nu – īss seno latgaļu senkultūru pārskats. Jāņem vērā, ka senkultūras laika gaitā ir pāraugušas cita citā.

Senākā no minētajām ir **Kundas senkultūra** (*nosaukums pēc atradumiem apmetnēs Igaunijas Kundas purvā, 11.–4. g. t. p. m. ē.*), kurai atbilst atradumi apmetnēs ne vien pie Burtnieku ezera, Lubāna klānos, Aiviekstes upē, Augšzemē, Madonā, bet arī Sanktpēterburgas un Pleskavas apgabalā.

Narvas senkultūra (*nosaukums pēc Narvas apkaimes Rigakilas apmetnēs atrastās keramikas, 4.–2. g. t. p. m. ē.*) ir izplatīta ne vien Igaunijā un Latvijā, bet arī tuvākajos Krievijas apgabalos, kā arī Baltkrievijas un Lietuvas ziemeļdaļā. Speciālistu vairākums šo kultūru saista ar baltu ciltīm, jo Narvas kultūras ciltīm raksturīgā fiziskā tipa baltiskā piederība nav apšaubāma. Abām šīm senkultūrām raksturīgi apbedījumi ar okeru.

Ķemmes un bedrišu keramikas senkultūra (*3. g. t. p. m. ē.–2500. g. p. m. ē.*) ir bijusi izplatīta Latgalē, Somijā, Karēlijā, Volgas-Okas baseinā, Dņepras baseinā u. c. Tai atbilst, piemēram, Kreiču apmetne ar Kreiču

kapulauku pie Lielā Ludzas ezera Latgales austrumu daļā. Apmētnē ir atklātas ēku paliekas, pavardi, kaula, raga, akmens senlietas, miežu grauds, kas liecina par zemkopības aizsākumiem, keramika ar ķemmes-bedrīšu ornamentu un ar svītru un tekstilo ornamentu. Kapulaukā atsegti 22 apbedījumi, daļa apbedīto apbērti ar sarkano okeru, kas liecina par to piederību vēl agrākām kultūrām.

Attīstīti plaši maiņas sakari – senie dzintara ceļi veduši pa Daugavu uz Volgas-Okas rajonu, Dņepru un Dņestru – dzintars izvests uz pelasgu, sindu, umbru, āriešu, sibīru zemēm. Nozīmīgs atzars gājis pa Aivieksti uz Lubāna apmetnēm, tālāk uz Pleskavas un Peipusa ezeru. No Volgas augšteces pa Daugavu apmaiņā pret dzintaru ievests Valdaja krams.

Diemžēl, Latvijas vēsturnieki šo senkultūru nepamatoti piedēvē somugriem. Tomēr vēsturnieks un arheologs Jānis Graudonis (1913–2005) iebilst pret šādu apgalvojumu, jo Kreiču kapulauka apbedījumos neatrod suni, kas tradicionāli ir ugru pavadonis aizkapa dzīvē. Bet galvenais – klejotāji ugri apbedījumos nav lietojuši okeru, jo tā ieguve bijusi pietiekami sarežģīta, proti, ilgstoši apdedzinot ugunskurā ferosiderītu (augsta dzelzs saturs mālzemī), pēc tam to saberžot. Šādi iegūto sarkano krāsu apbedījumos ir lietojuši tikai balti un viņu priekšteči kromaņonieši. Saskaņā ar ticējumiem, sarkanais okers varējis simbolizēt asinis, uguni un piešķirt mirušajam spēku pāriet jaunā dzīvē viņā saulē.

Laivascirvju senkultūrai (3300.–1500. g. p. m. ē.) raksturīga attīstīta lauksaimniecība, lopkopība, nocietinātas apmetnes. Tā ir **Auklas keramikas senkultūras** pavadone. Pulētus sārtā Rževas krama laivascirvjus izgatavoja lielkaļi.

Auklas keramikas senkultūras (25.–15. gs. p. m. ē.) galvenās pazīmes ir apdedzināti māla trauki ar auklas iespaiduma līnijām un rakstiem. Tai atbilst **Fatjanovas** akmens laikmeta keramikas senkultūra (*nosaukta pēc Fatjanovas apmetnes kapulauka Krievijas Jaroslavļas guberņā, ap 2700. g. p. m. ē.*), kuras atrašanās vietas ir Krievijas **Orlas, Nižņijnovgorodas, Vladimiras, Maskavas, Jaroslavļas**, arī **Tulas, Kalugas, Kostromas, Rjazaņas, Smoļenskas** un **Tveras** guberņas.

Arheologi domā, ka agrākā Latvijas auklas keramika radusies vietējā vidē, piemēram, Lubāna apmetnēs. Tai raksturīgi jau pazīstamie auklas un ķemmītes iespaidumi un ornamentu. Par šīs kultūras piederību baltiem ir pārliecināts igauņu arheologs Harijs Moora (1900–1968), bet kāds

arheologa Dmitrija Krainova (1904–1998) kranioloģiskais (*galvaskausa*) materiāls liecina par Austrumlatvijas iedzīvotāju un fatjanoviešu vislielāko līdzību, jo arī pēdējo galvaskausi attiecas uz gargalvaino eiropēido tipu.

Fatjanovas senkultūru 1875. gadā ir atklājis krievu arheologs Aleksejs Uvarovs (1825–1884), un kā pilnīgi patstāvīgu kultūru pirmoreiz to raksturojis krievu arheologs Vasilijš Gorodcovs (1860–1945). Krievu arheologs Sergejs Stepanovs raksta, ka fatjanovieši bijuši gan mednieki un zvejnieki, gan zemkopji un lopkopji, kā arī lieliski namu un pāļu māju cēlāji, akmeņkaļi, podnieki, metāla kausētāji un kalēji. Zemkopji audzējuši rudzus, miežus, auzas, lēcas, zirņus, linus. Bronzas laikmetā katrā mājā ir bijuši aužamie stāvi, vilnas un linu vērppjamās vārpstiņas. Gandrīz visi Fatjanovas trauki lielākā vai mazākā mērā bijuši rotāti ar rakstu.

No pārējiem latgaļu pieminekļiem maz atšķiras *Volosovas senkultūra* (2420.–800. g. p. m. ē.). Šīs senkultūras apgabals plešas no Ziemeļu Daugavas vidusteces līdz Valdaja augstienei, no Novgorodas rietumos līdz Vladimirai austrumos. Tās pārstāvji bija lielkaļi (*etnonīms pēc meistarīgajiem Rževas gaišsārtā krama kalumiem ar asām griezējšķautnēm, kas izturības ziņā salīdzināmi ar Kiklādu vulkāniskā stikla senlietām*). Arī šo senkultūru melīgi piedēvē klejotājiem somugriem.

Visā Eiropā ar saviem svētkalniem un pilskalniem ir pazīstama *Dņepras-Daugavas senkultūra* (1. g. t. p. m. ē.–m. ē. 5. gs.). Eiropā tai ir citi nosaukumi, un šī kultūra aptver arī visus latgaļu, prūšu, galindu un daudzus citus novadus.

Attiecībā uz vissenāko latgaļu keramiku vēl jāpiebilst, ka apkopojot to dēvē arī par *Švikātās keramikas senkultūru* – podu malas tika aprīvētas ar zāļu kušķi, lai pods, paņemts rokās, neslidētu. Austrumos švikātās keramikas kultūra robežojās ar *Dņepras augšteses-Desnas-Okas pilskalnu kultūru* (*kuras keramikai bija līdzena virsma*). Arī šī ir baltu senkultūra.

Vēsturnieki atzīmē, ka viss šis pilskalnu un švikātās keramikas apgabals izcēlies ar kultūras viendabīgumu un pēctecību līdz pat vēsturiskajiem laikiem. **M. Gimbutiene** uzsver, ka ir skaidrs, ka švikātās keramikas kultūra attiecas uz **augštaišu** tiešajiem priekštečiem. Tieši augštaišus viņa jau šajā laika periodā dēvē par **lietuviešiem**. Pie šī jautājuma vēl atgriezīsimies.

Arheoloģiskā materiāla liecības par latgaļiem antropologu skatījumā

Senākais apbedījums Latvijā ir Zvejnieku apmetnē pie Burtnieku ezera. Tas tiek datēts ar 7. g. t. p. m. ē. un atzīts par senāko arī Austrumbaltijā. Tur atrastais apbedītais vīrs pārstāv izteikti masīvu antropoloģisko tipu, kas ir viens no senākajiem ziemeļeuropeīdās rases variantiem, proti, garš augums, izteikti masīvs, garš, vidēji plats un samērā augsts galvaskauss (gargalvains), seja plata un augsta, stipri profilēta – tātad eiropēida.

Grāmatas “Latvijas aizvēsture” autori Andrejs Vasks, Baiba Vaska un Rita Grāvere ir apkopojusi savu pētījumu rezultātus un secinājuši, ka Latvijas senākie iedzīvotāji pārstāv divus ziemeļeuropeīdās rases variantus, no kuriem viens ir masīvais, ar ļoti garu galvu, bet otrs ir ar mazāku galvas garumu, taču tikpat masīvs.⁵

Spriest par vissenāko iedzīvotāju etnisko piederību vēsturnieki izvairās, saukdami tos vienkārši par senajiem ziemeļbriežu medniekiem.

Tomēr tieši latgaļu antropoloģiskais tips ir pārsteidzoši līdzīgs Latvijas vissenāko iedzīvotāju tipam, par kuru var spriest pēc apbedījuma Zvejniekos – izteikti gara un augsta galva, plata seja, garš augums.

Par mūsdienu latgaļu veidošanos Latvijas arheologu uzskats ir tāds, ka viņi ir veidojušies no divām plūsmām. Viena no tām ir vietējie latgaļi, kurus it kā ievērojami ietekmējuši somugri. Otrā daļa pirms apmēram divarpus tūkstošiem gadu dzīvojusi Dņepras un Desnas augštecē, un tie ir bijuši samērā gara auguma un ar masīvākiem kauliem. Tie ir tie paši daudzviet minētie *neuri*. Sākot ar m. ē. 5. gs., viņi no Dņepras baseina ienāk Lietuvā un Latvijā un iegūst *latgaļu* vārdu. (Kā tālāk redzēsīm, ar šo laiku sākas vikingu un slāvu sirojumi Dņepras baseinā.)

A. Vasks un citi minētās grāmatas autori atzīmē arī to, ka ap šo laiku Latvijā ienākušās ciltis 7. gs. ir apmetušās ne tikai Augšzemē, Vidzemē un Latgalē, bet 9.–10. gs. pat kuršu apdzīvotajos novados, ko spilgti apliecinot “*masīvā platsejainā tipa klātbūtne Pavirvītes-Gudu kuršu kapulaukā*

⁵ Rietumbaltus raksturo divi antropoloģiskie tipi – masīvais un gracilais (t. i., smalkais), bet abi gargalvaini un ar šauru seju. Tieši šī pēdējā pazīme, t. i. šaurā seja, viņus būtiski atšķir no austrumbaltiem raksturīgā masīvā platsejainā antropoloģiskā tipa.

Rietumlietuvā un šī tipa dominante šodien Dienvidkurzemē. Tas bija bioloģiski apvienojošs un stabilizējošs faktors, uz kura pamata lielā mērā vēlāk veidojās latviešu tauta. (...)

Bioloģiskā aspektā latviešiem bija raksturīgs masīvs platsejains antropoloģiskais tips, kas, ieplūstot dažādos Latvijas novados, uzņēma sevī vietējo iedzīvotāju dažādos komponentus. (...)

Līdz 1. g. t. beigām kuršus raksturoja visai gracilas uzbūves, ieapaļa galva ar vidējiem tās izmēriem, vidēji augsta un šaura seja, kas apliecina kuršu līdzību ar prūšiem. To ievērojot, visai zīmīgi, ka 10.–11. gs. Pavirvītes-Gudu kapulaukā apbedītie pieder citam fiziskajam tipam. Tie bija daudz masīvāki, ar lieliem galvas izmēriem un platu seju. Tātad vēlā dzelzs laikmeta kuršu fiziskais veidols bija būtiski mainījies, jo viņu sastāvā ieplūda masīvais platsejainais antropoloģiskais tips, kas šajā laikā Latvijā saistās ar austrumbaltiem.”

Te arī būtu rodams izskaidrojams mūsdienu Dienvidkurzemes latviešu visumā neparasti masīvajam antropoloģiskajam veidolam un ļoti platajām sejas formām.

7.–12. gs. Vidzemes un Latgales līdzenajos kapulaukos, tā sauktajos kara kapos apbedītie latgaļi pēc sava fiziskā tipa ir līdzīgi. Viņiem ir raksturīgs neparasti masīvs antropoloģiskais veidols ar izteikti lielu galvas garumu, augstumu un sejas platumu. Arī augums viņiem ir garš – ap 174–175 cm vīriešiem un 159 cm sievietēm. Tādējādi laikā no 7. līdz 9. gs. latgaļi ir atšķirušies no citām Latvijas vietējām ciltīm raksturīgā fiziskā tipa, ko apstiprina arī ļoti viendabīgais un arhaiskais ziemeļeuropeīdais zobu komplekss.

Bet pvidos starp Dņepru un Desnu 7.–2. gs. p. m. ē. dzīvo **Juhnovas kultūras** baltu ciltis. Šo baltu cilšu 6.–5. gs. p. m. ē. apbedīto fiziskais izskats arī saistās ar masīviem kauliem, lieliem galvas izmēriem, garu galvas formu un platu seju, ko antropologi uzskata par arhaisku – tādu, ko vēl nav skārusi rasu sajaukšanās.

Grāmatas “Latvijas senvēsture” autoru secinājums ir nepārprotams:

“Arhaiskās morfoloģiskās formas varēja saglabāties vienīgi tad, ja ģenētiski radniecīgas ciltis apdzīvoja visai plašus novadus, kā rezultātā saglabājās un tika pārmantots tām piemītošais ģenētiskais fonds. Līdz ar to

visai ticami, ka līdzīga izskata platsejinās antropoloģiskās formas varēja būt pārstāvētas arī starp citām austrumbaltu ciltīm, kas robežojās ar Juhnovas kultūru.”

Vēlreiz pārļāsām tikko pausto: “**ģenētiski radniecīgas ciltis apdzīvoja visai plašus novadus**”.

Un tālāk, nepārprotamā saistībā jau ar latgaļiem, arheoloģe un antropoloģe, profesore Raisa Deņisova atklāj sekojošo:

“Salīdzinot latgaļu VIII–XII gs. galvaskausu mērījumus ar kranioloģisko materiālu no senkrievu uzkalniņu kapulaukiem, kur vīriešu apbedījumi orientēti A-R virzienā, jākonstatē liela līdzība. Tas ir viens un tas pats masīvais un dolihokrānais eiropeīdais antropoloģiskais tips. Šis apstāklis, iespējams, runā par labu uzskatam, ka iedzīvotājiem, kurus raksturo minētā antropoloģiskā tipa pazīmes, ir kopīga izcelsme. Tātad, ja arheoloģiskais materiāls liecina, ka Dņepras un Daugavas augšteci apdzīvojušas baltu ciltis, tad, pamatojoties uz antropoloģisko materiālu, var secināt, ka tās bijušas radniecīgas latgaļiem. Jādomā, ka pēc sava fiziskā tipa šo cilšu pārstāvji bijuši ļoti līdzīgi, un, iespējams, ka tiem bijusi kopīga izcelsme. (...)

... zināma masivitāte raksturīga baltu ciltīm vispār, un tā saglabājas diezgan ilgi – līdz m. ē. II g. t. sākumam. Virzienā no Austrumbaltijas uz dienvidiem un austrumiem šī īpatnība izteikta daudz vājāk vai vispār nav raksturīga. (...)

... latgaļiem un zemgaļiem masivitātes pazīmes saglabājušās daudz ilgāk.”

Par latgaļu kādreizējo dzīvi plašos novados uz austrumiem no mūsdienu Latvijas liecina arī arheoloģiskie izrakumi.

Arheologu atradumi un pētījumu rezultāti runā skaidru valodu: **Novgorodas, Pleskavas, Vitebskas, Polockas, Lādogas** novados zem vikingu un slovēņu cietokšņu drupām, viņu vardarbības liecībām – nodedzinātām mītnēm ar iepriekš noslepkavotiem cilvēkiem – bērniem, sievietēm un veciem ļaudīm ar ielauztiem galvaskausiem –, kūtīm ar sadegušiem mājlopiem – lielā skaitā tiek atrastas ļoti senas latgaļu apmetnes un ciemi. Piemēram, 20. gs. 50. gados arheoloģes Ņinas Gurinas (1909–1990) vadībā Baltijas arheologu ekspedīcija, veicot sistemātiskus **Pleskavas** novada pētījumus, atrod 70 šādas apmetnes, bet pavisam

tiek atrasts ap 2 tūkstošiem arheoloģisko pieminekļu, no kuriem 30 ir epipaleolīta (*agrais akmens laikmets jeb paleolīta pēcplūdu periods, ap 8. g. t. p. m. ē.*), un 6 pāļu apmetnes, 3 krama kalves, purva rūdas kausēšanas, liešanas un kalšanas darbnīca, podnieku darbnīca un 200 kapulauku.

Vecās Lādogas senpilsētas apakšējais slānis ir veidojies neolītā (*Latvijā – vēlais akmens laikmets, 4500.–1500. g. p. m. ē.*). Savā laikā padomju disidenti ir atrakuši senu latgaļu neolīta ciemu ar 40 puspagraba stāvbaļķu ēkām, zem sadegušo latgaļu kauliem atraduši arī zemē noglabātos dārgumus – dzintara krelles, saktas, vainadziņus u. c.

Vitebskas senpilsētas Augstajā kalnā tiek atrakta seno latgaļu apmetne no mezolīta (*Latvijā – vidējais akmens laikmets, 7600.–4500. g. p. m. ē.*), kas vēlāk pārtapusi par nocietinātu ciematu un, visbeidzot, 7.–8. gs. par cietoksni.

Latgaļi ir nikni un ilgstoši aizstāvējušies. Piemēram, **Polockas** latgaļus krievi ir spējuši salauzt tikai pēc 400 gadiem, kad krievu kņazi tuvumā ir uzcēlušī savus cietokšņus. Un, kā jau paraduši visur Eiropā, arī šeit iekarotāji rikojušies atbilstoši savām “tradīcijām” – latgaļu svētvietās būvējuši savas baznīcas.

Kad vikings pa upēm aizklejoja tālākos sirojumos, savā vietā viņi atstāja savus karakalpus slovēņus. Un tad nu šie salašņas nolemj taisīt sev jaunu dzimteni un kļūt par tautu. Viņu apmetnes sastāv no baltu verdzeņu cietuma – harēma (*jebišče*); vergu mītnes, masu kapiem un karātavām.

Par **lielkaļiem**, viņu pakļaušanu un **lielkrievu** radišanu stāsta O. Ziļickis un V. Liniņš:

“Lielkaļiem bija raksturīgi gargalvainās varietātes mezocefālie galvaskausi. Viņi saglabāja šo cilvēka tipu nesajauktu pat pēc krievu ekspansijas un radīja tā sauktos lielkrievus, kuriem gan bija vairāk izspiedušies vaigu kauli, zemākas pieres. (...)

Kopskaitā apzināts vairāk par 136 lielkaļu kopienām 389 ciematos, atsevišķos ciematos bijušas pat 150 mājas.

*Mūsu ēras 10. gs. vikingu konungi Volgas piekrastē uzcēla savu cietoksni Muromaru un izvietoja tajā Lādogas slovēņu desmitu. Tāds bija **veļikokovaču** (tā slovēņi sauca lielkaļus) un muromu pakļaušanas sākums. (...) Krievu kņazi iznīcināja lielisko Latgolas lielkaļu kultūru, lielkaļu meitas ņēma par sievietēm, kas viņiem dzemdēja lielkrievus.”*

Tagadējā *Arhangeļskas* apgabala *Kotlasas* un *Krasnoborskas* rajonā, Ziemeļu Daugavas (Dvinas) vidusteces baseinā ir dzīvojuši *piemari (nomory)*. Viņu pirmās apmetnes ir tikušas uzceltas jau ap 7. g. t. p. m. ē. Krievu arheoloģe Ņ. Gurina atzīst, ka *Melnupes* krastā ir bijušas daudzas latgaļu apmetnes, kuras vēlāk karos, meliorācijas un celtniecības darbos ir tikušas iznīcinātas. Atradumi liecina, ka cilvēki tur dzīvojuši nelielos ciematos tūkstošiem gadu uz vietas, arī apbedījumi notikuši pēc baltu tradīcijām.

Kā jau minēts, par austrumbaltu apdzīvotām ir uzskatāmas arī *Solovku* salas, kas bijušas apdzīvotas vismaz kopš 5. g. t. p. m. ē. Arī tur atrastas apmetņu vietas un svētnīcu paliekas.

Savāktās senlietas no *Anāķu ezera (tagadējais Onegas ezers)* liecina par to izcelsmi no Polockas daugaviešiem, tātad, latgaļiem.

Keramikas attīstība tur sākusies ap 6. g. t. p. m. ē. Vienuviet atrastas ķemmes un bedrišu, kā arī tekstilās keramikas lauskas. Zīmīgi, ka somugriem piedēvētā tekstilā keramika (*nosaukums pēc audekla faktūras nospieduma uz poda virsmas*) radusies jau 4. g. t. p. m. ē., kad uģri vēl nebija atklīduši uz Eiropu.

Baltu apmetnēs māla trauku līdzība sasniedz 68 procentus. Parasti apmetņu kultūrslāņa apakšā ir krama kalumi, vidējā slānī – primitīvu māla trauku lauskas. Senākajai latgaļu keramikai raksturīgi apaļa un plakana dibena trauki, salīpināti no māla piciņām, izlīdzināti ar zāles kušķi, ar akmens šķembu iespiests bedrišu ornamenti, savukārt, ar klūgu gredzeniem – riņķīši, ar asu rīku veidoti taisnu, raustītu vai lauzītu līniju raksti, ar šķērsiem un krustiskiem ķemmes švīkājumiem panākts t. s. uzartās zemes efekts. Augšējā kultūrslānī ir jau apdedzinātu māla trauku lauskas ar aukliņas rakstiem, kā arī bedrišu un ķemmišu dekoriem. Tas ir pārlicinošs pierādījums baltu cilšu autohtonai attīstībai. Vadoties pēc keramikas stilu izmaiņām, nav pamata runāt par svešu cilšu ekspansiju, jo tradīcijas bija kopējas. Šādas keramikas izplatības centri bija, piemēram, Krāslava un Rževa.

Salīdzinājumam jāteic, ka senkrievu keramika, pēc arheologu atzītā, bijusi tik primitīva, ka atgādina baltu neolīta keramiku, turklāt tā parādījusies tikai pēc m. ē. 11. gadsimta. Savukārt, somugru, piem., līvu māla trauki bijuši gludi, bez ornamentiem, dažkārt ar rupju audekla nospieduma tīklojumu.

Antropologs, profesors Georgijs Debecs (1905–1969) ir apliecinājis, ka tag. Krievijas Ziemeļu apgabalu kapulaukos, kuros apbedījumi ir tikuši izdarīti līdz mūsu ērai, nav atrasti galvaskausi ar mongoloīdām pazīmēm, kas liecinātu, ka tur dzīvojuši somugri – visi bijuši eiropēidi. Praktiski tas attiecas uz laiku līdz pat mūsu ēras 5. gadsimtam – **Karēlijā, Somijā, Kolas** pussalā, **Oņegas** ezera ziemeļu piekrastē un **Arhangeļskas** apgabalā apbedījumos atrasti baltiem raksturīgie galvaskausi, tomēr politizētajā vēstures zinātnē šie neapstrīdāmie pierādījumi tiek tiši ignorēti.

Latgaļu dzīves telpā somugru ciltis masveidā ielauzās tikai m. ē. 5.–9. gadsimtā. Vārds “ienāca” būtu par maigu. Vēršot plašumā latgaļu zemju pakļaušanu, 8.–9. gs. vikingsi pārvietoja ugrus no Karēlijas, tagadējās Norvēģijas un Somijas uz Latvijas un Igaunijas stratēģiski svarīgajām vietām – jūras un upju piekrastēm.

Pats par sevi saprotams, šāda somugru ievēšana latgaļu zemēs nevarēja būt mierīga. Kapulaukos ir atrasti apbedījumi ar vardarbības pazīmēm. Acīm redzot, viņi vieni paši vai arī kopā ar vikingsiem uzbrukuši latgaļu ciematiem. 10. gs. somugru kapulauki tiek atrasti pie Balviem, Alūksnes, Narvas, pie Ņevas deltas, arī Karēlijā. Šā laika somu vai lībiešu akmeņkrāvumu kapi ir atrasti arī Kurzemes ziemeļos pie Rojas, Rīgas jūras līča piekrastē, Salacas un Gaujas lejtecē, Sāmsalā.

Somugru pēcteči lībieši saglabāja savas valodas pamatus, bet laika gaitā pamazām pārņēma latgaļu dzīvesveidu, kultūru un tradīcijas, izņemot latgaļu keramikas tradīcijas. Laikam ejot, mainījās arī viņu izskats, lai gan vēl 15.–17. gs. somugru galvaskausiem ir bijušas mongoloīdas iezīmes.

Būtiskas latgaļu un lībiešu atšķirības pat vēl šajā periodā apstiprina arī R. Deņisovas pētījumi. Viņa apliecina:

“16.–19. gs. Dienvidkurzemes (Saldus, Durbe), Zemgales (Tērvete), Dienvidlatgales (Ludza) un Daugavas kreisā krasta (Sēlpils) latviešiem raksturīgs liels galvaskausa garums un platumš, masivitāte, plata, samērā augsta un profilēta seja ar stipri izvirzītu degunu un augstu virsdeguni. Tieši minētajos apvidos 16.–19. gs. sastopami vislielākie galvaskausa smadzeņu daļas izmēri un visplatākās sejas (135–138 mm) Latvijas teritorijā. Interesi izraisa arī tas fakts, ka šo apvidu iedzīvotāju antropoloģiskajam tipam, par kuru spriežam pēc minēto kapulauku kranioģiskā materiāla, raksturīgi vienādi galvaskausu izmēri.”

Toties 16.–18. gs. iedzīvotāji ar šauru seju un gracilu galvaskausa uzbūvi ietilpst teritorijā, kuru 10.–12. gs. apdzīvo Daugavas, Rietumvidzemes un Kurzemes lībieši. Kā tālāk arī atzīmē R. Deņisova, tad senās lībiešu teritorijas iedzīvotāji atšķiras no austrum- un rietumlatviešu antropoloģiskā tipa ar mazāku galvaskausa garumu (līdz 10 mm), stiprāk izteiktu mezokrāniju (vidēji gara un vidēji plata galva), šaurāku, zemāku seju un mazāk izvirzītu degunu. Antropoloģes secinājums ir tāds, ka lībiešu un seno baltu savstarpējais asimilācijas process 2. g. t. otrajā pusē bijis vājš – apliecinājums tam ir fakts, ka atšķirības, kādas konstatētas starp 10.–12. gs. lībiešu un latgaļu tipu, tikpat stipri izteiktas ir arī starp 16.–18. gs. šaursejaino tipu no senās lībiešu teritorijas un platsejaino tipu no seno baltu teritorijas.

Attiecībā uz lībiešiem (poetizēti: līviem) vēlreiz ir jāuzsver fakts, ka senrakstos Baltijas somugru ciltis ir pieminētas tikai m. ē. 12. gs. sākumā kā ienācējas.

Atradumi arheoloģiskajos izrakumos – bagātās latgaļu senās kultūras apliecinātāji

Pasaules arheologu un vēsturnieku akadēmiskajās aprindās augstu vērtētā arheoloģe Ilze Loze ir noskaidrojusi, ka **Lubāns** ir pirmā vieta, kur Latvijas teritorijā ir izveidojusies civilizācija. Arī **Īdeņas**, Lubāna pussalas, iedzīvotāji saka, ka civilizācija Latvijā nākot no viņu priekštečiem. Īdeņā acis visiem ir zilas zilas, paši augumā raženi. Arī Ilzes Lozes atraktā senā cilvēka augums pārsniedz divus metrus. Un Īdeņa ir nesajaukta, noslēgta latgaļu vide.

Lubāna baseins ir izteikti bagāts ar senajām apmetnēm. Minēsim dažas. Tā ir apmetne **Zvidzē** (*I. Loze to attiecina uz laiku pirms 7650–7370 gadiem*), tā ir **Sūlagala** apmetne, kapulauks **Kreičos**, tās ir arī **Ičas**, **Lagažas**, **Aboras**, **Kvāpānu**, **Eiņu**, **Asnes** apmetnes, kā arī arheologa Franča Zagorska pētītā **Osas** apmetne, kas ir agrākais keramikas komplekss Latvijā (aptver laiku pirms 7180–6580 gadiem). Te ir pārstāvētas **Narvas**, **Ķemmes un bedrišu**, **Postnarvas** un arī **Auklas keramikas kultūras**, kuras tipiskas baltiem.

Kopumā Lubāna apmetņu izpēte liecina par apdzīvotības

nepārtrauktību un norāda uz šī apvidus zemju lietderīgu izmantošanu gadu tūkstošu garumā.

Atradumi Lubāna lidzenumā ir patiesas ievēribas vērti. Tie ir līdumu lišanas, labības novākšanas, graudu smalcināšanas rīki, vērpšanas piedes, kā arī aušanas, kaņepju, nātru un linu apstrādes rīki.

Nozīmīgāko atradumu vidū ir dzintara apstrādes darbnīcas. Lubāna dzintara apstrādes centrs ir mērķtiecīgi pētīts 40 gadus, un tas ir kardināli mainījis mūsdienu nostādnes par dzintara apstrādes pirmsākumiem Eiropā. I. Loze šīs darbnīcas raksturo sikāk un skaidro šo atradumu nozīmību:

“Par Lubāna mitrāja dzintara apstrādātāju meistarību vidējā neolītā var spriest arī pēc sfērisko (lodveida) krellu atradumiem un to sagatavēm. Šo krellu izgatavotāju virtuozitāte nav apšaubāma. (...) Ir jāatzīmē, ka lodveida krelles ir retums pat Mikēnu šahtu kapenēs, jo masveida izgatavošanai iecienītākas (jo vieglāk izgatavojamas) ir pieplacinātas lodveida (flattened globular) krelles. Taču šīs krelles ir gatavotas 1600.–1200. g. pr. Kr., t. i., 3500 gadus vēlāk salīdzinājumā ar Lubāna sfēriskajām neolīta krellēm. (...) Pogveida krellu izplatības fenomēns tieši zvanveida kausu kultūras apbedījumos parādās kā obligāta kapa piedevu sastāvdaļa. (...) Izvērtējot Lubāna dzintara apstrādes centra produkcijas atšķirības kopējā Eiropas dzintara pētījumu kontekstā, ir jāatzīst, ka tās ir visai ievērojamas. Proti, Lubāna centra oriģinalitāti akcentē dzintara zobveida piekariņu sērijas, it īpaši tās, kas gatavotas vēlā neolītā un kurām faktiski nav iespējams atrast analogijas arheoloģiskajā literatūrā. (...) Ir grūti apjaust un pieņemt, ka šīs inovācijas piekariņu cauruma urbšanā nākamajos gadu tūkstošos no dzintara apstrādes darbnīcām ir izzudušas un tā arī nav saglabātas, lai būtu izmantojamas mūsdienu dzintara apstrādē. (...) Visbeidzot ir atzīmējami Lubāna mitrāja dzintara apstrādes darbnīcu pētījumu gaitā noskaidrotie pirmie neolīta dzintara aizplūšanas ceļi Eiropā. Tie šajā periodā nav veduši vis uz rietumiem, bet gan uz austrumiem, ziemeļaustrumiem un dienvidaustrumiem. Būtībā šis ir lielas problēmas atrisinājums, kas norāda uz Austrumbaltijas neolīta dzintara apstrādes centriem, tostarp arī Lubānā situētajiem, kā vissenākajiem Eiropā. Funkcionējot rūpīgi izstrādātai maiņas sistēmai, tie apgādāja plašas Austrumeiropas mežu zonas neolīta iedzīvotāju apdzīvotās teritorijas ar dzintara izstrādājumiem.”

Tādējādi parādās baltu civilizācijas saistība ar slavenākajām pasaules civilizācijām, tostarp – Krētas un Senās Ēģiptes. Krētas valdnieka Mīnoja pils lielā zālē bijusi izlikta ar dzintaru. Bet senie ēģiptieši Baltijas dzintaru izmantojuši medicīnā, zinot tā spēju novērst asins sarecēšanu.

No Romas laikiem, savukārt, ir zināms, ka dzintars bijis ļoti iecienīts Romas imperatoru galmā un augstākajos sabiedrības slāņos, bet pēc romiešu rakstnieka, enciklopēdista Plinija Vecākā ziņām, dzintara figūriņa bijusi dārgāka par cilvēku. Jāpiebilst, ka antikajā pasaulē Baltija ir bijusi praktiski vienīgā dzintara ieguves vieta.

Par bagātu latgaļu seno kultūru liecina atradumi ne tikai Lubāna lidzenumā, bet arī Ludzas apriņķa Nautrēnu pagasta *Laizānu Smiltaines* viensētā. 1935. gada vasarā, izdarot izrakumus šīs viensētas kapulaukā, arheologam Hugo Riekstiņam (1904–1998) palaimējās atrakt kādu reti bagātīgu latgaļu sievietes kapu no 8. gadsimta, un tajā atrada ļoti daudz bronzas rotu. Tur bija gan krāšņi veidots bronzas vijiņu vainags, gan kakla riņķi, gan ar bronzu rotāta sagša, kas uz pleciem sasprausta ar 2 rotadatām, kuras savieno gara važiņa. Katru roku greznoja 3 aproces.

Attīstītu un sazarotu saimniecisko dzīvi 12. gs. otrā pusē un 13. gs. sākumā atklāj *Asotes* pilskalna (*Krustpils pagastā*) slāņi. Arheoloģiskie izrakumi rāda, ka audzēti mieži, kvieši, rudzi, auzas, prosa, lini, lēcas, zirņi, pupas. Te ir atklāts arī ļoti bagātīgs keramikas slānis.

Rodas jautājums – kur palikušas augsti attīstītās latgaļu senās kultūras liecības? Runa ir par senatnes pieminekļiem, kā, piemēram, lielajām būvēm – pilīm un pilsētām, un, bez šaubām, arī rakstību, par ko liecina bišu koku piederības zīmes (tās atgādina etrusku *burtes* un viņu izveidoto latīņu alfabētu). Atbildi varam rast tikai vēsturē. Un filoloģijas doktors Kārlis Polis to skaidro tādējādi, ka visas senlatviešu pils ar apmēram 450 nocietinātiem pilskalniem un citām kultūras liecībām ir izlaupījuši, sagrāvuši un nodedzinājuši kristīgās ticības nesēji – sakši u. c., jo tas viss varējis latviešiem atgādināt pagātņi par savu valsti, kas varētu viņus rosināt atgūt savu saimniecisko un politisko neatkarību. Iekarotājiem visās zemēs, visos laikos ir bijis raksturīgi noliegt un iznīcināt pierādījumus par iekaroto tautu augstāko kultūru un saimnieciskajiem sasniegumiem.

Arheoloģiskie izrakumi *Jersikas*, *Tālavas* un citos Latgales novados liecina par augsti attīstītu amatniecību, mākslu, piļu un citu ēku

būvniecību, oriģinālu apģērba kultūru. Pētnieki atzīst, ka seno baltu, tostarp prūšu un lielā mērā arī latgaļu, kultūra ir tikusi iznīcināta laikā, kad tā ir bijusi visskaistākā. Par seno latgaļu valstiskajiem veidojumiem, kas ir bijuši pilnīgāki nekā kaimiņzemēs, liecina arheologu atradumi, kā arī hronikas un citi avoti. To savā grāmatā “Latgales kultūras vēsture” piemin arī Latgales kultūrvēstures pētnieks Pēteris Zeile. Viņš raksta:

“Hronists Indriķis latgaļu valstis (Jersiku, Koknesi) sauc par ķēniņvalstīm (regnum), bet valdniekus (Visvaldi, Vetseki) par ķēniņiem (rex), Tālavu, Atzeli – par zemēm (terra), to valdniekus par vecākajiem (seniores).”

Tagadējā Latvijas un Igaunijas teritorijā seno latgaļu valstis ir sākušas veidoties ap 10. gs. p. m. ē. Tās ir **Rāmeķes, Tālavas, Atzeles, Reugumejas** ķēniņvalstis, tā ir arī **Jersika. Īdumeju** nepatiesi uzskata par lībiešu novadu, bet tipiskie baltu apbedījumi Īdumejas teritorijā liecina par tās piederību baltiem – latgaļiem. Jāatkārto vēlreiz, ka somugru līdz m. ē. 9. gs. tur vēl masveidā nebija. Ir zināms, ka vēlāk, Kaupo laikā, Īdumejas ķēniņvalsts atdalījās no Rāmeķes un Tālavas kā Vidzemes latgaļu un lībiešu jaukti apdzīvota teritorija. Un Turaidas novada lībiešu valdnieks Kaupo (*miris 1217. g.*) Latvijas vēsturē ir pazīstams kā nodevējs – pirmais Baltijas zemju priesteris, kurš zvērējis uzticību Romas pāvestam.

Latgaļu senās kultūras dižumu gadsimtu garumā apliecina arī daudzie latgaļu pilskalni. 20.–30. gados presē tiek minēts skaitlis – 158. Taču, kā rāda jaunākie pētījumi, to skaits ir bijis krietni lielāks, jo vēsturnieks un arheologs Juris Urtāns ir atklājis vēl 57 pilskalnus Vidzemē un Latgalē, kur 15 no tiem atrodas Krāslavas, 9 Rēzeknes, 5 Daugavpils, 4 Preiļu, 2 Ludzas un 2 Balvu rajonā. Zīmīgi, ka, atšķirībā no Vidzemes pilskalniem, Latgales pilskalni nav izvietoti izklaidus, bet gan puduros un rindās gar Daugavu, gar Krievzemes robežu un virzienā no Lubāna uz Abrenes pusi. Tas liecina par vajadzību aizstāvēties pret sirotājiem, kas pārvietojās pa Daugavu, kā arī par vēlākā perioda draudiem no austrumu puses.

Tiek lēsts, ka latgaļu (arī kuršu) svētkalni tikuši nocietināti kā pilskalni, sākot ar 1500.–1000. g. p. m. ē. Viss liecina par to, ka tolaik savus sirojumus pa Daugavu bija uzsākuši pirmie vergu mednieki un tirgotāji fenīkieši.

Zīmīgi, ka gandrīz visas Krievijas, Baltkrievijas un Ukrainas pilsētas ir uzbūvētas uz kādreizējiem baltu svētkalniem. Saskārušies ar vikingu-slāvu

sirotājiem un iekarotājiem, balti savus stratēģiski svarīgākos svētkalnus pārbūvēja par pilskalniem – cietokšņiem vēl daudz lielākā apjomā. Prūsijā veiktos pētījumos noskaidrots, ka tur nocietinājumus svētkalnos ir sākus celt tieši m. ē. 9.–10. gs., vikingu ziedu laikos. Vēlreiz jāuzsver – pilskalni – tie ir bijušie svētkalni. Visur pasaulē, kur ir dzīvojuši balti, ir tikuši izveidoti svētkalni un to sistēmas.

Diemžēl, svētkalnu īstā nozīme pilnībā vēl nav atklāta. Visticamāk, tie ir kalpojuši kā sakaru sistēmas elementi, t. i., informācijas pārraidei no viena svētkalna uz otru. Šī svētkalnu un svētvietu pastāvēšana ir neapšaubāms pierādījums senbaltu priesteru kārtas pastāvēšanai, jo tos ir bijis jāuztur un jāizmanto. Bet atklāts ir jautājums, kas svētkalnus veidojis. Visticamāk, tas ir mantojums no iepriekšējās – atlantu civilizācijas. Katrā ziņā – svētvietas ir sava veida “tīmekļa centri” ar ļoti augstu enerģētisko līmeni, un senos laikos svētvietās drikstējuši uzturēties tikai zinošie, t. i., augsti attīstīta saprāta, garīguma un enerģētikas cilvēki. Par to liecina arī latviešu vārdi “zintnieks” un “burtnieks”. Seno garīgo zināšanu, tautas garamantu latviskais apzīmējums ir – burtniecība. Nez kāpēc tā vietā lietojam divkāro svešvārdu “folklorā”, ar pilnīgi pretēju, noniecinošu nozīmi?⁶

Tas – pārdomām mūsu zinātniekiem. Jāpiebilst, ka ļoti spēcīga senču svētvietā kādreiz ir atradusies Aglonas vietā.

To, ka I tūkstošgadē p. m. ē. Austrumeiropas plašumos, t. sk. *Daugavas (Dvīnas)*, *Sīndas (Dņepras)* un *Okas* augšteces baseinos ir dzīvojušas tuvu radniecīgas *Dņepras-Dvīnas (Daugavas)*, *Augšokas*, *Juhnovas* un *Milogradas* kultūru ciltis, apliecina ne tikai arheoloģiskajos izrakumos iegūtās liecības (piemēram, ar auseklišiem, jumīšiem, skujiņu un citiem latviskiem rakstiem rotāta keramika ir tikusi atklāta apgabalos no Volgas augšteces uz ziemeļiem, un tā ir salīdzināma tikai ar *Lādogas*, *Lubāna*, *Kundas*, *Ārensburgas* atradumiem), bet arī valodnieku iegūtie dati, izpētot vietvārdus (toponīmus) un it īpaši ūdenstilpņu nosaukumus (hidronīmus).

Un tā, 20. gadsimta sākumā krievu valodnieki Aleksandrs Kočubinskis (1845–1907), Aleksandrs Pogodins (1872–1947) un Aleksejs Sobolevskis

⁶ J. R. Paliepa atzīmē, ka termins “folklorā” radies pirms 200 gadiem kā apzīmējums zemniecības un mazāk izglītotu ļaužu kultūrai, vēlāk tas attiecināts arī uz visām citām zemākās kārtas ļaužu tradīcijām pretstatā elites – aristokrātijas un garīdzniecības paražām.

(1857–1929) nonāk pie secinājuma, ka *Dņepras, Dvinas (Daugavas)* un *Okas* augštecē senatnē ir dzīvojušas baltiem piederīgas ciltis, bet lietuviešu valodnieka Kazimira Būgas (*Kazimieras Būga*, 1879–1924) un vācu valodnieka Maksa Fasmera (*Max Julius Friedrich Vasmer*, 1886–1962) hidronīmu lingvistiskās analīzes rezultāti paplašina baltu seno teritoriju vēl tālāk uz austrumiem, iekļaujot tajā Krievijas *Tveras, Smoļenskas, Maskavas, Kalugas, Tulas, Orlas* un *Čerņigovas* guberņu teritorijas. Arī Vladimirs Toporovs (*Владимир Топоров*, 1928–2005) un Oļegs Trubačovs (*Олег Трубачев*, 1930–2002) šajā sakarībā runā par Volgas, Maskavas, Okas upju augšteci. Ir pierādīts, ka arī *Pripetes* un *Seimas* upju baseinos tālā senatnē dzīvojuši balti.

Baltiskā saite no budiniem līdz latgaļiem: budini – neuri – galindi – skiti – sindi – kriviči – latgaļi

Vārdi “*agrāk tā ir bijusi milzīga tauta*”, kas atrodami vācu gaišreģes Dianas Rīsas Lielvārdes jostas tulkojumā, pilnā mērā attiecas uz latgaļiem. Mūsdienu latgaļi ir austrumbaltu atlikums. Budini-neuri-galindi-kriviči-latgaļi. Mēģināsim mērķtiecīgi, loģiski izsekot šai baltu tautas apzīmējumu ķēdei.

Vispirms, tie ir ***budini***. Budini esot dzīvojuši Dņestras (*senais nosaukums – Tīrupe, Tīra*) lejtecē, bet vēlāk devušies uz ziemeļiem, un daļa no viņiem, bez šaubām, apmetusies Latgalē. Par toreizējiem Austrumeiropas iemītniekiem daudz ir stāstījis baltu izcelsmes sengrieķu vēsturnieks Hērodots (*dzimis: 490.–480.; miris: 425. g. p. m. ē.*). Viņš saka, ka skitiem austrumos mājot sauromati, bet tiem ziemeļos budini, kuru zemi klājot biezi meži. Bet latgaļu koka cietokšņi ir līdzīgi Hērodota aprakstītajai budinu pilsētai Gelonai, kurā gan dzīvojamās ēkas, gan tempļi būvēti no koka un apjozti ar augstu baļķu sienu. Par budiniem viņš raksta: “*Budini ir liela un spēcīga tauta. Visiem ir izteikti zili pelēkas acis...*”

Vai viņi būtu galindu senči?

Un ***neuri***?

Runājot par latgaļiem, mēs uzzinām, ka latgaļi pirmoreiz ir minēti 12. gs. sacerētājā Nestora hronikā “Pagājušo gadu stāsts” (*«Повесть временных лет»*). Stāstījumā par pasaules radīšanu, Jafeta daļā, ir minētas arī Baltijas

tautas – **prūši, lietuvji, zemgaļi, kurši, lībieši, latgaļi (letgola, setgola)**. Bet dažas lappuses tālāk tās uzskaitītas vēlreiz kā meslu maksātājas Krievzemei. Taču izbrīnu vēsturnieku vidū izraisa fakts, ka otrajā reizē starp Baltijas tautām latgaļi nav minēti, un tautu secīgā uzskaitījumā vietā, kur būtu jābūt latgaļiem, lasāms vārds ‘**Norova**’.

Vai tie būtu tie paši antīko autoru darbos minētie neuri, kurus valodnieki un arheologi pieskaita baltu ciltīm un kuri dzelzs laikmetā (*dzelzs laikmets Latvijā: 500. g. p. m. ē.–m. ē. 1200. g.*) apdzīvojuši Daugavas un Dņepras augšteces apgabalu? Vēsturnieks un arheologs Ēvalds Mugurēvičs atgādina dažus vēstures faktus:

*“Vēstures “tēvs” Hērodots neuru zemi sauc par **Neiridu**. Rakstītajos avotos neuri minēti apm. 1000 gadu garā vēstures periodā. Tātad iespējams, ka agrajos viduslaikos, kad radās senkrievu hronikas, šis senais austrumbaltu teritorijas un iedzīvotāju apzīmējums Neirida – Neroma vēl nebija aizmirsts. Te jāņem vērā, ka latgaļi kā etniskais kopums radās un izdalījās no austrumbaltu etnosa. Tādējādi hronisti 11.–12. gs., lietojot vārdu Neroma, varēja ar to saprast gan latgaļus, gan uz austrumiem no tiem dzīvojošos vēl neasimilētos austrumbaltus, kas kultūrā un apbedīšanas tradīcijās uzrāda lielu līdzību ar latgaļiem.”*

Par latgaļu saistību ar neuriem te tiek pateikts nepārprotami skaidri.

Tālāk runa ir par **galindiem**. Galindi ir apdzīvojuši plašus apgabalus **Sindas** (Dņepras) un **Okas** augštecē, bet **Smolenskās** apkaimē atrastā senākā galindu apmetne datēta ar apmēram 11300. g. p. m. ē.

Sengrieķu astronoma, ģeogrāfa un matemātiķa Ptolemaja (*Claudius Ptolemaeus, 100–180*) kartē atzīmētais apgabals no Sindas uz ziemeļaustrumiem nosaukts par “*Galindai*”, bet Hērodots galindus raksturojis kā zemkopjus un piemājas lopkopjus, un pieskaitījis **skītiem**. Par skītiem savā darbā “Pasaules vēsture” ir rakstījis hellēņu vēsturnieks Damaskas Nikolajs (64. g. p. m. ē.–m. ē. 1. gs. vidus), kur norādīts, ka skīti esot jebkura piena produktu lietotāju tauta. Tātad, skīti nav konkrēts etnoss, bet “*jebkura piena produktu lietotāju tauta*”. Par skītiem sauc arī sindus. Te jau rodas papildus sakarība: galindi = skīti = sindi.

Bet prokrieviskie arheologi un vēsturnieki galindus ir iztēlojuši par **krivičiem**, pie tam krivičus pieskaitot senslāviem. Galindus noniecinošs ir kāds plaši izplatīts šā etnonīma skaidrojums: tas tiek saistīts ar vārdu

‘golyj’ – pliks, esot pat sakāmvārds – “*On goleje goljady*”. Acīm redzot, šis teiciens radies jau krievu laikos, jo galindu seno kultūru raksturo ne vien lemeši un attīstīta keramika, bet arī gredzenu bruņukrekli, emaljētas rotaslietas un atjautīgi, ilgai aizstāvībai pret uzbrūkošajiem vikingu-slovēņu laupītājiem būvētie nocietinājumi.

Mazliet aizsteidzoties mūsu stāsta plūdumam priekšā, jāatzīmē, ka čehu arheologs, etnogrāfs un valodnieks Lubors Nīderle (*Lubor Niederle, 1865–1944*) aizrāda, ka līdz Romas impērijas sagrāvei tādu slāvu vispār nav bijis, līdz ar to arī jēdziens “slāvu zemes” ir izzīstis no pirksta.

Valodnieku rūpīgi veiktā hidronīmu izpēte ir ļāvusi pavisam noteikti secināt, ka Sindas augšteces teritoriju I gadu tūkstoši un II gadu tūkstoša pirmajos gadsimtos apdzīvojušas baltu izcelsmes tautas un ka pēc arvien pieaugošās slāvu ekspansijas šajā teritorijā baltu lielākais vairums nav vis atkāpies uz ziemeļrietumiem, bet gan ticis pakāpeniski asimilēts.

Vārda ‘**kriviči**’ izcelsmi skaidro valodnieks Georgijs Haburgajevs (1931–1991). Viņš uzskata, ka etnonīms ar piedēkli ‘-iči’ kā slāvu cilšu nosaukums nevarēja rasties agrāk par 9. gadsimtu. Haburgajevs pierāda, ka ir eksistējusi tradīcija nosaukt vārdā ar piedēkli ‘-iči’ asimilējamās sveštautiešu grupas. Tātad, kriviči bija paverdzinātie, pārkrievojamie balti. Kriviču lielo līdzību ar latgaļiem apstiprina atklājumi *Tušemlē* (*Тушемля*) – 50 km attālumā no Smoļenskas atrastais pilskalns (6. gs. p. m. ē.), kā arī 12 km attālumā no Smoļenskas atklātais *Gņezdovas* ciemats (*Гнездовье*). Antropologu secinājumi apstiprina vēsturisko kriviču un Latgales latgaļu tiešo radniecību.

Vai kriviči būtu saistīti ar krīviem – senbaltu gudrību glabātājiem? Krīva vārds vietu un ūdeņu nosaukumos Vidzemē un Latgalē ir plaši izplatīts. Nosauksim kaut vai dažus: *Krīvkalns* Cēsu rajonā un *Krīvkalns* Valmieras rajonā, Vaives pieteka Krīvupe Cēsu rajonā, *Krīvore* – apdzīvota vieta Daugavpils rajonā, *Krivandas* ciems Ludzas rajonā, *Krīvāni* Kalupes pagastā u. c. Kopumā zināmi 22 ar krīviem nepārprotami saistīti vietu vai māju nosaukumi. Tiesa gan, jaunākajos laikos ‘krīvi’ bieži vien ir tikuši pārdēvēti par ‘krieviem’. Tie ir, piemēram, *Krīvkalni*, *Krīvgaļi*, *Krīvupe*, *Krīvaiši* u. c., bet šiem nosaukumiem nav nekāda sakara ar krievu tautību. Kriviču izcelsmes izpratnei, šķiet, ļoti nozīmīga ir kāda galindu teika. Tās pārstāsts ir atrodams jau pieminētajā grāmatā “Baltu tautu civilizācija Eiropā, Āzijā un pasaulē”, un tas ir šāds:

„. slovēņi nonāca galindu Bērzaines ķēniņa novadā, kur atradās Melnciema Augstais svētkalns – Krīva rezidence. Slovēņi nobeidza galindus naktī, jaunavas pārdeva verdzībā, bet vaidelotes vadonis paņēma par sievām. Viņu pēcnācējus sāka saukt par krivičiem. Šajā apkaimē slovēņi drīzumā uzcēla savu cietoksni Gņezdovji (vēlākā Smoļenskas pilsēta). Kaimiņu latgaļi galindu krīvu atrada guļam asiņu peļķē. Baltais mētelijs bija sarkans no asinīm, tikai uz muguras bija palikusi balta svītra. Latgaļu virsaitis, kas rīkoja krīvu un melnciemiešu bēres, nesa asiņaino mēteli kā svētumu. Tas kļuva par latgaļu un visu latviešu karogu. Tādējādi Latvijas sarkanbaltsarkanā karoga izcelsme ir daudz senāka, nekā rakstīts Latvijas vēstures grāmatās. (...)

Arheologi atklājuši gar Sindu (Dņepra ir vikingu dots Sindas nosaukums), visā Valdaja augstienē, sevišķi ap Gņezdovji, neskaitāmu nodedzinātu latgaļu un galindu ciemu drupas. Visās ciematu vietās atrasti kolektīvie vienveidīgo eiropēidu apbedījumi. Kapulauki ap Gņezdovji vien aizņēma 37 ha.”

Kā atzīmē vēsturnieki, galindu atlikums asimilējās krievos, lietuviešos un latviešos (latgaļos).

Kas ir baltkrievi?

Savā laikā jau latgaļu kultūras darbinieks un politiķis Francis Kemps un vēstures pētnieks Vilberts Krasnais (1908–1941) ir izteikuši domu, ka baltkrievi ir pārkrievotie latgaļi. Senatnes pētnieks Ernests Brastiņš (1892–1942), savukārt, domā, ka arī pārkrievotie leiši.

Apvienojot arheoloģijas, antropoloģijas un valodniecības (*toponīmikas jeb vietu vārdu*) liecības, krievu arheologs un senvēstures pētnieks Valentīns Sedovs (1924–2004) ir izvirzījis teoriju par baltkrievu tautas veidošanos uz austrumbaltu substrāta. Viņš gan par vikingu un viņu karakalpu slāvu zvērībām izsakās ļoti diplomātiski – austrumslāvu valodās runājošās ciltis mūsdienu Baltkrievijas un Krievijas teritorijā ir ieceļojušas samērā vēlu un ir asimilējušas tur agrāk dzīvojušās austrumbaltu tautas.

To, ka zināma daļa latgaļu Latgales austrumu daļā laika gaitā tikuši

pārkrievoiti, nevar noliegt, baltkrievos ir krietna tiesa baltu substrāta (*substrāts – kādreizējo pamatiedzīvotāju valodas pēdas ienācēju valodā*). Vikingu-slāvu laupītāji, kas tagadējās Baltkrievijas teritorijā 5.–10. gs. ielauzās no dienvidu puses, pakāpeniski ir veidojuši savas “kultūras” uzslāņojumus baltu substrātam. Arheologu pētījumi apliecina baltkrievu radniecības iezīmes ar Lietuvas augštaišiem un latgaļiem, un to pašu saka arī valodnieki – daudzi vietvārdi, ezeru un upju nosaukumi Baltkrievijā liecina par baltisku izcelsmi.

Līdz 12. gs. baltkrievus sauc par *kryvien – krivičiem* un viņu zemi sauc par *Kryvia – Krīvijū*. Lūk, kā latviešu valodā radies Krievijas nosaukums!

Par baltkrieviem der parunāt īpaši, jo tālākā vēstures likloču gaitā viņi saukti arī citā vārdā. Viņi paši apgalvo, ka nosaukumu ‘*baltkrievi*’ viņiem uzspieduši krievu imperiālisti – pirms tam viņi esot saukušies ‘*litvini*’, t. i., Lietuvas valsts tauta. Latgaļu draudzīgā attieksme pret krieviem īstenībā neesot vis pret krieviem, bet gan pret baltkrieviem, ar kuriem viņi sajūtot radniecīgas saites.

Te jāpaskaidro, ka, sākot ar 12. gs., baltkrievus pakļāva Lietuvas valsts. Faktiski Lietuva apvienoja senās baltu zemes. Jau Mindauga laikā, 12. gs. vidū, Lietuva sev pievienoja baltkrievu apdzīvoto teritoriju Nemunas augštecē. Kopš 13. gs. beigām Lietuvā valdīja Ģediminu dinastija. 14. gs. sākumā Lietuvas Dižkunigaitija pakļāva zemes no Polockas līdz Poļesjei, bet Aļģirda valdīšanas laikā (1345–1377) paplašinājās līdz Dņepras vidustecei un lejtecei, starp Donavas un Dņepras deltām iegūstot pieeju Melnajai jūrai. Lietuvas Dižkunigaitija pievienoja sev Volīnijas, Vitebskas, Černigovas, Smoļenskas, Kijevas kņazistes. 15. gs. pirmajā pusē Vītauts veica karagājienus uz Krieviju un uz laiku pakļāva Lietuvai arī Novgorodu un Pleskavu, bet 1425. gadā – Maskavu. Viņš kļuva par sava laika ietekmīgāko Austrumeiropas valdnieku.

Kā tiek atzīts, šai Lietuvas lielvalstij valsts valoda bijusi baltkrievu. Tātad – pārslāvota latgaļu valoda. Mūsu vēstījuma kontekstā tas ir ļoti svarīgi.

Kā zināms, Vītauta laikā Lietuva ar Polijas starpniecību tika kristīta un pieņēma katoļticību (1387. g.). Jau Jagaiļa laikā bija noslēgta savienība ar Poliju (1385. g.). Tas viss – lai atņemtu Vācu ordenim iemeslu uzbrukt. Ordenis tomēr neatzina šādu Lietuvas kristīšanos, un 1410. gadā apvieno-

tie Lietuvas spēki pie Grunvaldes pieņēma kauju ar Vācu ordeni un sakāva to. (Šī kauja pazīstama arī kā Tannenbergas vai Žalgiras kauja.)

Šis atskats pagātnē ļauj saprast, kā baltkrievi kļuva par katoļiem.

Francis Kemps par baltkrieviem izsakās šādi:

“Viņi visi, katoļi būdami, jutās tuvāki latgaliešiem, ar tiem labprāt draudzējās, gāja kopā un asimilējās, ko nekādā ziņā nevar teikt par Latgales lielkrieviem, vecticībniekiem vai pravoslaviem. Baltkrievi sāka no latgaliešiem nošķirties, rezervēties, tikai Latvijas valsts laikos, kad viņiem par vadoņiem uzmetās lielkrievu cilvēki, kuriem neapšaubāms nolūks bija ar šiem “baltkrieviem” stiprināt Latvijā savas krievu pozīcijas.”

II NODAĻA

Patiesība par Austrumeiropas baltu zemju iekarotājiem

Kā vikingi un slovēņi baltu zemēs taisīja Krievzemi

Arheoloģija neapgāžami pierāda, ka slāviem piedēvētās zemes plašos Austrumeiropas apgabalos senatnē patiesībā ir piederējušas baltiem. To, ka ir velti meklēt arī iedomātās kopējās baltu-slāvu pirmvalodas izcelsmes vietu, atzīst franču valodnieks Antuans Meijē (*Antoine Meillet, 1866–1936*). Tikpat veltīgi ir meklēt kopēju slāvu mitoloģiju vai reliģiju. Franču filologs, rakstnieks un slāvistikas pamatlicējs Francijā Luī Ležē (*Louis Léger, 1843–1923*) konstatē, ka no pagānisma laikiem nav neviena ticama slāvu teksta.

Slāviem nav bijis arī savas valsts.

Sāksim ar to, ka jēdzienu *Gentes sclovorum* ieviesa romieši, tā apzīmēdami vergu (*sclove*), pusvergu (*sclovin*) un parādu vergu (*scloven*) dzimtas. Tātad runa ir par sociālo stāvokli, nevis etnosu.

Austrumromas avotos slāvu vārds (*sklavēnoī*) pirmoreiz parādās 6. gadsimtā. Bizantijas ķeizara Justiniana I laikā (527–565) Austrumromas impērijas hronisti ziņo par neskaitāmiem sklavinīem vai sklaveniem (slāviem), kas Bizantijas impērijā ierodas no Karpatiem, Donavas lejteces provincēm, Melnās jūras piekrastes. Tātad – no bijušajām Rietumromas impērijas kolonijām, vispirms jau Trāķijas un Dāķijas.

Jāatgādina, ka sklavinī bija militārie vergi, kas pārmaiņus dienēja Romas un Bizantijas karaspēkā. 395. gadā, kad Romas impērija sadalījās Rietumromas un Bizantijas (Austrumromas) impērijā, Trāķiju iekaroja Bizantija, pārņēmot šos sklavinus vai sklavenus savā dienestā.

Bizantijas hronikās ap 552. g. vārds ‘sklaveni’ (*sclavene*) tiešām vairāk apzīmē sociālo stāvokli nekā kādu etnisku vienību. Visu 8. gs. grieķi pūlas izstumt no savām robežām šo jauno “tautu” ar jaukto kultūru, bet 8. un 9. gs. slāvi jau ir aizņēmuši tik plašu teritoriju, ka 9. gs. balti savos dienvidu apgabalos jau ir mazākumā.

Kur šie slāvi pēkšņi tādā daudzumā bija radušies?

Te nepieciešams mazs paskaidrojums. Kad pēc Rietumromas impērijas sagrāves 476. gadā sabruk leģioni, tad atbrīvojas desmitiem tūkstošu leģionāru un viņu karakalpu – *sklavīnu*, kuri ir palikuši bez pajumtes un iztikas līdzekļiem. Bijušie leģionu komandieri, labi pazīdami savus sklavīnus, zina, ko ar viņiem iesākt. Tiek veidotas bruņotas karadraudzes, kuras uzsāk sirošanu un laupīšanu. Šajās bruņotajās bandās iestājas arī skandināvu konungu (*vikingu laikmetā, 9.–11. gs., konungi ir karadraudžu vadoni*) jaunākie dēli, kuriem nepienākas tēvu mantojums, un te viņi saredz iespēju tikt pie bagātības. Vēlāk tajās tiek savervēti arī piedzīvojumu meklētāji un dažādi no dzimtajām kopienām izraidīti noziedznieki. Tie tad arī ir t. s. normaņu vikingi – ziemeļu vīri.

Un tā 5. gs. beigās un 6. gs. sākumā Austrumeiropā un Viduseiropā *vikingi* – Romas impērijas bijušie vergturi ar savām karadraudzēm – uzsāk organizētu laupīšanu ar mierīgo iedzīvotāju slepkavošanu, sieviešu izvarošanu un vergu medībām.

Austrumos viņus bieži sauc par *russiem, rošiem* vai *rossiem*. Skaidrojumi ir dažādi – viens, ka daudzi no vikingiem esot bijuši rudmataini. Otrs – normaņu valodā ‘*rhoss*’ nozīmējis – klaidoņi un laupītāji. Tā vai citādi, bet 9. gs. arābu valodā ar vārdu ‘*Rūs*’ apzīmēja Spānijas un Francijas normaņu vikingus, līdzīgi arī grieķu valodā ‘*Ros*’ bija – normaņi.

Visā Eiropā vikingi ne tikai laupa, izvaro un slepkavo, bet arī cenšas nostiprināt savu varu ar valstiskiem veidojumiem, kuros savi cilvēki tiek iecelti karaļu, hercogu, baronu un citu titulētu valdnieku kārtā. Kad bagātību salaupīts gana, it īpaši ar balto vergu tirdzniecību, kad zemes iekarotas un sadalītas, tad viņi, šie cilvēces atkritumi, kļūst par “dižciltīgajiem”. Vairāki no viņu pēctečiem valda vēl šodien. Arī visi Krievijas cari un valdnieki ir bijuši laupītāju vikingu pēcteči – bezgala nežēlīgi un alkatīgi.

Rietumeiropā vikingu sirojumi notiek jau 6. un 7. gadsimtā, bet austrumbaltu zemēs šo laupītāju un viņu karakalpu slovēņu asiņainās dzīres sākas 850. gadā. Liecības visam tam rodamas neskaitāmos arheoloģiskajos

pieminekļos, lai gan ļoti daudz kas tiek slēpts vai arī ir iznīcināts. Lai lasām viena godīga, gandrīz pilnībā noklusēta krievu vēsturnieka, N. Avenariusa, pirms gadsimta paustās atziņas par Krievijas taisīšanu.

Viņš raksta, ka Krievija tikusi taisīta varmācīgi, neatlaidīgi, ļoti sistemātiski un briesmīgi nežēlīgi izkaujot pirmiedzīvotājus, kuri nebūt nav bijuši senslāvi, bet gan balti, somugri un dažas citas tautas, kuras pēc huņņu iebrukuma nonāca vienvēidīgo eiropiešu areālā. Krievu tauta radīta no šo baltu zemju pirmiedzīvotāju piesmietajām, pavērdzinātajām sievietēm, tāpēc nevar būt ne runas par jēlkādu Krievijas etnisko bāzi.

“Lai kā arī to noliegtu daži Krievijas gudrinieki, tāda šausminoša aina paveras seno rakstu, hroniku, arheoloģisko pieminekļu un kapulauku pētniekam visā Krievijas impērijas teritorijā, ja vien viņš nav akls vai fanātisku aizspriedumu pilns,” uzsver N. Avenariuss.

Ne bez šausmu sajūtas grāmatā “Baltu tautu civilizācija Eiropā, Āzijā un pasaulē” lasām aprakstu par krievu tautas taisīšanu:

“... Un tā baltu tautām dzima sklavīnu – slovēņu nemīlamie bērni. Viņi nāca pasaulē un uzauga bez tēvu rūpēm un gādības, ar daudzkārt izvaroto māšu mainīgajām jūtām... Šo bērnu nosacītie “tēvi” bez varas darbiem un uzdzīves neko citu neprata. Darbu viņi, kā jau vergi, nepazīna un nemīlēja, un tas ir saglabājies krievu valodā, kur “strādāt” nozīmē “vergot”. Ar to arī izskaidrojams krievu tautas zemais kultūras līmenis un darba tikuma trūkums. (...)

Kad bija nomainījušās 4 paaudzes, no pirmajiem 200 slovēņiem, ņemot vērā, ka katram bija 2–6 sievas un tik verdzeņu, cik viņi spēja uzturēt, varēja būt radies kopskaitā ap 5 tūkst. cilvēku. Tās tad arī ap 922. g. būtu Lādogas “senslāvu ciltis”. (...) Kņaza dēli tika rēķināti desmitos, nākdami pasaulē katrs no savas mātes. Ja aptrūka pārtikas, verdzenes un sievas tika nogalinātas kopā ar bērniem, visbiežāk – meitenēm. (...) Galvenā nodarbe bija laupīšana un vergu tirdzniecība. Par vergiem šādā “kņazu” dzimtā tika uzskatīti arī jaunākie dēli. To atspoguļo krievu vārds “ребенок”, kas nozīmē “verdziņš”. “Verdziņi” bēga prom no kņaza saimes, savāca savu družīnu, uzcēla cietoksni, uzbūvēja kuģus, uzsāka vergu tirdzniecību un paši kļuva par kņaziem. Tādu saradās daudz. Karavīru un verdzeņu bērni kļuva par tā sauktajiem smerdiem (dzimtļaudīm), kuri dzīvoja ap cietokšņiem uzbūvētās

slobodās (vārds ir saliktenis, radies no latīņu **slove** un latgaļu “**būda**”) desmitu uzraudzībā. Atkarībā no apvidus viņus nosauca par drevļaniem (ja cietokšņi atradās mežastepē), krivičiem (ja tie bija cēlušies no izvarotajām galindu krīva vaidelotēm) u. tml. Tādējādi tā sauktie senslāvi bija smerdi – būtībā vergi, kas dzīvoja tikai un vienīgi slobodās ap cietokšņiem. Tikai pēc Ivana Briesmīgā laikiem smerdu aizņemtās teritorijas sāka attālināties no cietokšņiem – pamatiedzīvotāji bija lielāko tiesu izkauti.”

Jāpiebilst, ka t. s. krievu kņazi pamatā bija tie paši pārkrievojušies vikingi.

Vēlreiz tiek apstiprināts L. Nīderles minētais, ka līdz Romas impērijas sagrāvei tādas tautas kā slāvi nav bijis.

Interesanti, ka senās baltu ķēniņvalstis, nenoliedzami, atstājušas savu ietekmi uz vēlākajiem krievu valstiskajiem veidojumiem ārpus Latvijas teritorijas. Par to savā grāmatā “Latgaļu volūdas un tautas izplateības problēmas” raksta vēstures pētnieks un valodnieks Miķelis Bukšs, atsaucoties uz Īslandes 12. gs. hronistu Snorri Sturlusonu:

“... skandinavu olūti līcynoņ, ka vēļ 10. un 11.gs. Novgorodā ir bejuši latgaļu ķēneni, kas saukušis ar sovas volūdas vōrdim (Jarosleiv, Visavald un Valdemar).”

Te jāpaskaidro, ka Novgorodas, Polockas, Izborskas un Pleskavas cietokšņus Rērihu dinastijas vikingi nodibināja 864. gadā kā galvenos atbalsta punktus kuģošanai pa Daugavu un Sindu no Lādogas.

Divarpus gadu simteņus, kamēr visapkārt Ilmeņa ezeram dzīvoja latgaļi, nevis senslāvi kriviči, Novgorodas kņaziste nebūt nebija kāds plašs senslāvu cilts kriviču novads, kā teikts padomju laika vēstures grāmatās, bet gan tikai un vienīgi Novgorodas pilsētcietoksnis, kurā vikingi bija nometinājuši slovēņus Rēriha Rērihsena (viņš arī – ‘Krievijas tēvs’ Rjuriks) valdīšanas laikā. Cietokšņa tuvākā apkārtnē vēlāk tika iekārtoti tūrumi, ganības, vergu un smirdu apmetnes.

Jāprecizē, ka skandināvu avotā minētie Novgorodas kņazi Valdemars un Jarosleivs bija vikingu Rērihu dinastijas pārstāvja Algurda Trūvardsenā (Oļega) dēli. Algurds (Oļegs) ar nežēlību un viltu bija kļuvis par Lādogas, Novgorodas, Smoļenskas un Koenugardas (Kijevas) lielkņazu. Valdemars Algurdsens bija vienlaikus normanis (1/2), slovēnis (1/4) un vepss (1/4). Viņš valdīja laikposmā 989.–1015. g.

Taču Novgorodas-Pleskavas slovēņu kņazi nikni uzstājās pret vikingiem par savu patstāvību. Rezultātā Novgorodas-Pleskavas krievu zeme atbrīvojās no vikingu virskundzības un pat sasniedza zināmu uzplaukumu Pleskavas kriviču kņaza Vseslava Bratislavoviča valdīšanas laikā (1044–1103).

Vai šis Vseslavs būtu skandināvu avotā minētais Visavalds? Viņš pakļāva Pleskavai Novgorodu, Lādogu, Oršu, Kopisu, Smoļensku, aizgāja līdz Urālu kalniem, Karēlijas zemes šaurumam, Jurjevai.

1136. gadā Novgorodā notika bajāru sacelšanās. Viņiem izdevās ieņemt kņazu varu un nodibināt bajāru veči kā kolektīvu likumdošanas orgānu. Veče atcēla pat kņazus, nodibināja Novgorodas Republiku pēc senprūšu un normaņu kopienu modeļiem.

Novgorodai bija tirdzniecības un diplomātiskie sakari ar latgaļu valstīm tag. Latvijas teritorijā.

Krievijas “pasūtījuma vēsturnieki” – vēstures viltotāji

Nepārtrauktu spiedienu senatnē izjūt latgaļi no saviem ienaidniekiem austrumos. Pamazām tie atšķeļ zemi, plosa tautas dzīvo miesu.

Jau 9. gadsimtā, sistemātiski notiekot vikingu vadītajiem laupīšanas iebrukumiem, austrumbaltu dzīves telpa samazinās 20–30 reizes. Ūdensceļu malās baltu apdzīvotās vietas pamazām izzūd. Atcerēsimies, ka kopš 7. gadsimta beigām pa Daugavu un tālāk pa Volgu gāja svarīgākais Austrumeiropas tirdzniecības ceļš, kas bija nostiprināts ar vikingu cietokšņiem un to apkalpes personālu – viņiem padevīgajiem lībiešiem, kā arī citām somugru tautām (vepsiem u. c).

Austrumbalti glābās tag. Lietuvā, Latvijā un Igaunijā. Taču arī te latgaļu Jersikas un Kokneses ķēniņvalstis tika piespiestas maksāt meslus Polockas kriviču lielkņazam. Tālavas meslu kungs bija Pleskavas kriviču kņazs, bet vēlāk Pleskavu pievāca Polockas lielkņazs.

Kādus tikai iegānastus neizfantazē Krievijas vēsturnieki, pareizāk, vēstures viltotāji, jo īpaši Aleksandrs Sementovskis (1821–1893), Aleksejs Sapunovs (1851–1924), Semjons Šolkovičs (1840–1886), lai Latgali pasludinātu par senām slāvu zemēm. Krievu “vēsturnieks” Vasilijš Tatiščevs (1686–1750) nemaz neslēpj, ka vēstures zinātnes uzdevums

esot kalpot politikai. Pamatojoties uz Senās Krievzemes hronikām, viņš apgalvo, ka Krievijai esot mūžsenas tiesības uz Baltiju. Šo Tatiščeva “argumentu” aizgūst pazīstamais Krievijas impērijas “historiogrāfs” Nikolajs Karamzins (1766–1826), “Krievijas valsts vēstures” autors. Viņš jau izvirza Krievijas kā lielvalsts ideju, bet latviešu pakļaušanu Krievijai pamato ar to, ka latgaļi un lībieši savā laikā ir maksājuši meslus Krievijai. Toties lietuvieši Karamzina skatījumā ir laupītāji. (Kā nu ne – uz laiku bija atbrīvojuši senās baltu zemes!)

Karamzina sekotājs, krievu vēsturnieks Mihails Pogodins (1800–1875) nekrievu teritoriju sagrābšanu nosauc par lielisku fenomenu, un, protams, piebilst, ka nekrievi jāpārkrievu. Veselus 29 sējumus par Krievijas vēsturi ir sarakstījis Maskavas universitātes profesors Sergejs Solovjovs (1820–1879), arī viņa skatījumā baltu tautas un lībieši esot mežoņi un barbari («варвары прибалтийские»), un vienīgi krievi tur varot būt kultūras nesēji. Bet krievu vēsturnieks Sergejs Platonovs (1860–1933) pat ignorē arheologu un citas liecības, ka senie latvieši un lietuvieši kulturālā ziņā atradušies augstākā līmenī par krieviem.

Vai šie impēriskie pasūtījuma vēsturnieki vispār ir vēsturnieka vārda cienīgi?

Tik rupja faktu sagrozišana izrādās nepieņemama arī godprātīgākajiem krievu pētniekiem. Un lūk, etnogrāfs Sementovskis tomēr ir spiests atteikties no krievu 19. gadsimta historiogrāfijā plaši izplatītajiem meliem par lietuviešu un latgaļu slāvisko izcelsmi.

Nāk prātā etrusku vēstures viltošana, viņu kultūras sasniegumu noklusēšana un piesavināšanās, kad itālieši aizliedz arheologiem pētīt un celt gaismā patieso Romas pagātņi, jo izrādās, ka izrakumi nemaldīgi apliecina – Romu 575. gadā p. m. ē. ir dibinājis un cēlis etrusks Lūcijs Tarkvīnijs Prisks (*Lucius Tarquinius Priscus*).

Bet par Krievijas vēstures viltošanu interesantu domu izteicis mākslinieks Kārlis Neilis (1906–1991). Tā kā Krievijā nav bijis apgaismības laikmeta, tad tur viltotie vēstures “dokumenti” joprojām tiek nopietni ņemti vērā. Kad Latvijā pierādīts, ka visas hronikas ir viltotas un patiesie avoti slēpti vai iznīcināti, tad iekarotāji vecā viltojuma vietā rada jaunu, kuram jāpierāda tas pats, proti, ka mēs esam nekulturāli un beztiesiski un ka mūs vajag atbrīvot un apgaismot.

Veikli, bet netīri un pat noziedzīgi.

“Vācu” krustneši un “poļu” pani

Nav pareizi runāt par vācu krustnešu iebrukumu Baltijas zemēs. Īstenībā tobrīd vācu tautas, kā arī kopējas vācu valodas vēl nebija. Tā tolaik tikai veidojās un kā tauta noformējās tikai 17. gadsimtā. Starp citu, tas attiecas arī uz pārējām Eiropas tautām mūsdienu izpratnē. Līdzīgi vikingiem, krustneši bija visas kristīgās Eiropas salašņas un noziedznieki, kam pāvests bija apsollījis grēku atlaidi un iespēju paturēt kara laupījumu, izņemot ceturto daļu, kas bijis jāatdod katoļu baznīcai un Romas pāvestam. Krustnešu rakstu valoda sākotnēji ir primitīva latīņu valoda.

Baltvācu publicists un zinātnieks Vilhelms Kristians Fribe (*Wilhelm Christian Friebe, 1762–1811*) savā Livonijas rokasgrāmatā raksta, ka pilnīga dzimtbūšana Latvijā iestājusies periodā no 1237. līdz 1439. gadam, kad zemnieks pārvērties “*par nastu nesēju dzīvnieku priekš kanoniķa, bruņinieka un muižnieka*”. Nākamajā gadu simtā iekarotāju pēcteči atstāj uzvarētajiem tikai tiesības uz kailo dzīvību, atņemot brīvību, īpašumu un reliģiju, nostādot dzimtcilvēkus lopu stāvoklī. Un Fribe brīnās, kā šādos apstākļos igauņi un latvieši izdzīvojuši un vēl pastāvo. Bet vācu apgaismotājs Johans Gotfrīds Herders (*1744–1803*), kurš četrarpus gadus uzturas Rīgā un iepazīstas ar Vidzemes zemnieku dzīvi, raksta, ka cilvēce kādreiz šausmināšoties par tām asinīm, kuras šeit ir tikušas izlietas ļoti ilgajos mežonīgajos karos, līdz kamēr senprūši ir tikuši iznīcināti gandrīz pilnībā, bet kurši un latvieši iedzīti verdzībā.

Un abi – gan vācu, gan krievu kolonizatori – ir vienmēr centušies iesakņoties latviešu zemē, ignorēt latviešu tiesības un kultūru, kā arī nekaunīgi viltot vēsturi. Piemēram, vēl 1914. gada avīzē “*Rigaer Zeitung*” vācu filologi sludina, ka latvieši un igauņi esot tikai sveši ienācēji Baltijā, kura senāk bijusi vācu apdzīvota zeme. Re, arī krievi dzied to pašu dziesmu – krievu vēsturnieks Jevģenijs Češihins (*1824–1888*) savā “Livonijas vēsturē” apgalvo, ka Latvija esot sena slāvu zeme.

Atkal – neliels ieskats vēsturē. Sākot ar 12. gadsimtu, latgaļu zemes tiktājāiem krieviem pievienojās Rietumzemju krustneši. Par Jersiku laikosmā 1209.–1212. g. savā starpā cīnījās tās viršķēniņš Visvaldis, Zobenbrāļu ordenis un Polockas kriviču lielkņazs Vladimirs.

1212. gadā starp Zobenbrāļu ordeni un kņazu Vladimiru tika noslēgts neuzbrukšanas līgums. Vladimirs izveda savu karadraudzi no Jersikas. Tā

nonāca bīskapa Alberta rīcībā. Savukārt, Tālavas virskēniņš Tālivaldis bija spiests nodot savus novadus Rīgas bīskapam, saņemot lēņa tiesības. Tie tika pievienoti Livonijai. 1224. gadā Livonija noslēdza ar Polockas kņazisti otro miera līgumu, kas liedza krieviem vākt meslus Tālavā, Jersikā, u. c. Livonijas zemēs.

Tādējādi daļa latgaļu palika zem krieviem, daļa nonāca zem vāciešiem.

Kā jau teikts, 14.–15. gs. krievu paverdzināto austrumbaltu zemes pakļāva vai, pareizāk sakot, atbrīvoja Lietuvas Dižkunigaitija. Taču te drīz pašiem lietuviešiem, latgaļiem un baltkrieviem parādījās uzkundzēšanās draudi no poļu puses, jo Vācu ordeņa uzmācības dēļ Lietuva bija spiesta noslēgt savienību ar Poliju un pieņemt katoļticību.

Jāpiebilst, ka pēc Livonijas ordeņa sabrukuma, sākot ar 1562. gadu, arī Livonijas sastāvā ietilpstošās latgaļu zemes uz ziemeļiem no Daugavas nonāca Lietuvas dižkunigaiša un Polijas karaļa Sigismunda II Augusta pakļautībā.

1569. gadā Polijas un Lietuvas savienība pārauga vienotas valsts izveidē. Ar t. s. Lubļanas ūniju tika izveidota apvienotā valsts – Žečpospolita.

1582. gadā Krievijas cars Ivans Briesmīgais atzina Livoniju par Žečpospolitas ieguvumu.

Tā vācu laikus Latgalē nomainīja poļu laiki. Latgaļu zemes ieguva Inflantijas provinces nosaukumu (*Inflantija – poļu pārveidots Livonijas jeb Līvzemes (Lifland) nosaukums*).

Tādējādi par latgaļu kaklakungiem ir bijuši ne tikai krievi un vācieši, bet arī poļi. Draugi? Likteņbrāļi? Nekādā ziņā! Poļu izcelsme uzrāda tieši tādu pašu asinsainu, kā krievu. Un tāpēc velti gaidīt no viņu kungu būšanas mazāku nežēlību kā no krieviem.

Kā tapa Polija? Kāds bijušais Romas impērijas augstāka ranga sklavīns, vārdā Lehs, izveidoja savu laupītāju bandu, vienā no **sembru** (*baltu*) svētkalniem uzcēla cietoksni, no kura devās laupīt, gūstīt un pārdot vergus. Šis cietoksnis tika iesaukts par Leha kalnu, bet Leha bandas laupītāji sevi sauca par **lehiem**, t. i., “*tiem, kas pieder pie Leha*” (*ляхи – поляки*). Tā arī radies šis tautas “etnonīms”. Polijas valsts veidošanās saistīta ar ilgstošiem un nežēlīgiem, gandrīz 800 gadus ilgiem bijušo Romas militāro vergu un citu salašņu kariem pret baltu tautu – sembriem. Gandrīz visas pašreizējās poļu pilsētas atrodas uz sembru cietokšņu drupām, bet

L. Nīderles pētījumi apliecina, ka vēl 20. gs. 20. gados vairāk nekā pusei Polijas lauku iedzīvotāju ir baltu izcelsme.

Tie vairāk nekā divsimt gadi, kuru laikā Latgale atrodas Polijas varā, sakrīt ar visdrūmāko dzimtbūšanas periodu tās vēsturē. Tik iedomīgu, trulu un baudkāru kungu kārtu kā poļus Eiropā vēl neviena valsts neesot redzējusi. Liecības par poļu varasdarbiem ir savācis latgaļu vēsturnieks Boļeslavs Brežgo, kurš atklāj, ka līdz pat 1861. gadam, t. i., dzimtbūšanas atcelšanai Latgalē, turpinās dzimtcilvēku pirkšana un pārdošana, pat iekļilāšana kāršu spēlēs. Kad krievi 1863. gadā, pēc poļu sacelšanās, pārņem no poļiem savus valdījumus Latgalē, tad tā ir vairs tikai pussagruvusi saimniecība un galīgi novārdzināta zemnieku masa. Pēc iepazīšanās ar latgaļu dzīvi pat krievu ģenerālis Mihails Muravjovs (1796–1866) ir spiests atzīt, ka zemnieki, pakļauti muižniekiem, kuri viņiem ir sveši pēc izcelšanās, izciešot visu to, ko izcieš nēģeris Misisipi plantācijās.

Poļu muižnieki Latgalē ne tikai nerūpējas par latgaļu kultūras saglabāšanu, bet daudz smalkāk un viltīgāk, salīdzinot ar rupjo rusifikāciju, mēģina viņus pārpoļot. Muižās visiem latgaļiem tiek doti poļu uzvārdi, poļu baznīckungji savus sprediķus teic poliski un spiež arī zemniekus apgūt šo valodu. Savukārt, tiem, kuri kaut nedaudz runā poliski, tiek piešķirti labāki amati muižās vai labāka zeme rentēšanai. Savās nelegālajās skolās poļi māca bērniem poļu valodu.

Saprotams, šādu piespiedu pasākumu gala iznākumā daudzi turīgi un izglītoti latgaļi, kā arī pavisam neliela daļa zemnieku pārtop par poļiem. Būt par poli jau nozīmē pārstāvēt turīgo, izredzēto slāni. Daudzi latgalieši pat vēl mūsdienās ar lepnumu saka: mani senči ir poļi, kas patiesībā nozīmē šo cilvēku zemo nacionālo pašapziņu un savas tautas vēsturiskās atmiņas zaudēšanu. Jāteic gan, ka līdzīga aina ir arī pārējā Latvijā. Nereiti no vidzemnieka mutes var dzirdēt ar lepnumu sacīto: mani senči nāk no zviedriem, no kurzemnieka dzird: manās asinīs rit vācu asinis, sak, es esmu kaut kas labāks nekā tīrs latvietis... Ja patiešām šādi teicēji ir jaukti ar ienācējiem Latvijā, te rodams izskaidrojums viņu svārstīgajam raksturam un zemajai iekšējai sasaistei ar latviešiem. Bet, risinot šo domu tālāk, nonākam līdz mūsdienu situācijai, kad Latvijā ir ļoti daudz jaukto ģimeņu, visbiežāk – latviešu un krievu. Tas tad varētu daļēji izskaidrot daudzu mūsdienu latviešu zemo nacionālo pašapziņu, nodevīgumu un glēvulību.

Skarot poļu laikus, vēl jāpiemin, ka liela daļa pierobežā dzīvojošo latgaļu pāriet uz baltkrievu valodu. Un šodien daudzi pārtautotie Daugavpils, Krāslavas un Ludzas rajonu latgaļi vairs pat neatceras un neiedomājas, ka viņu senči ir bijuši latgaļi. Savulaik jau F. Kemps to ir sapratis un cīnijies par to, ka šie latgaļi ir “jāatgriež atpakaļ savai tautai”. Latvijas Republikas Saeimā viņš daudz strīdējies ar Raini, kurš, savukārt, ļoti rūpējies par baltkrievu skolām. F. Kemps uzsvēris, ka ir jāizbeidz latgaļu pārslāvošana, viņi jāsūta latviešu skolās, lai “atlatviskotu”.

Te nu bija Raina centieni “būt latviešu – īpaši inflantu – labdarim un leišu draugam”, kā viņš iztēlojās savu dzīves ceļu jaunības laika dienasgrāmatas ierakstā... Rainis neizjūt iekšēju saiti ar latgaļiem.

Lai cik tas neliktos neticami, bet latgaļu pārpoļošana turpinās pat Latvijas brīvvalsts laikā, kad, piemēram, baznīckungs, kurš dzimis Latgalē, atsakās latgaļu bērnus kristīt latviešu vārdos.

Interesanta un aizdomīga ir poļu statistika Latgalē. Kad pēc Livonijas sabrukuma 1562. gadā Latgalē ierodas poļi, tad viņi ir tikai tāds pašurs iekarotāju slānis, un nekāda poļu zemnieku ieceļošana nenotiek. Loģiski rodas jautājums – kāpēc 19. gs. viņu skaits ir strauji izaudzis līdz 60 tūkstošiem un tāds arī saglabājies visa 20. gadsimta garumā? Atbilde ir tikai viena: Latgales poļu sastāvā nu jau ir ne tikai agrāko muižnieku un baznīckungu pēcteči, bet arī pārpoļotie latgaļu un baltkrievu zemnieki. Interesanti, ka Latgalē šajā laikā pārpoļojas arī vācu muižnieki. Ar laiku viņi zaudē sakarus ar Baltijas bruņniecību, un pēdējā, savukārt, savus Latgales tautiešus nicinoši saukā par vācu idejas nodevējiem un poļu kontušas (*kontuša – poļu nacionālais apģērbs*) padevīgajiem kalpiem.

“Dieva izredzēto” iekarotāju ideoloģija – kristietība – iepretim baltu Dieva daudzīnāšanai

Vācu, krievu un poļu kolonizatoru palīdzē pakļautās tautas turēšanai paklausībā ir kristīgā baznīca.

Karaļi savu ideoloģiju un varas ieroci – kristietību – sāk ieviest kopš 5. gadsimta. Kristietība – šī jaunradītā dogmatiskā līga – nerodas tukšā vietā. Pašu romiešu sākotnējie dievi un mitoloģija ir aizgūta no etruskiem. Ar laiku Romas oficiālā reliģija arvien vairāk atsvešinās no tautas un

politizējas, t. i., kļūst par valsts varas ieroci. Tā ir piesavinājusies pagānu mistērijas – visvairāk no seno irāņu Mitras kulta. Raksturosim dažus galvenos aizguvumus. Mitra ir mitoloģisks seno irāņu tēls, kas parādās kā Saules Dievs, glābējs un pestītājs. Kristieši Jēzū redz to pašu glābēju. Gan Mitra, gan Jēzuss ir Dieva dēli, abi ir dzimuši no jaunavas, dzimuši alā. Pat simbols – krusts ir abām reliģijām viens un tas pats, ar to atšķirību, ka mitraisti krustu attēlo aplī. Mitra piedzimis 25. decembrī, un viņa svētais dievgalds ir maize un salds vīns. Arī jaunuzņemto kristīšana ar ūdeni ir vienāda gan Mitras kultam, gan kristiešiem. Pat mitru – īpašu galvassegu, ko nēsā bīskapi un kardināli –, kristieši ir pārmantojuši no seno persiešu priesteriem.

Protams, varētu uzskaitīt arī daudzus citus “Dievam tuvo” kristiešu aizguvumus no “tumšajiem pagāniem”, un ne tikai no mitraistiem. Jāpiezīmē, ka Mitras kulta pastāvējis kopš 2. g. t. p. m. ē.

Kristīgās ticības veidošanu uz pagānu dievturības pamatiem kristieši vēlāk mēģina rupji noslēpt, sagraujot pagānu tempļus gan Austrumos, gan Rietumos. Kristiešu fanātiskās bandas ir tās, kas pēc Aleksandrijas kristiešu arhibīskapa Teofila (*dzīvojis 4. gs.*) pavēles sadedzina Aleksandrijas bibliotēku ar 300 000 seniem rokrakstiem; kristieši ir arī tie, kuri nogalina ap 10 miljoniem cilvēku, galvenokārt sievietes. Visbriesmīgākie baltu tautu bendes tiek celti svēto kārtā un pēc tam pielūgti. Tādi ir arī visi Romas pāvesti – pašpasludinātie “Dieva vietnieki zemes virsū” – īstenībā lielākie tautu slepkavas. Piemēram, viena no šiem “svētajiem” – Romas pāvesta Inokentija III – 1199. gadā izziņotā politika skan šādi:

“Eiropai jābūt kristītai Romas katoļu baznīcā un tā jāvada no viena centra – no Romas. Pagānu zemes ir jāpārstaigā ar uguni un zobenu, kas negrib kristīties, tam jāmirst.”

Bet Latvijā Bertolda (*Bertolds Skulte, Livonijas krusta karu uzsācējs, miris 1198. g.*) pēcteča bīskapa Alberta (*trešais Livonijas bīskaps no 1199. g. līdz 1201. g.*) pirmais darbs ir druvu nodedzināšana...

Savu zvēribu attaisnošanai kristiešu iebrucēji sacer hronikas, kurās zemiski apmelo pakļaujamās tautas. Viņi, redz, esot tumši ļautiņi – pagāni, Dievu nepazīstot. Tāda ir arī “Indriķa hronika”, kurā tiek cildināti iekarotāji un attaisnoti viņu varasdarbi ar to vienīgo “argumentu”, ka tie esot veikti Kristus vārdā... Kristus vārdā plaši izvēršas baltu tautu garīgā mantoju-

ma iznīcināšana un to nesēju nobendēšana. Kristus vārdā tiek aizliegts, iznīcināts, mocīts un nokauts. Svēts šiem krusta nesējiem nav itin nekas. Arī Doma baznīca Rīgā 1211. gadā uzcelta tieši virs sena kapulauka.

Krusta karotāji noklusē to, ka balti Dievu ne tikai pazīst un daudziņa – Dievs dzīvo tautas vidū. Dainās svēto nevar atdalīt no pasaulīgā. Latviešu tautas ticējumos parādās viens Dievs. Dievs ir pasaule, un Dievs ir pasaulē. Dievišķais izpaužas priekšmetos, dabā, un līdz ar to Dievs ir arī skaistums dabā, viņš ir arī mīlestība un pats cilvēks. Tautasdziesmas vēsta, ka Dievs dzīvo Dieva dārzos, arī tauta dzīvo tur, un arī uz zemes ir viņa valstība. Viņš nesēž tronī, bet ierodas pie cilvēkiem pats, negaidīts, nabadzīga vecīša izskatā, ar pastaliņām kājās, lai svētītu taisno un čaklo. Latviešu Dievs mīt Debesu kalna galā un no turienes pa vara tiltu rāmi nobrauc vai arī nojāj lejā pie cilvēkiem.

Tiek atzīts, ka baltu līdzcietība ir dziļāka nekā kristietībā, jo aptver ne tikai dzīvo, bet arī nosacīti nedzīvo pasauli...

Tāds ir latvieša Dieva jēdziens. Latgaļiem ir bijuši savi priesteri – **baltie tēvi**, kuri šo cienpilno stāvokli varēja ieņemt tikai no 56 gadu vecuma. Vēl pēc 7 gadiem nāk **krīva** kāрта. Tātad, garīgā dzīve latgaļiem pirms kristietības ir bijusi labi sakārtota, un tās kārtojums nāk no ļoti dziļas pagātnes, no augsti attīstītas civilizācijas. Ne velti kristieši ir bijuši spiesti “aizņemties” pagānu dievturības pamatus un daudzos rituālus.

Ko tad iepretim latvieša Dieva jēdzienam piedāvā krusta karotāji? Kāds ir viņu Dievs? Viņu sludinātais Dievs – “tas Kungs” – ir greznībā dzīvojošs ķēniņš, kurš rīko, valda pār tautām un prasa savu tiesu viņa sludinātāju parazitiskā dzīvesveida nodrošināšanai.

Šis iekarotāju Dievs – ķēniņš nav atrodams dabā, viņš stāv tālu no tās, un tāpēc visas svētbirzis tiek iznīcinātas; viņu Dievs, lūk, esot jāpielūdz akmens sienām veidotos namos, sava veida cietokšņos, kuri gan tiem pašiem pagāniem ar savām tulznainajām rokām jāuzceļ... Tas jau ir ārkārtīgi smags senā latvieša dvēseles pārdzīvojums, sastopoties ar tādu pretstatu viņa Dieva izpratnei.

Lēni, ļoti lēni Latgalē tiek pieņemta šī svešā, uzspiestā ticība. Jo šī reliģija, kurai raksturīga zemošanās un žēlastības lūgšana, ir bijusi izdevīga cilvēkiem, kuri sevi uzskata par Dieva izredzētiem valdīšanai pār citiem un kuriem Dieva vārdā ir atļauts viss. Kā tāda tā ir nepieņemama latvieša dvēselei. Pēc asiņainajiem kristīgās baznīcas organizētajiem krusta kariem

turpat divu gadsimtu garumā, no 1096. līdz 1270. gadam, latviešu zemniekiem, tāpat kā zemniekiem visur Eiropā, vairs nav tiesību izvēlēties baznīcu pēc sava prāta.

Un tomēr... vēl vairākus turpmākos gadsimtus Latgalē turpinās Dieva daudzinašana pēc senču ieražām, vēl 17. un 18. gadsimtā pastāv svētie koki un svētie meži, svētbirzis. Par svētajiem kokiem neviens nav iedrošinājies smieties, jo cilvēki ticējuši, ka tad var atgadīties kas slikts. Kokiem ziedojot, var atvairīt ļaunumu vai izsaukt lietu utt. Mūsu senči, izaudzējot vai noskatot savu svētkoku, radīja savu aizsargātāju, pie kura meklēt glābiņu grūtā brīdī. Jezuītu ziņojumos lasāms, ka koku pielūgšana Latgalē ir bijusi sastopama līdz pat 1759. gadam. Kopumā Kurzemē un Latgalē 17. un 18. gs. mitoloģijas materiālos var atrast daudz sena, kas Vidzemē jau ir gājis zudībā.

Kultūras vēstures pētnieks un valodnieks Miķelis Bukšs atzīmē tādu ievēribas cienīgu faktu, ka vēl 1590. g. Rēzeknes un Ludzas apkārtnē nav bijis neviena garīdznieka, nedz arī baznīcas. Protams, jezuīti bez žēlastības cīnās pret latgaļu seno ticību, izcērtot svētos kokus un birzis, kristot ļaudis un mācot katoļu lūgšanas. Tomēr rodas jautājums – kā tas ir iespējams, ka iekarotajā Latgalē (arī visā Latvijā) veselu piecu gadsimtu laikā, līdz pat 18. gs. vidum, tauta pilnībā vēl nav pievērsta kristīgajai ticībai?

Interesantu atbildi uz to mums sniedz rakstnieks un vēstures pētnieks Jānis Lejiņš, kurš uzskata, ka liela daļa mūsu vēstures skaidrojumu tiek meklēti baltvācu rakstītajos avotos un krievu apgalvojumā, ka viņi mūs esot atbrīvojuši no krustnešiem. Šajā sakarībā rakstnieks piemin senās vēstures hronikas, kuru autori notikumus skata sev vēlamā gaismā. Zīmīgi, ka pašas hronikas sacerētas krietni vēlāk par tajās minētajiem notikumiem, piemēram, neviena krievu hronika nav vecāka par 15. gadsimtu (!), lai gan stāsta par notikumiem 11. un 12. gadsimtā. Arī "Indriķa hronikā" tikai viens fragments nāk no 13. gadsimta un vēl viens cits no 17. gadsimta, bet viss pārējais sacerēts krietni vēlāk.

Un tagad pajautāsim sev: vai tiešām šie svešie iebrucēji, iekarotāji varēja būt rakstījuši patiesību? Un, velkot paralēles ar mūsdienām, attiecīgi pajautāsim arī par šī un iepriekšējā gadsimta norisēm: vai vēsturnieki tautai ir stāstījuši patiesību?

Atbilde, loģiski spriežot, ir tikai viena – gan šīs hronikas, gan padomju

laikā rakstītā vēsture ir viltojumu, apmelojumu un noklusējumu pilna! Arī par krusta karu. Izrādās, ka Latvijā īsts krusta karš noritējis veselus simts gadus! J. Lejiņš to apraksta šādi:

“Gadu desmitiem šurp brauca kuģis pēc kuģa. Tas pats bīskaps Alberts kopumā sešpadsmit reizes brauca uz Vāciju un veda uz šejieni aizvien jaunus krustnešu barus! Leišus no lejasgala jau nospieduši poļi, igauņus no augšas spiež zviedri un dāņi, pretējos sānos jau lamājas krievi... (...) Pēc šīs izmisīgās simts gadu krusta kara izcīnīšanas “laimīgie uzvarētāji” vēl divsimt gadus ... neuzdrošinās atņemt vietējiem iedzīvotājiem ieročus!”

J. Lejiņš secina, ka Livonijas periodā (1228–1560) Baltija nemaz tik stipri uz ceļiem nav bijusi nospiesta, kā to labpatik attēlot iekarotājiem, un baltu tautu kristīšana šeit sastapusi milzīgu un ilgstošu pretestību. Arī Latgalē, ko apliecina senās ticības pastāvēšana vēl 18. gadsimtā.

Tomēr laiks ir darījis savu un, lai cik šī katoļticība varētu likties rupja un primitīva latvieša dvēselei, tomēr lēnām un pakāpeniski tā ienāk tautā. Savā veidā tā izrādās pat noderīga.

Pēc poļu dumpja apspiešanas (1863–1864) sākas rupja pārkrievošanas politika.

Te jāatgādina, ka pēc Polijas-Lietuvas dalīšanas 1772. gadā bijušās lielvalsts t. s. slāvu apdzīvotās zemes, kā arī latviešu (latgaļu) apdzīvotā Inflantija nonāk Krievijas pakļautībā. Inflantija zaudē savu administratīvo autonomiju, kāda tai bija Žečpospolitas laikos. Pati Žečpospolita kā neatkarīga valsts tiek likvidēta 1797. gadā, Polijas trešajā dalīšanā.

Diemžēl, arī kādreiz dižā Lietuva uz ilgu laiku nonāk Krievijas impērijas sastāvā.

Īpaši pēc poļu dumpja apspiešanas tiek organizēta plaša kolonistu iepludināšana no Krievijas, viņiem tiek piešķirtas privilēģijas zemes pirkšanā, un iznākumā latgaļi paliek bez zemes, tāpēc ir spiesti doties peļņā uz Pēterpili, Sibīriju un citiem Krievijas novadiem. Krievi netaupa spēkus, lai visus latgaļus pārkrieivotu. Te rodama katolicisma nozīme Latgalē, kas, varētu teikt, izglābj latgaļus no pārkrievošanas. Šis ir laiks, kad nācija tiek identificēta ar reliģiju: reliģija un valoda šķir latgali no krieva, bet valoda un tautiskais mantojums – no poļa un lietuvieša. Reliģijas, valodas un pat tautiskā mantojuma kopējas lomu uzņemas katoļu baznīca, kas ar šo spēku pretojas pareizticīgās baznīcas agresivitātei. Uz

latiņu alfabēta bāzes jau agrāk ir izstrādāta latgaļu valodas rakstība, 1730. gadā Viļņā izdota pirmā reliģiskā satura grāmata. Katoļu baznīca ar centru ārpus Krievijas neuzkrītoši sūta misionārus, kuri sava ganāmpulka glābšanai mācās latgaļu valodu, tulko garīga satura grāmatas un izdod arī pirmos laicīga satura literāros darbus.

Piemēram, ir zināms, ka šajā laikā no vēstures skatuves kā savas tautības pārstāve nozūd kāda paliela igauņu grupa Ludzas apkārtnē – tie, kuri pieņem katoļticību, kļūst par latviešiem, bet tie, kuri pāriet pareizticīgās baznīcas paspārnē, pārvēršas par krieviem. Katoļu baznīca arī nepieļauj latgaļu sajaukšanos ar citām tautībām.

Var teikt, ka katoļu baznīca šoreiz nospēlē glābējas lomu – izglābj latgaļu tautu no pārkrievošanas un pārpoļošanas.

Tāda nu ir tā vēsture – pilna ar likločiem. Vienīgi jāpiebilst, ka baznīca glābējas lomu spēlē tikai tad, kad tai tas ir izdevīgi. Piemēram, trešās atmodas karstākajā laikā baznīca stāv klusi malā. 90. gadu sākumā ir pamodusies latviešu pašapziņa, tauta sajūt savu spēku un ir lepna uz savu valodu, dzīvesziņu un dievatziņu, tā sāk atgriezties pie senās ticības, atzīmēt savus sensenos svētkus. Un tad ar labi pārdomātiem paņēmieniem latvieši tiek novirzīti no latvietības un ielikti kristietības klēpī. Ar valdības neuzkrītošu atbalstu, ar ārzemju “draugu” palīdzību – milzīgiem līdzekļu ieguldījumiem un mantu sūtījumiem – kristīgā baznīca pakāpeniski sausa savas avis un ir atkal zīrgā – pietiekoši stipra, naudīga un ietekmīga. Viss ir loģiski – pie varas esošajiem (vadībā palikuši tie paši komunisti) latviska Latvija nekad nav bijusi pa prātam.

Kāpēc tomēr latgaļi tagad tik stipri turas pie ticības, kāpēc viņi galu galā ir pieņēmuši katoļticību?

Pirmkārt, kā jau minēts, savā laikā šī reliģija ir glābusi tautu no iznīcības.

Otrkārt, katoļticība iesakņojusies jau vairākās paaudzēs. Iekarotāji ir praktiski apcirtuši saknes latgaļu senajai reliģijai, un katoļticība tagad ir vienīgā pieejamā ticība, kur tauta var būt starp savējiem un rast jēlcādu mierinājumu smagajā ikdienas dzīvē. It īpaši te jāpiemin krucifiksu nozīme Latgalē, sākot jau no 19. gs. otrās puses, pastiprinātas pārkrievošanas laika. Latgales katoļticīgie zemnieki ar baznīckungu atbalstu nolemj pārceļt pulcēšanos un dievlūgšanu ārpus baznīcām. Maija vakaros ciemu ļaudis sanāk kopā pie krucifiksiem, dzied slavas dziesmas Dievmātei, skaita

lūgšanas, pēc kurām vēl ilgi neizklīst, pārrunājot savas sadzīviskās lietas un pasaules notikumus. Un izrādās, ka latgaļiem šāda baznīcā iešana pie dabas ir dvēseliski tuva viņu būtībai, viņu senajai ticībai. Šāda kopā būšana pie krucifiksiem ar savējiem vieno, stiprina un uztur nomocīto tautu.

Treškārt, tas arī jau pieminēts, kristieši savas galvenās mistērijas un dievatziņas ir pārņēmuši no pašiem “pagāniem”, un tāpēc kristietības pamati nebūt nav lielā pretrunā ar latvisko dzīves uztveri.

Skumji gan ir, ka liela daļa latgaļu ir attālinājusies no senču dzīvesziņas un akli seko tikai un vienīgi baznīcas norādēm – vairs neievēro Dieva dabas ritmus, savus patiesos un svētos saulgriežus un citus svētkus, un tā jau ir tautas sakņu zaudēšana.

Bet tomēr... Varbūt ne līdz galam? Vai atgūt senču reliģiju joprojām traucē latgaļu ienaidnieki? Laikam tā.

III NODAĻA

Etnogrāfiskas ziņas par latgaļiem

Latgaļu raksturs

Vairāki 19. gadsimta latviešu publicisti un mūsdienu zinātnieki Latgales saimnieciskās atpalicības cēloni saskata tieši reliģijā, tās katoliskajā izpausmē, jo katoļticība veido pasīvi pakļāvīgu attieksmi pret dzīvi, neuzņēmību un bezatbildību.

Lai gan ļaunums, ko Latgalē ir nodarījusi katoļticība, iznīcinot mūsu senču reliģiju, nav noliedzams, tomēr jāuzsver arī tas, ka Latgalē, salīdzinot ar citiem novadiem, ir vairāk saglabājušies latviskās mentalitātes senākie slāņi, jo arī spaidu apstākļos te nenotiek unifikācija (Romās pāvesta varai pakļautās pareizticīgo baznīcas daļas un katoļu baznīcas apvienošana). Neraugoties uz vairākus gadsimtus ilgo dzīvošanu līdzās vecticībniekiem, nemitīgajiem pārpoļošanas un pārkrievošanas centieniem, latgaļi izvairās no laulībām ar citu konfesiju un tautību piederīgajiem.

Iespējams, ka baltiem raksturīgais ideālisms visstiprāk ir saglabājies tieši latgaļos. Savā laikā par to izsakās politiķis un priesteris F. Trasuns:

“Kempa kungam pa daļai ir taisnība, kad viņš apgalvo, ka baltiešus ir tik stipri apsaldējis rupjais materiālisms un vāciešu ienīstais sociālisms, ka grūti viņiem saprast latgaliešu ideālismu.”

Šim ideālismam ir savas pievilcīgās puses, piemēram, jebkādu kundziskuma iezīmju trūkums latgaļu savstarpējā saskarsmē. Atšķirībā no citiem novadiem, Latgalē nekad nav bijis atsevišķi nodalīta kalpu gala. Ja latgaļu mājā ir kalps vai kalpone (ļoti reti tie ir vairāki), tad viņi kopā ar saimnieku ne tikai strādā, bet arī ēd un dzer pie viena galda.

Latgaļiem piemīt tēlainā domāšana ar izteiktu labās smadzeņu puslodes darbīgumu, kas izpaužas spēcīgajā intūcijā. P. Zeile par latgaļiem raksta, ka viņos *“cauri laikiem saglabājies kāds etnomentālais kodols”*.

Bet kādā cara impērijas militārā apskatā sniegts šāds Latgales latvieša raksturojums: *“Latvieši pa lielākai daļai ir godīgi, bailīgi, dievbijīgi un augstākā mērā atklāti cilvēki. Viņiem raksturīga stipra pieķeršanās dzimtajai sētai, ģimenes pavardam, māņticība, bezrūpība par nākotni un vienkāršība. Reti kāds latvietis pastrādā smagāku noziegumu, arī zagšana pie viņiem retums.”*

Savukārt, kādā 1905. gada izdevumā “Rossija” Vitebskas latviešus apraksta šādā veidā: *“Pie pirmās iepazīšanās ar latviešiem var likties, ka viņi ir noslēgti, neuzticīgi, bet, nākot tuvākā saskarē, redzam latviešu cilts simpātiskos rakstura vilcienus. Latvieši ir viesmīlīgi un ārkārtīgi tīri tikumiskā ziņā.”*

Rakstnieks un publicists Andrejs Krūmiņš par baltiem kopumā izsakās šādi:

“Baltu mentalitātē tomēr ir kaut kas ļoti dziļš ... tā ir labestība. Pat visgrūtākajos dzimtbūšanas laikos latvietis, jau svešu mācību skarts, nav lāstiem apkrāvis savus kalpinātājus un mocītājus līdz trešajam un ceturtajam augumam vai pat uz mūžu mūžiem. Viņam pietika ar pārmācīšanu un taisnības atgūšanu. Šī labestība, par kuru varam lasīt hronikās jau no pirmo misionāru liecībām, pavēra vārtus svešiem elementiem pāri labas dzīves mēram. Šī labestība nes līdzī arī gaišu pasaules skatījumu, kas lielā mērā palīdzējis pārdzīvot grūtus laikus un veikt lielus darbus labākos gados. Labestība ir mūsu kultūras pamatos. Tā ir senas kultūras pazīme, kā cilvēkam dzīvē ar ilgāku pieredzi, un tā nav kulturālas vai bioloģiskas novecošanās pazīme.”

Pārdomājot nupat pausto, var pilnībā apgalvot, ka tas pilnā mērā attiecas arī uz latgaļiem.

Raksturojot latgaļus, tālāk jāatzīmē viņu zemnieciskais raksturs, kas ir pat izteiktāks nekā latviešos vispār. Latgales zemnieks ir palēns, nav ceļotājs, toties saaudzis ar savu zemi un novadu. Uz krasiem jauninājumiem viņu tik viegli nevar iekustināt, viņš klausīsies, piekrītoši mās ar galvu, bet turpinās darīt pa vecam, kā pieredzē pārbaudīts, un tas jau liecina par zināmu noturīgumu uzskatos un gudrību. Lai arī pēc dabas labsirdīgs,

pakļāvīgs, izpalīdzīgs un reti kad kādu aizskar, tomēr, citu aizskarts, reaģē ļoti asi. Tas izskaidrojams ar latgaļa dziļi apslēpto karsto dabu, kā arī ar viņa ilgstošo atrašanos starp svešautiešiem, kā iznākumā laika gaitā ir jau izstrādājies nosacījuma reflekss – atrasties nepārtrauktas aizsardzības pozīcijās.

Visumā tomēr jāteic, ka latgaļi pret citu tautību ļaudīm ir izturējušies, lai arī ar zināmu piesardzību, bet draudzīgi, it īpaši pret vecticībniekiem. Savulaik Krievijā vajātie vecticībnieki (Latgalē ievesti kopš 1666. gada) nav vieglas dzīves meklētāji, viņi nāk no zemēm, kuras agrāk ir apdzīvojuši mazkaļi – no Valdaja augstienes un Tveras guberņas, tāpēc Latgalē viņus iesauc par moskaļiem. Pēc savas būtības viņi ir zemnieki – strādīgi, godīgi, tikpat spītīgi un nepakļāvīgi kā latgaļi. Var runāt par zināmu vecticībnieku dvēseles radniecību ar latgaļiem.

Interesantas liecības par latgaļiem un latviešiem ir rodamas arī pašu cittautiešu teiktajā. Tās apraksta baltkrievu vēsturnieks no Polockas Vladimirs Lobačs savā rakstā “Latvieša tēls Piedvīnas baltkrievu tautas kultūrā 19.–20. gs. sākumā”. Tolaik ne mazums latviešu baltkrievu pusē ir ieguvuši zemi un sāk apgūt mežus un citas neapstrādātās zemes. V. Lobačs sniedz vairāku aptaujāto izteikumus par latviešiem. Piemēram, informants no Liozņenskas rajona 2005. gadā stāsta:

“Lūk, čigāni – tādi slinki. Tiem tikai, ka dod, bet latvieši strādīgi bija. (...) Te taču visur meži bija. Un latvieši visu apstrādāja. Un tad arī krievi sāka ievākties. Bet tā te latvieši vieni bija. Mežu iestrādāja. Viņi strādīgi ļaudis bija, nebija riebīgi. Ne tā kā poļi – riebīgi. Latvieši nav riebīgi...”

Cits informants no Ušackas rajona 2008. gadā stāsta par latviešu, t. i., latgaļu, darba prasmēm:

“Ai, visu darīja. Gan auda, gan adīja. Ļoti gudri ļaudis bija. Daudz aitu viņiem bija. Un rūsganas tādas. Un auda vadmalu brūnu, ko nemaz krāsot nevajadzēja. Un bikses un jakas šuva, drēbes visādas paštaisītas. Viss, viss savs bija. Gultas, krēslus taisīja. Viņi daudz govju turēja, aitas un cūkas. Mīlēja lopiņus. Nevienam tik daudz mājlopu nebija. Un dārzi viņiem bija. Vai, dārzus viņi mīlēja! Visu ko viņi stādīja. Un mums deva stādīt. Viņi tādi bija, dalījās ar mums”.

Pret baltkrieviem latvieši ir bijuši ļoti draudzīgi, ir aicinājuši viņus uz

saviem Līgo svētkiem. Kāds informants atceras: “Vai, *interesanti viņējie Jāņi... interesanti pie viņiem! Dziesmas skaisti dzied. Latviski kā sāka dziedāt – tik skaisti!*”

Tālāk V. Lobačs atzīmē, ka baltkrievu tautas nostātos par 20. gadsimta 20.–50. gadu latviešiem jau esot cits tēls, proti, tas esot latvietis – dziednieks, kas palīdzot slimību gadījumos un baltkrievu zemnieku vidū ticis cienīts. Kopumā, kā secina V. Lobačs, latvieša – ieceļotāja tēlam Baltkrievijā esot raksturīgs strādīgums, saimnieciskums, iekšējā etniskā solidaritāte, pieķeršanās dzimtajai valodai un tradīcijām, kā arī labvēlība, godīgums, taisnīgums un viesmīlība attiecībās ar baltkrieviem.

Šādas objektīvu liecinieku atmiņas ir vērtīgi un neapgāžami pierādījumi latgaļu gaišajai dabai, ko, protams, negrib atzīt tās nīdētāji vai pat vienkārši nezinātāji, kas apgalvo, ka latgaļi ir dzērāji un slinki, tāpēc arī Latgale esot atpalikusi.

Par dzeršanas postu jārūnā īpaši.

Latvijas okupanti vienmēr ir vēlējušies šajā zemē redzēt uz ceļiem nopiestu, paklausīgu cilvēku masu. Livonijas laikā (14.–15. gs.) ordeņa bruņinieki, kas visā Eiropā ir bijuši slaveni ar savu izvirtību un žūpību, sāk to ieviest arī Latvijā. Latvieši jau no seniem laikiem ir gatavojuši apiņu rūgto alu – miestīņu un saldo alu – medalu, taču tie nav stipri dzērieni, un žūpošana baltiem nebūt nav bijusi raksturīga.

Tie ir iekarotāji, kas latgaļu pakļaušanā nolemj izmantot arī apdzirdīšanu. Ordeņa mestri Valters fon Pletenbergs (dzīvojis: ~1450–1535; *kā Livonijas mestrs: 1494–1935*) un Hermans fon Brigenejs (*miris 1549. g.; kā Livonijas mestrs: 1535–1549*) Rēzeknes un Ludzas apkaimē iedibina pirmos krogus, kuru apmeklētības līmenis pieaug poļu, bet, jo sevišķi, krievu laikos.

16. gs. krogu “kultūra” jau ir stipri gājusi plašumā, krogi ir visās ceļmalās un ciemos. Sākumā tas ir vācu baronu muižās darinātais brandvīns, no kura kungi gūst papildu peļņu, apdzirdot zemniekus, bet vēlāk tā ir krievu vodkas “kultūra”.

Kā izsakās Francis Trasuns, par dzeršanas postu nav nekā briesmīgāka un par dzērāju – nekā cietsirdīgāka, jo viņš nodzer pēdējo naudiņu, bet saime paliek bez maizītes, un vainīgais, atbraucis mājās, vēl dauza savu sievu un bērnus. Bet tālāk F. Trasuns liek saprast, ka ne jau zemnieks, bet muižu krogi ir vainīgi un karš jāsāk pret tiem, jo šie netīrības perēkļi

sākuši maitāt tautu kopš tā laika, kad “svešinieki pie mums ir atnākuši un mūsu tautu apspieduši”. Francis Trasuns turpina:

“Kur bija muižnieks un muiža, tur bija arī krogs, laikam pat divi, trīs un četri krogi, protams, ne dēļ pašiem muižniekiem, bet dēļ latviešiem. Muižniekiem bija skaistas, latviešu rokām celtas pilis, skolas un labas vietas; latviešiem – netīri, sasmakuši krogi, spaļiem kurinātas istabiņas un barība – paparžu maize. Tā krogos latvieši varēja dzīvot un izpriecāties. Un, lai viņiem būtu vēl vieglāka atnākšana uz krogiem, tad pie tiem blakām uztaisīja arī mūra vai koka baznīcas. (...)

Tāpēc es esmu dziļi pārliecināts, ka, lai tik mēs iesākam apkarot muižu krogus, tad starp muižniekiem sacelsies tracis pret mums kā skudru pūleni.”

Un kā tad ir mūsdienās? Lieks jautājums. Varētu teikt, ka dzeršana ir jau saindējusi lielu tautas daļu, ir izpostījusi neskaitāmas saimes un dzimtas un turpina to darīt. Diemžēl.

Zemju sagrābšana, kristīgās ticības uzspiešana, dzeršanas “tradīciju” ieviešana, asimilācija – tā ir organizēta latviešu tautas iznīcināšanas politika, bet vissmagāk tā ir vērsusies pret latgaļiem. Tas ir viens no pasaules brīnumiem, ka latgaļi kā tauta vēl vispār izrāda dzīvības pazīmes! Kādreiz varena un liela, tagad – maza, savā zemītē saspiedusies cilvēku saujiņa, pie tam vēl iespiesta starp svešiniekiem, kas nu jau Latgalē ir vairākumā, pārējās latviešu tautas daļas nenovērtēta un neatbalstīta, smagi uz nāvi ievainota un vientuļa savā cīņā par izdzīvošanu.

Latgaļu cīņa par savas tautības saglabāšanu. Sievietes loma

Ņemot vērā lielo dzimstību Latgalē, pat vēl Otrā pasaules kara un pēckara gados gandrīz ikkatrā Latvijas ģimenē ir iepļūdušas latgaļu asinis, bez kurām tāda tauta kā latvieši būtu jau nozudusi no vēstures skatuves. Mūsdienās stāvoklis jau ir citāds – latgaļiem vairs nav daudz bērnu ģimeņu. Līdz ar to nav vairs avota, no kura nāktu papildinājums latviešu tautai.

Šobrīd latgaļu lielākais drauds ir pārtautošanās. Daļu sava dzīvā spēka latgaļi ir atdevuši visai Latvijai – Kurzemei, Vidzemei, Zemgalei. Netiek minēta Sēlija, jo arī sēļi ir sevi ziedojuši pārējiem novadiem – Zemga-

lei, Latgalei, Vidzemei, bet visvairāk – Lietuvai. Kaut gan jāatzīst, ka ar Latvijas valsts simboliku kaut kas nav kārtībā – starp tām trijām Latvijas zvaigznēm arī Zemgalei nav atradusies sava īpašā, atsevišķā vieta, bet tikai kopā ar Kurzemi. Diemžēl.

Garajos nošķirtības gados latgaļi ir turējušies pie savas tautības ar zobiem un nagiem. Latvietību apliecina ne tikai valoda. Tā ir arī kultūra, rakstura iezīmes, latviskā dvēsele, ko iegūst saimē. Jauktajās ģimenēs ir gandrīz neiespējami bērnos ielikt dziļu, tīru, latvisku dvēseli.

Latgalties ir svēti glabājušas savu latvietību un nav sajaukušas ar krieviem. Latgalties – katolietes precības ar pareizticīgo krievu ir bijis ārkārtējs notikums. P. Zeile atzīmē, ka jau baltvācietis, vēstures pētnieks Manfreds Helmans uzsvēris, ka “*latgaļi savās ciemu kopienās no senvalstu laikiem līdz pat jaunākajiem laikposmiem ir saglabājuši savu dzīvesveidu, tradīcijas, valodu, un savās kopienās nav ielaiduši svešu tautību un ticību ļaudis.*”

Arī citi Latgales vēstures pētnieki apliecina to pašu – svešiniekiem latgaļu sādžās bijis ļoti grūti iespieties. Par to stāsta pat dažas palamas, piemēram, iegātnis (*puisis, kurš apprecot saimnieka meitu, pāriet uz dzīvi viņas mājās*) ir saņēmis apzīmējumu – **žeinats**, gājējs peļņā – **burlaks**, bet pārkrievots latgalis – **sipaks**.

Līdz pat 1865. gadam reti kurš no latgaļiem pratis runāt krieviski. Bet arī vēl 1908. gadā Francis Trasuns apliecina: “*Piecdesmit gadu laikā valdība strādāja nepiekusdama, lai pārkrievotu latgaliešus, – nepārkrievoja ne tikai nevienu latgaliešu ciemu, bet arī nevienu latgaliešu dzimti.*”

Īpaši jārunā par sievietes lomu latgaļu kultūras saglabāšanā.

Balti sen ir apzinājušies sievietes nozīmību tautas dzīvē spēka uzturēšanā. Dainās minētās viedās Saules meitas ir uzskatāmas par senbaltu civilizācijas pamatlicējām. Kā zināms, arī Tibetā galveno zināšanu uzturētājas ir bijušas sievietes. Nosacītajā “akmens laikmetā” (*paleolītā, mezolītā un neolītā*) pirms daudziem tūkstošiem gadu ir pastāvējis matriarhāts. Arī vēlākā periodā baltu tautām ģimenē vienmēr ir tikusi godāta sieviete. Indijā ir pat paruna, ka māja, kurā viņa tiek celta godā un dievināta, plauks un zels. Savukārt, tur, kur tas netiek darīts, ģimene bieži aiziet postā. Piemēri nav tālu jāmeklē. Slāvu tautās sieviete nebauda cieņu.

Dziļā senatnē latgaļu sabiedrībā bērnus ir pazinuši pēc mātes vārda, un arī nesenā pagātnē Latgales kultūrā sievietei bijusi tik liela nozīme, kā varbūt nekur citur Eiropā. Četrdesmit drūmajos drukas aizlieguma gados latgaļu lauku sieviete ir tā, kura mājās pie ratiņa un skala uguns māca saviem bērniem lasīt un rakstīt. Īpašas skolotājas staigā no sādžas uz sādžu, apmācot bērnus. Kad pēc 1897. gada tautas skaitīšanas datiem Krievijas vidienē ir tikai 15–20% lasītpratēju, tad latgaļu vidū – 44,27 %.

Rakstnieks un zinātnieks Tadeušs Puisāns sievietes nozīmi latgaļu tautas izdzīvošanā izceļ šādi:

“Sieviete un tās darbs, kā viens no vissvarīgākajiem faktoriem, izglāba latvietību Latgalē, iznesa to cauri gandrīz 300 gadu garajam nošķirtības posmam un iededza trešo zvaigzni Latvijai. (...) ...viņa bija galvenā folkloras ... pārdēstītāja jauno paaudžu sirdīs. Uz āru viņu pārstāvēja tēvs, brālis un vīrs, no ārējās pasaules viņu norobežoja viņas pašas radītā folkloras, viņas pašas radītās un uzturētās tradīcijas. Šinī pasaulē viņa dzīvoja pati un audzināja savus bērnus. Tāpēc nošķirtības periodā radītās tradīcijas Latgalē godināja sievieti, godināja māti, māsu un līgavu – ne tikai kā ģimenes svētuma sargātāju, bet arī kā nacionālu simbolu visas tautas dzīvotspējai.”

Uz āru viņu pārstāvēja tēvs, brālis un vīrs – tas nozīmē arī to, ka viņi sievieti ir aizsargājuši no ārpasaulas draudiem, godājuši, devuši viņai spēku paveikt gandrīz neiespējamo – nosargāt savas tautas asinis.

Piederības sajūta savai tautai latgaļiem ir tik stipra, ka tā neaprobežojas tikai ar kopēju valodu. Tās būtība ir daudz dziļāka. Tā ir arī kopēju kultūras sakņu apzināšanās un šo sakņu kopšana. Arī raksturs.

Interesantas liecības šajā sakarībā ir atrodamas antropoloģes Ritas Grāveres pētījumā par Sibīrijas latviešiem. Viņa raksta:

“Uz jautājumu par etnisko (nacionālo) identitāti, Timofejevkas ciema vecākā (pirmskara) paaudze atbildēja, ka sevi uzskata par latgaliešiem. Savu piederību latgaliešiem aptaujātie cilvēki pamatoja ar to, ka viņu vecāki un vecvecāki bija latgalieši. Tāpēc varam teikt, ka pretstatā pētnieku aprindās pieņemtajai valodas dominantei kā galvenajam identitātes zīmolam, šo cilvēku izpratnē identitāte vairāk saistījās ar iedzimtības (ģenētisko) faktoru. Šo apziņu stiprināja iepriekšējo paaudžu

(dzim. ap 20. gadsimta sākumu) visai izteiktais laulību raksturs vienas tautības ietvaros. To uzskatāmi kādā sarunā apliecināja Zina Ivule, dzimusi Jureviča (1932), paskaidrojot, ka senāk nebija pieņemts “iziet aiz krieviem”.

Tautas izdzīvošanas likums runā pretī jauktajām precībām. Vienkāršos vārdos to ir skaidrojis gleznotājs Kārlis Miesnieks (1887–1977):

“Radio runā vienā runāšanā par jauktajām laulībām, cik tās labas, internacionālas. Muļķības! Visprastākais kosmopolītisms. Tautas genofonda izšķīdināšana.”

Izrādās, agrāk tauta ir bijusi gudrāka, cenšoties saglabāt tīru savu tautību.

Maza atkāpe. Arī mūsdienās tiek izplatīts, pat uzspiests uzskats, ka jauktās laulības esot ļoti labas – tajās dzimstot veselīgāki un talantīgāki bērni. Ko par to saka zinātne?

Ja viņi ir cēlušies no ļoti atšķirīgiem vecākiem, tad tik tiešām viņu bērni varētu būt lielāki un dzīvotspējīgāki. Taču zinātnieki atklājuši, ka šis efekts parādās tikai pirmajā paaudzē un netiek pārmantots, bet pēc tam pavisam izzūd. Amerikā ir veikti pētījumi apmetnēs, kur vienuviet dzīvo indiāņi, melnādainie un baltie iedzīvotāji. Izrādās, ka bērni jauktajās ģimenēs slimo krietni vairāk ar dažādām iedzimtām slimībām, bet viņu attīstības tempi salīdzinoši ir bijuši 1,5 reizes lēnāki. Bet M. Sečenova Maskavas Medicīnas akadēmijas pediatrijas katedras vadītājs, medicīnas zinātņu doktors, profesors Oļegs Botviņjevs šo parādību izskaidro tādējādi, ka jauktajās laulībās izirst pastāvīgais gēnu komplekss, bet jaunais izrādās bioloģiski vājāks – tas vēl nav izgājis tūkstošgadīgu bioloģiskās pielāgošanās procesu, kā iznākumā ir augstāka bērnu mirstība, vairāk slimību un mazāks dzīves ilgums. Zinātnieks atzīmē, ka vairāk sarežģījumu ir ģimenēs, kuras izveidojuši ļoti atšķirīgu rasu pārstāvji, piemēram, melnādainie un baltie. Tas esot “pats sprādzienbīstamākais dažādu slimību maisījums”.

Tai pat laikā vislabvēlīgākās ir laulības, kurās vīrs un sieva pārstāv radnieciskas tautības.

Jaukto laulību pēcnācēji parasti ir ar svaidīgu raksturu un nenoteiktu vērtību sistēmu, it īpaši, ja viņu vecāki pārstāv stipri atšķirīgas kultūras. Bet to, ka jauktoņiem ir tieksme piesavināties un uzdot par savējo visu savu atsevišķo senču tautu mantojumu, apliecina austrumbaltu asiņainās

vēstures iznākums. Krievi tagad plātās, ka tie ir viņi – senās augsti attīstītās baltu civilizācijas pārstāvji. Viņi ir aizmirsuši, nē – viņi to vispār negrib atzīt, ka krievu tautas tapšana ir bijusi neiedomājami vardarbīga, iekarotājiem – normaņu vikingiem un viņu karakalpiem sklavinīem – slovēņiem izkaujot baltu tautu vīrus un paverdzinot baltu jaunavas.

Arī mūsdienās krievi neapzinās savu agresiju pret vēl atlikušajiem baltiem – šis it kā arī viņiem piederošās civilizācijas pēdējiem pārstāvjiem. Vēsture rāda, ka tikai zemas kultūras tautas ir iekarotājas, sākumā bez žēlastības graujot iekaroto tautu augsto kultūru, bet, nostiprinoties to zemēs un atjēdzoties, atlikušo kultūras mantojuma daļu cenšoties saglabāt un pat piesavināties.

Par latgaļu pārkrievošanu savā grāmatā “Latgaļu volūdas un tautas izplateības problemas” stāsta arī M. Bukšs, uzsverot, ka viss 19. gadsimts ir pilns ar rusifikācijas pasākumiem, bet vislielākie ļaundari un pārkrievotāji ir bijuši uniātu garīdznieks Josifs Semaško (1795–1868) un jau pieminētais Viļņas ģenerālgubernators laikposmā 1963–1865. g. Mihails Muravjovs (*iesaukts par Muravjovu – kārēju (Муравьев – вешатель) un par Muravjovu – bendi (Муравьев – палач).*

Kā jau teikts, 1865. gadā, pēc poļu dumpja apspiešanas, sākas drukas aizlieguma laiks, bet latgaļu valoda no skolām ir bijusi izstumta jau 40 gadus iepriekš. Krievi visur kladzina, ka drukas aizliegums Ziemeļrietumu apgabalā esot bijis pret pārpoļošanu vērsts atbildes gājiens. Miķelis Bukšs atklāj patiesos tā iemeslus. Viņš skaidro, ka patiesībā drukas aizliegums (1865–1904) nemaz nav bijis vērsts pret poļiem, jo Polija visas poļu apdzīvotās provinces ar savām grāmatām esot apgādājusi bez traucējumiem. Tāpat no tā neesot cietuši Baltijas latvieši, kuri arī varējuši drukas aizlieguma laikā Latgalē brīvi izplatīt savas grāmatas. Kā uzsver M. Bukšs, “*valodu lietošanas un grāmatu drukāšanas aizliegums ir bijis vērsts tikai pret leišiem un latgaļiem.*”

Rusifikācija ienāk arī baznīcā: visas baznīcu grāmatas tiek pavēlēts rakstīt tikai krievu valodā. Pārkrievojami tiek arī uzvārdi un vietu vārdi.

Par kādu sevišķi noziedzīgu pārkrievošanas paņēmieni raksta Pēteris Zeile.

Un proti, gandrīz 30 gadu garumā, laikposmā 1828.–1856. g. cara valdība ir spiedusi uzturēt kara kolonijas Daugavpils apriņķa ***Biķernieku, Antonišķu, Rudāku, Krīveru, Tokarišķu, Slutišķu, Grāveru, Šķeltovas,***

Lipinišķu u. c. ciemu apkaimē. Šajos ciemos un to apkārtnē ir tikuši noņemti atvaļinātie krievu armijas karavīri. Pavisam ir tikušas “okupētas” 11 pusmuižas un 227 sādžas ar 4192 zemniekiem. Šī plašā teritorija ir tikusi pilnībā nodota kara resora pārziņā. Bet, kad vietējie zemnieki pret to protestējuši, tad pulks atsūtīto karavīru bez žēlastības sodījis dumpiniekus, tos noperot vai arī aizsūtot uz Sibīriju. Noņemtie atvaļinātie karavīri un vēlāk tiem pievienojušās sievas, bērni un radi dzīvojuši uz zemnieku rēķina: lielākā karavīru daļa mitinājusies vietējo zemnieku mājās. Viņi kāvuši lopus, atņēmuši labību, apēduši izaudzēto dārza ražu, ar vārdu sakot, bijuši visistākie liekēži. Ar to vēl nav pieticis. Visi neprecētie 18–45 gadus vecie vīrieši ir tikuši pakļauti militārai dresūrai. Šāda bezjēdzīga militārā “saimniekošana” gan nav varējusi pastāvēt bezgalīgi, tā tikusi atcelta, un visi kolonisti pārtapuši par zemniekiem. Taču Krievijas valdības mērķis bija sasniegts – 28 gadu laikā šajā “karavīru – arāju” novadā ir tikušas uzceltas piecas pareizticīgo baznīcas, un būtībā novads ticis kolonizēts un rusificēts. Kā atzīmē P. Zeile: “*Tā bija viena no smagākajām kolonizācijas izpausmēm Latgalē 19. gadsimtā.*”

Ap 1850. gadu Latgalē jau ir apmēram 15–20 tūkst. krievu.

Lai cik tas nebūtu sāpīgi, pārkrievošana nav palikusi bez sekām. Lielā mērā ir sagrauta latgaļu pašapziņa un izmainīts raksturs, jo katras tautas pretestības spējām ir savas robežas. F. Kempss savā laikā teicis – ja vēl vienai paaudzei būtu bijis jādzīvo tādos apstākļos (domāts – Krievijas impērijā. – *Red.*), tad latgalieši būtu tiktāl novājināti, ka padotos savam liktenim.

Aizsteidzoties notikumiem priekšā, jāteic, ka tāda “vēl viena paaudze” jau ir dzīvojusi padomju laikos. Un ne tikai viena vien. Par to – tālākā izklāstā.

Latgaļi kā tauta

Vispirms atgādināsim dažas vispārzināmas lietas. Latgaļu tiesības uz latviešu vārdu ir lielākas nekā pārējo apgabalu latviešiem, ko atzīmējis jau Fr. Kempss. Arī pirmskara Latvijas Universitātes profesors Juris Plāķis (1869–1942) raksta, ka ar vārdu ‘latvieši’ senatnē, arī hronikās, apzīmēti tikai latgaļi. Minētie autori pamatojas uz daudzu avotu pētījumiem gad-

simtu gaitā. Tie apliecina, ka tikai seno latgaļu valoda tiek pieminēta kā latviešu valoda. Sākot ar 16.–18. gs., pamazām latviešu vārds un latviešu valoda tiek attiecināta uz pārējiem Latvijas apgabaliem.

Tādējādi latgaļi ir sentauta, kas devusi Latvijai un mūsdienu latviešu tautai savu vārdu.

Bet pašā Latgalē latgaļi tobrīd jau bijuši stipri apdraudēti.

Kā jau teikts, mežonīgā krievu un poļu uzmākšanās latgaļu valodai un tradīcijām stiprina viņu pieķeršanos tēvutēvu dzīvesveidam un veicina striktu svešās “kultūras” vērtību noraidīšanu. Pastāv varbūtība, ka tieši Latgales ciemos, kur netika pieņemti svešinieki, senās kultūras vērtības saglabājās dzīvākas, neskartākas nekā pārējā Latvijā, kur nav bijusi tik noraidoša attieksme pret svešo kungu kultūru.

Neredzamā saite – piederības sajūta savai zemei un tautai – latgaļiem arī šodien ir izteikti spēcīga, liekas gan, stiprāka nekā citu novadu latviešiem, ko nosaka gan valodas un reliģijas, gan arī citas vēsturiski veidojušās atšķirības. Pēc līdzdalības mutvārdu vēstures ekspedīcijās pa Latvijas novadiem filozofs un vēsturnieks Augusts Milts secinājis, ka *“visspilgtākā sava novada izjūta ir latgaliešiem, lai kur viņi atrastos.”*

Un nu nonākam pie paradoksālā jautājuma – vai mūsdienu latgaļi ir tauta? Un attiecīgi – vai mūsdienu latgaļu valoda ir valoda vai dialekts?

Patiešām interesanti – vai dzīva sentauta savā zemē var pārstāt būt tauta? Tikt, tā sakot, dzīva apbedīta? Vai meita, kuras lomā ir mūsdienu latviešu tauta, var noliegt savu māti?

Un vai dzīva senvaloda var pārstāt būt valoda?

Strīdi par šādiem jautājumiem latgaļiem laikam gan ne sapņos nerādījās, kad viņi uzelpoja pēc cara Krievijas sabrukuma un lēma savu likteni saistīt ar jaunveidojamo Latvijas valsti – valsti, kuras pamatu pamats ir viņi paši.

Latgaļu tautiskuma un valstiskuma noliedzēji pacēla savas balsis jau pirmajā Latvijas brīvvalstī, sevišķi pēc Ulmaņa 15. maija apvērsuma.

Oponējot noliedzējiem, trimdas latgaļu vēstures pētnieks un literāts Bonifacijs Briška raksturo galvenās tautas pazīmes. Kā redzēsim, latgaļiem tās piemīt pilnā mērā. B. Briškas uzskaitītās tautas pazīmes ir šādas:

“1) lai ļaudis atsarostu telpiskā kūpeībā resp. ijemtu zynomu kūpeju dzeives telpu – teritoriju;

2) *tī runōtu kūpeju volūdu;*

3) *tim byutu sova īpatneja kultura (zynōtne, literatura, tradicijas);*

4) *sova nacionalō politika, tys ir, atklōti izsludynōtas tiseibas un šūs tiseibu konkreta aizstōvēšona resp. karōšona par tom un*

5) *tūs saisteitu kūpejas vēsturiskas saites.*

Latgali, kai zynoms, dzeivoj vīnkūpu sovā tāvu tāvu zemē Latgolā jau tyukstūšom godu, kamdēļ teritoriāli tim ir tiseibas sauktis par tautu.

(...)

Latgali runoj sovu volūdu, kura ir radnīceiga leitovišu volūdai un tikpat vaca kai leitovišu. (...)

Narunōjūt par dzimtini, pat tai latgaļu daļai, kura ir trymdā, plaukst nacionalō zynōtne un literatūra. (...)

Latgalu nacionalo politika ir napōrprūtami un skaidri defināta 1917. godā Rēzeknes kongresūs un nu tō laika ari napōrtraukti turpynōta.

(...)

Taitod latgali ir reala un vitala nacija ar vysom naatkareigai nacijai pīmytūšom īpašēibom.” (Izcēlums mans. – Red.)

B. Briškas secinājumam, kas izteikts pirms vairāk nekā 50 gadiem, grūti nepiekrīst.

Pie otrā punkta ir vērts pakavēties ilgāk. Jautājumu, kas ir dialekts un kas – valoda, Rietumu trimdā pētījis viens no retajiem latgaļu izcelsmes baltu filologiem, jau pieminētais Miķelis Bukšs. Pasaulē, kā viņš raksta, šis jautājums tiek aplūkots no dažādiem viedokļiem, galvenie no kuriem ir trīs. Pirmais ir politiskais viedoklis, un zinātni, kas atbalsta šo viedokli – tā parasti ir tikai pseidozinātne –, sauc par politisko filoloģiju.

Bukšs secina: “*Kas atsateic uz senejū un tagadejū latgaļu volūdu, tod gondreiž vyss, kas par tū ir raksteits, ir raksteits nu politiskōs filologijas veidūkļa un pi tam vēļ vacōs cara Krīvijas mentalitates gorā.* (Izcēlums mans. – Red.) *Pādejūs godūs šei “izaraksteišona” ir klivuse gon drusku pīsardzeigōka un uzmaneigōka, bet radikali mainejusēs tei nav, un leidz objektīvai zynōtniskai pētņiceibai tei vēļ nav tykuse nikod, sevišķi dzimtinē.”*

Jāteic – cik šie vārdi arī šodien, Latvijā, skan mūsdienīgi!

Un rodas arī pārliecība, ka tie bija “politiskie filologi”, kas iekarotāju – kristietības nesēju interesēs 15.–16. gs. pasludināja zemgaļu, sēļu un kuršu

valodas par mirušām, kad paši šo valodu runātāji vēl bija dzīvi. Retorisks jautājums – kā interesēs notiek nepārtrauktie uzbrukumi latgaļu valodai un tautībai?

Otrs viedoklis jautājumā – valoda vai dialekts – ir M. Bukša jau pieminētais tīri zinātniskais. Un trešais – sociāli psiholoģiskais, kas prasa pēc pašu runātāju izjūtas. Šo teoriju jaunajos laikos izvirzījis norvēģu profesors Stangs. Viņš atzīmē, ka vāciešiem starp dienvidu un ziemeļu izloksnēm ir lielāka starpība nekā starp zviedru un norvēģu valodu, vācieši tomēr jūt, ka viņi runā vienu valodu, skandināvi turpretī – ka viņi runā katrs savu. Kopēju izjūtu pastiprina kopēja vēsture, kultūra, reliģija, kopēji centieni, kopējs pasaules uzskats, sociālais stāvoklis utt. Līdzko dialektu stāvoklis ir aizgājis tiktāl, ka, sanākot kopā, katrs savā valodā runāt vairs nevar vai nu traucētas saprašanās, vai nevienādas izjūtas dēļ un vienam sava runa jāatmet, lai dabūtu vēlamo valodas vienību, tad ir skaidrs, ka kopējas valodas vienības te vairs nav un ka abpusēji te tiek izjustas divas dažādas valodas.

Šajā sakarā M. Bukšs raksta: *“Jo nu ar šū sociali psihologiskū mārāuklu mes piejam atteiceibu raksturōšonai storp lejas latvišu un latgaļu volūdu, tod vysa myusu pagōtne līcynoj, ka te arvīn ir izjustas 2 dažaidas volūdas.”*

Atgriežoties vēl pie latgaļu tautiskuma jautājuma, jāatzīmē kāda izņēmuma kārtā godprātīga baltvācieša – **Augusta Bilenšteina** (1826–1907) atziņas. Dobeles draudzes mācītājs Bilenšteins visu savu mūžu ir ziedojis Baltijas vēstures un latviešu valodas izpētei, bijis ļoti nopietns un daudzpusīgs zinātnieks – valodnieks, vēsturnieks un etnogrāfs –, tāpēc viņa darbi tikuši vērtēti augstu. Latgaļu jautājumā Bilenšteins kā vācietis varēja būt objektīvs. Viņš norādījis uz vairākām latgaļu kā tautas pazīmēm, proti, rakstu valodu, gramatiku un literatūru.

Bet kas tad par latgaļiem rakstīts “Latviešu konversācijas vārdnīcā”? Lasām:

“Latgales latvieši, kas runā latgaliešu dialektu; pa daļai viņi ir seno latgaļu pēcteči, bet ar lielkrievu, baltkrievu un leišu piejaukumu, jo – trūkstot dabiskai robežai starp Latgali un kaimiņiem – tajā pastāvīgi ieplūda citu tautu bēgļi un kolonisti.”

Bet tad jau pēc tāda paša parauga varētu atklāt arī, teiksim, vidzemnieku izcelsmi: vidzemnieki ir Vidzemes latvieši, kuru valodas izcelsme

saistās ar latgaļu valodu, jo viņi ir pa daļai seno latgaļu pēcteči, bet ar libiešu, zviedru un krievu piejaukumu, jo – senākos laikos trūkstot dabiskai robežai no jūras puses, kā arī esot Krievijas impērijas sastāvā – tajā pastāvīgi ieplūda citu tautu bēgļi un kolonisti. Līdzīgu tekstu varētu sacerēt arī par kurzemniekiem. Nevajag? Sāpīgi, vai ne?

Latgaļu dzīvā spēka svārstības kopš 12. gadsimta

Senā Latgale ir vienmēr bijusi Austrumu robežu sargātāja, tā ir bijusi kā aizsargmūris pārējai latviešu zemei un tautai. Ir grūti atrasties pastāvīgā cīņas gatavībā pret krievu sirotājiem, bet šajā cīņā latgaļi ir sevi parādījuši kā ienaidniekiem bīstamu spēku. 1176./77. gada ziemā pēc latgaļu uzbrukuma Pleskavai krievi cieš lielus zaudējumus. Bet, kad 1180. gadā Novgorodas kņaza karapūļi iebrūk Latgalē un Igaunijā un iedibina meslu kundzību, tad jau pēc trim gadiem Tālavas latgaļi Tālivalža vadībā padzen svešos meslu vagarus, atriebjas krieviem (*novgorodiešu iepriekšējā iebrukumā nogalināts Tālivalža tēvs un vecākais brālis*) un noposta Pleskavu un tās apkārtni. Pleskavu, kas vēl nesenā pagātnē ir bijusi latgaļu zeme ar vairākiem latgaļu kapulaukiem!

Tautas dzīvā spēka svārstības ir atkarīgas no kariem un dažādiem svešu varu spaidiem. Pilnā mērā tas atspoguļojas arī latgaļu skaita statistikā. No viduslaiku materiāliem, kā arī pārskata aprēķiniem (*pēc 17. gs. arklu revīzijām*) var izskaitļot, ka latgaļu kopskaits 13. gs. varējis būt ap 50–70 tūkstošu.

Livonijas periods ilgst no 1228. līdz 1560. gadam, bet Livonijas kara (1558–1583) iznākumā lielākā daļa Livonijas zemju nonāk Polijas-Lietuvas kontrolē. Toties pēc Polijas-Zviedrijas kara (1600–1629), kurš risinās galvenokārt Vidzemē, Latgalē un Kurzemē, Polija zaudē, un notiek kādreizējās Livonijas sadalīšana. Tiek noslēgts Altmarkas pamiers (*nosaukums pēc Altmarkas ciema tagadējā Polijā*), kas iezīmē sākumu vienai no vislielākajām traģēdijām latviešu tautas vēsturē: tiek sadalīta latviešu (latgaļu) tauta, jo tiek novilkta mākslīga politiskā robeža pa Aiviekstes un Pededzes upēm un Lubāna ezeru.

No tā laika divas vienas un tās pašas tautas daļas attīstās divu dažādu “civilizāciju” ietekmē.

Latgale paliek poļu, bet mūsdienu Vidzeme – zviedru varā. Pēc Lielā Ziemeļu kara starp Krieviju un Zviedriju (1700–1721) Vidzemi iekaro Krievija, bet Latgali Krievija iegūst otrajā Polijas dalīšanā 1772. gadā.

Un tā ilgs 300 gadus tauta Latgalē izjūt pārpoļošanas, pārkrievošanas, reliģiskos un saimnieciskās izmantošanas spaidus.

Livonijas kara laikā aptuveni trešdaļa Latgales iedzīvotāju ir gājuši bojā. Ja 16. gs. vidū Latgalē ir bijuši 83 tūkstoši iedzīvotāju, tad, kā liecina baznīcu reģistri, poļu varai nostiprinoties, gadsimta beigās ir palikuši tikai 53 tūkstoši. Mazāk nekā 5% no tiem bijuši vācieši, poļi. Tātad – ap 30 tūkstošiem cilvēku ir iznīcināti vai arī aizdzīti jūgā uz krievu zemēm. Arī 17.–19. gs. Latgale ir reti apdzīvota. 1710. gadā plosās mēris. Zemnieki ir nodzīti kā zirgi, un viņu mūžs – īss. Neparasts ir veco cilvēku skaits: 1816. gadā uz 474 iedzīvotājiem praktiski nav neviena “pensionāra”. Tiek atzīmēts, ka šajā 1816. gadā iedzīvotāju skaits samazinājies gandrīz divreiz. Tomēr arī šajos visgrūtākajos laikos latgaļu zemnieks netiek pilnībā iznīdēts un, turpmākajos apmēram 100 miera gados zemnieku skaits pieaug.

Kā atzīmē B. Briška, pirms Pirmā pasaules kara latgaļu kopskaitu jau var vērtēt uz 300 tūkstošiem. No tiem apmēram trešajai daļai trūkst apstrādājamās zemes, tāpēc zemnieki vairs nespēj uzturēt ģimenes un dodas peļņā ārpus Latgales.

Radušos situāciju B. Briška raksturo šādi:

“Vyspyrms latgali, kai zemniķu cylvāki, pa daļai izmēģināja peļņā išonu uz Vydzemi – pi “čyuļa” par puišim un meitom, kur tryuka dorba rūku. Dorba apstōkli un saiminīku apsaīšona tur tūmār beja tik slykti, ka vairōk par vīnu vosoru reši kurs izturēja. Tamdēļ ļaudis sōka orientētīs uz Krīviju kai izceļōtōji voi strōdnīki ryupneicōs un mōjsaimnīceibā; it sevišķi daudz devēs uz Pīterpili. Teik pījemts, ka uz Sibiriju vīn kai izceļōtōji laikā nu 1895.–1902. g. devēs 68 000; Sibirijas dzeļžceļa byuvdorbūs strōdōja ap 10 000. Personeigi dūmoju, ka Pīterpilī dzeivōja 20 000 un pōrējā Krīvijā, atskaitūt Pīterpili un Sibiriju, ap 10 000. Kūpā taitod 108 000. Tāids lykōs byut stōvūklis 1914. godā.”

Bet 1938. gadā latgaļu skaits jau tiek lēsts ap 400 tūkstošiem.

Mūsdienas. Pēc statistikas datiem, 2011. gadā latviešu Latvijā pavisam ir ap 1 miljonu 300 tūkstošiem. Latgalē latgaļu valodu mājās

ikdienā lieto ap 77 tūkstošiem, t. i., tikai 35,5% jeb trešā daļa no visiem Latgales iedzīvotājiem. Visā Latvijā (tātad, kopā ar Latgali) – latgaļu valodā runā ap 123 000 cilvēku jeb 8,8% no visiem Latvijas iedzīvotājiem.

Ko no šiem skaitļiem varam secināt? Tie ir daiļrunīgi. Skaitļi stāsta par tādu skumju faktu, ka latgaļi Latgalē ir stiprā mazākumā – pilnībā latgaļu tautu pārstāv tikai šie Latgalē dzīvojošie un latgaliski runājošie 77 tūkstoši cilvēku. Pārējie, Latvijā izkaisītie, vēl latgaliski runājošie, ir Latgalei tikpat kā zuduši, taču viņi ir un paliek visas latviešu tautas dzīvā spēka uzturētāji.

Kur paliek trauksmes zvani, kaut vai Latvijas mēroga, par latgaļu situāciju savā zemē? Kaut gan trauksmes zvaniem būtu jāskan arī par visas latviešu tautas izdzīvošanu dzimtajā zemē – Latvijā.

Zvanu nav!

IV NODAĻA

Latgaļi un baltieši

Grūtais, bet cerīgais latgaļu ceļš pie pārējo novadu latviešiem

Pēdējo apmēram divsimt gadu vēsturiskā pieredze rāda, ka latgaļu un pārnovadnieku, t. s. baltiešu, savstarpējās attiecības nav bijušas visai spožas. Tad, kad pēc apmēram 300 gadu ilgās atšķirtības notiek atkalredzēšanās, šīs vienas tautas abas daļas viena otru vairs tik tikko pazīst.

Protams, pilnīgi sveši latgaļiem baltieši nav, nē, jo viņu pārstāvjus līdz 1905. gadam latgaļi iepazīst ne jau no labās puses. Tie ir nedaudzie pareizticīgie skolotāji, lauku policisti, garīdznieki, kuri ir norobežojušies no latgaļiem un visādā ziņā izcili pārkrievošanas aģenti. Viņiem ir īpaši jācēnšas, lai izpatiktu krieviem. Bez tam daudziem no t. s. baltiešiem ir vāciski uzvārdi, ar ko to īpašnieki pat lepojas, jo krievi uz visu vācisko raugās ar cieņu. Bet, kad 1905. gadā Rīgas sociāldemokrāti iebrūk Latgalē un cer, ka kungu un valdības paverdzinātie latgaļi ar sajūsmu uzņems Marksa mācību, viņiem nākas rūgti vilties. Latgaļi ir sašutuši par sociālistu attieksmi pret baznīcu – ticība tiek apsmieta, krucifiksi ciemos un ceļmalās nolauzti, baznīcas – apgānītas. Līdz ar to sociāldemokrātu mēģinājums pievērst latgaļus sociālistu idejām cieš sakāvi.

Vai tā būtu sociālistu atriebība, ka Rainis, latgaļu un lietuviešu valodas pratējs, trimdā 1911. gadā bez jebkāda protesta atzīmē, ka latgaļu valodai un literatūrai nebūs būt? Tā esot lēmuši valodnieki – Rīgas latviešu biedrības aprindas... Kontrastam jāatzīmē Jāņa Čakstes un Miķeļa Valtera cieņpilnā attieksme gan pret lietuviešiem, gan latgaļiem. Redzamais lietuviešu politiķis Dr. Jonass Šļūpa bija sens Čakstes draugs.

Kad 1917. gadā Rēzeknes kongresā latgaļiem beidzot pašiem ir jāizlemj savs liktenis, tad rodas domstarpības starp diviem viskvēlākajiem Lat-

gales patriotiem – Franci Trasunu un Franci Kempu. Ja Trasuns ir pirmais Latgalē, kurš aicina latgaļus apvienoties ar latviešiem visā Latvijā, jo, pēc viņa vārdiem, mēs “esam viena tauta”, tad Kemps ir pretējos ieskatos. Viņš saka: “*Mēs esam divi dialekti un divas ticības, kas nav apvienojamas*”. Kemps uzsver, ka atšķirības starp latgaļiem un baltiešiem esot tik lielas, ka tās nekādi neesot iespējams savienot; apvienojoties ar latgaļiem, baltieši viņus galīgi samaitāšot un iznīcināšot ar savu materiālismu un ienesīšot “*verdžības garu inteligēncē*.” Bet baltiešu kupcis un turienes žīds “*apcērps latgališus kai vuškas*.” Visbeidzot, Kemps apvienošanas nosauc par Latgales kapitulāciju. Kempa mērķis ir neatkarīgas latgaļu Jersikas valsts atjaunošana, kaut vai samazinātos izmēros, bet ar stingru latgaļu stāju.

1917. gadā latgaļiem pastāv vismaz četras pašnoteikšanās iespējas. Vispirms jau veidot kopēju valsti piedāvā poļi. Kopēju apvienību latgaļi ir varējuši dibināt arī ar valodas un likteņa ziņā tuvajiem lietuviešiem. Treškārt, latgaļi ir varējuši veidot paši savu neatkarīgu valsti. Tomēr latgaļi izšķiras par ceturto iespēju – kopā ar Kurzemes un Vidzemes tautiešiem iekļauties vienotā Latvijas valstī.

Ielūkosimies Rēzeknes kongresa sagatavošanas procesā, kas lielā mērā noteicis tā iznākumu. Tikai dažas dienas pēc Krievijas monarhijas krišanas, 1917. gada 25. martā Pēterpilī “Latvišu-Latgališu Bīdreiba dēļ paleīga kara uperim” sasauca plašu pēterpiliešu organizāciju delegātu apspriedi latgaļu nākotnes pārrunāšanai, kur nolēmj pēc mēneša Rēzeknē sasaukt īpašu kongresu. Tiek nolemts uz šo kongresu aicināt no katra pagasta pa 5 balsstiesīgiem delegātiem. Aģitāciju par apvienošanas pagastos veic latgaļu strēlnieku sekcijas pārstāvji. Savukārt, garīdzniecība panāk, ka uz kongresu kā delegāti tiek sūtīti draudžu un kooperatīvu pārstāvji. Garīdznieki vadās pārsvarā no reliģiska motīva – redzēt atkal Māras zemi, t. sk. Vidzemi, katolisku, un pēc iespējas plašāku. Šī ideja patiek arī kooperatoriem, kuri saskata daudzsološas tirgošanās izredzes.

Turpretim aģitācijas par neatkarīgu latgaļu valsti nav gandrīz nekādas. Kā raksta B. Briška, kongresa iznākums reizē ar to bijis apzīmogots.

Pirmais Latgales latviešu kongress (*Pyrmais Latgolas kongress*), pazīstams arī kā Latgales Apvienošanās kongress, notiek Rēzeknē 1917. gada 26.–27. aprīlī. Uz to ir ieradies arī nākamais Latvijas ārlietu ministrs un Latvijas Republikas Ministru prezidents Zigfrīds Anna Meierovics (1887–1925), kurš pārstāv Vidzemes Zemes padomi, kas ir par

apvienošanas ar Latgali. Uz Rēzeknes kongresu, tā rīkotāju neaicināti, ir ieradušies arī politiskajās cīņās rūditie Pēterpils latgaļu strādnieki, un viņi ir Kempa pusē. Taču šiem strādniekiem netiek izsniegta delegātu (balsošanas) kartes.

Ar 182 (*pavisam ir 232 delegāti*) balsīm tiek pieņemta apvienošanās rezolūcija.

Izdzirdot runas par Latgales apvienošanas ar Vidzemi, pēterpilieši prasa nodrošinājumu tam, ka “čiuļi” latgaļus neapspiedīs ne ticības, ne valodas, ne arī tiesību ziņā. Tādas garantijas netiek dotas, tā vietā skan vien mutiski solījumi. Tad strādnieki demonstratīvi atstāj kongresu, uzskatot to par netīru veikalu, kurā latgaļi tiek pārdoti baltiešu kalpībā.

Lielākā daļa šo sarūgtināto Pēterpils latgaļu strādnieku vairs neatgriežas Latgalē, bet tie, kuri atgriežas, vairs netic savai inteliģencei un piesienas sociālistiem. Līdz ar to Satversmes sapulces vēlēšanās par Kempa *Ļaužu partiju* balso maz cilvēku. Jāteic, ka zemnieki pat baidās balsot par Kempa sarakstu, jo pret to tiek vērstas baltiešu ierēdniecības un Latgales apgabala priekšnieka Andreja Bērziņa (1875–? (*miris deportācijā*)) represijas, dažos iecirkņos Kempa partija tiek pat aizliegta.

Apvienošanās skurbumā lielākā daļa latgaļu atbalsta nākamā Latvijas tautas labklājības ministra Vladislava Rubuļa (1887–1937) *Latgales Zemnieku partiju*, jo tā sola visiem zemniekiem piešķirt zemi, rezultātā iegūstot 17 no 150 deputātu vietām. Rubuļa partiju atbalsta arī Kārlis Ulmanis (*Kārlis Augusts Vilhelms Ulmanis, 1877–1942*), gandrīz vai pavēles veidā liekot Latgalē dislocētajam karaspēkam balsot par viņa partiju.

Satversmes sapulcē Latgales Zemnieku partija neīsteno patstāvīgu politiku – tā darbojas vairāk kā Latviešu zemnieku savienības atbalsts un 1922. gada Saeimas vēlēšanās iegūst vairs tikai 1 deputāta vietu, bet 1926. gadā pašlikvidējas. Cik daudzsološs sākums, tik necils gals!

Nav tomēr tā, ka Trasuns būtu vēlējies bez jebkādām garantijām nodot Latgali baltiešu rokās. Viņš pieprasa, lai pēc Latgales pievienošanās pārējiem latviešu novadiem tiktu paturēta latgaļu pašvaldība, pilnas pašnoteikšanās tiesības valodas, ticības, baznīcas, skolas, saimniecības un zemes jautājumos. Viņš ir “liels optimists un tautisks romantiķis” – impulsīvs, bet ar izteiktu taisnīguma un atbildības izjūtu pret savu tautu, tiešs, paskarbs, noraida jebkādu divkosību un laipošanu. Viņa domu-

biedros ietilpst dažādas grupas, piemēram, kāda 45 garīdznieku grupa, izrādās, jau 1905. gadā Rēzeknē ir nolēmusi gatavot ceļu Vitebskas guberņas latgaļu pievienošanai Vidzemes guberņai, izplatot šo ideju tautā caur biedrībām un dažādām saimnieciskām apvienībām. Šāda lēmuma pamatā ir vēlme izplatīt katolicismu arī Vidzemē, acīm redzot kā pretsparu sociālistu idejām.

Rodas loģisks vaicājums – vai Trasuns būtu bijis tikai viņu izraudzīts izpildītājs? Jāatzīst, ka tobrīd, kā liekas, šāda nostāja saskanēja ar viņa ideāliem. Mūža noslēgumā F. Trasuna saites ar katoļu garīdzniecību traģiski pārtrūkst.

Latgales Apvienošanās kongresa otrās dienas sanāksmē tiek pieņemti šādi svarīgi lēmumi:

1. *Apvienotajā Latvijā Latgalei jābūt autonomijas tiesībām;*
2. *latgaļi savu valodu patur baznīcās, skolās un visās Latgales iestādēs;*
3. *ticības lietās katoļticīgajai garīdzniecībai ir tiesības uzturēt tiešus sakarus ar Romas pāvestu.*

Kongresā tiek ievēlēta arī Latgales pašpārvaldes iestāde – Latgales pagaidu Zemes padome (*Latgolas pagaidu Zemes padūme*), kuras darbība vērsta uz Latgales atdalīšanu no Vitebskas guberņas un pievienošanu pārējai Latvijai.

1917. gada 30. jūlijā Vidzemes pagaidu Zemes padome Rīgā sasauca vēsturē bieži pieminēto sabiedrisko organizāciju un politisko partiju konferenci. Baltieši ir spiesti rēķināties ar Latgales kongresa lēmumiem.

Unproti, tiek akceptēts, ka pie Vidzemes apvienošanās ar Latgali Latgalei kā īpatnējai Latvijas sastāvdaļai piešķirama pilnīga pašnoteikšanās visās vietējās pašvaldības, administratīvās, valodas, skolas un baznīcas lietās.

1918. g. 30. novembrī Latgales pagaidu Zemes padome nodod savas pilnvaras Latvijas Tautas padomei, un latgaļu iekļaušanās Latvijas valstī formāli ir notikusi.

Ieskats apvienotās Latvijas politikā attiecībā pret Latgali. Latgaļu vilšanās

Satversmes sapulcē un vēlāk I Saeimā abi lielie latgaļu vīri – F. Trasuns un F. Kemps – izlīgst, stājas blakus un plecu pie pleca uzsāk sīvu savas tautas interešu aizstāvību, jo izrādās, ka darāmā ir ļoti daudz.

Gan Trasuns, gan Kemps savās runās “augstajā namā” atklāj pirmos faktus, kas raksturo baltiešu netaisno attieksmi pret latgaļiem. Uz Latgali dodas visai liels skaits ierēdņu no Vidzemes un Kurzemes, kas te uzreiz iegūst zemes īpašumus. Pret latgaļiem viņi izturas augstprātīgi. Latgaļi cerēto zemi savā tēvzemē visbiežāk neiegūst. Savukārt, Rietumkurzemē apsolīto zemi saņē m pavisam neliels skaits latgaļu saimju.

1919. un 1920. gadā vēl norisinās cīņas par senajām latgaļu zemēm Latvijas austrumos, vēl lielinieki nav izdzīti no Latgales, kad sociāldemokrāti Tautas padomē grib dabūt cauri Satversmes sapulces vēlēšanas – bez Latgales! Jau šeit iezīmējas vēlāk skaidri redzamā sociāldemokrātu nodevīgā politiskā linija Latgales jautājumā. Tobrīd par latgaļu interesēm iestājas Pagaidu valdības iekšlietu ministrs Dr. Miķelis Valters. Viņš pārliecina Tautas padomi, un Satversmes sapulces vēlēšanas pirms Latgales atbrīvošanas netiek pieļautas.

J. Čakstes vadītā Latvijas valdības delegācija 1919. gada aprīlī Miera konferencē Parīzē iesniedz “Memorandumu par Latviju”, kur aprakstīta Latvijas saimniecība, vēsture, kā arī izteikta vēlme Latvijai pievienot vēsturiskās latgaļu zemes.

1920. gadā Maskavā diplomāta Jāņa Vesmaņa (1878–1942) vadībā notiek Latvijas-Krievijas miera sarunas. Latvijas puse vēlas iekļaut Latvijā **Ostrovās** apriņķi ar **Pitalovu**, nelielu **Opočkas** un **Sebežas** apriņķa daļu līdz **Zeplinkas** upei un mazu daļu no **Drisas** apriņķa līdz **Sarjankas** ietekai Daugavā. Tiek minēta arī Drisas apriņķa iedzīvotāju izteiktā vēlme pievienoties Latvijai. Tās ir senas latgaļu zemes, un patiesībā tādas ir vēl daudz tālāk uz austrumiem.

Krievijas puse revolucionāra un padomju diplomāta Ādolfa Jofes (1883–1927) vadībā ir asi noraidoša, bet Latvijas delegācija – pārsteidzoši piekāpīga Maskavai. Krievija uzstāj uz agrākajām apriņķu administratīvajām robežām, kā arī kategoriski noraida prasības pēc Ostrovās, Opočkas, Sebežas un Drisas apriņķu zemēm, jo latviešu tajās esot mazākums.

1920. gada jūlijā sarunas tiek turpinātas Rīgā, kur vienojas, ka neliela Drisas apriņķa daļa – Piedrujas un Pustiņas (*Robežnieku*) pagasti paliek Latvijai.

Un tā, 1920. gada 11. augustā Rīgā ar šim gadījumam īpaši pagatavotu zelta spalvu tiek parakstīts Latvijas-Krievijas Miera līgums un protokols par karadarbības izbeigšanu. Līgums sastāv no preambulas (*ievaddaļas*) un 23 pantiem. Otrajā pantā teikts:

“.. Krievija bez ierunām atzīst Latvijas valsts neatkarību, patstāvību un suverenitāti un labprātīgi un uz mūžīgiem laikiem atsakās no visām suverēnām tiesībām, kuras piederēja Krievijai attiecībā uz Latvijas tautu un zemi...”

Miera līgums it kā sarauj latgaļiem uzliktās Krievijas smagās važas uz mūžīgiem laikiem. Bet ne visiem latgaļiem. Valodnieks, profesors Jānis Endzelīns (1873–1961) atzīmē, ka Drisas-Sebežas draudzēs Krievijas pusē ir palikuši 29 100 latgaļu, bet F. Kempss latgaļu skaitu 20. gs. sākumā Polockas apgabalā vērtē uz 36 tūkstošiem cilvēku. B. Briška min vēl lielāku skaitli – 60 tūkstošus. Tā vai citādi, bet Drisas apriņķis ir bijis latvisks un savā laikā pat piederējis Livonijas ordeņa zemēm.

Arī Abrenes pusē – tas pats. Latgales partizānu pulks uzsāk atbrīvošanas kaujas ar lieliniekiem, pirms vēl aktīvā armija pienākusi palīgā, pēc tam partizānu pulks iekļaujas armijā, padzen lieliniekus, atbrīvo visus vietējos miestus: Tilžu, Baltinavu, Kārsavu, Šķilbēnus, Viļaku, Žīgurus, Kupravu, Purmalu, Linavu, Abreni, Gaurus u. c. arī tālāk uz austrumiem. Bet beigu beigās tomēr ne mazums latviešu ciemu paliek Krievijas pusē, ko nosaka Latvijas-Krievijas miera sarunās noteiktā robeža. Baltinaviete Valentīna Kalniņa (dzim. Keiša) pēc mātes stāstītā apraksta robežas nospraušanu dabā:

“Strādāja mērnieki un ģeodēzisti. Vietējos zemnieku sūtīja šķūtīs ar zirgiem, kas izvadāja mērniekiem instrumentus, robežstabiņus utt. Vienā dienā mērnieki ierok robežstabiņus, nākošā rītā vairs nav to robežstabiņu. No vienas sādžas tie tika aiznesti uz otru tālāk Krievijā iekšā, jo neviens no tiem cilvēkiem negribēja palikt pie Krievijas. Viņi esot teikuši: “Jūs pelnāt lielu grēku, mūs atstājot Krievijai. Mēs esam tādi paši latvieši, latgalieši kā jūs. Un jūs saņemsiet par to sodu, ja jūs tā darāt”. Tas sods nāca. Tur nogalināja cilvēkus, izsūtīja no Abrenes novada pagastiem.”

Vērtējot Latvijas-Krievijas miera sarunas, F. Kemps pamatoti pārmet Latvijas delegācijai zināšanu trūkumu par latgaļiem un viņu apdzīvotajām zemēm.

Vai tas būtu tikai zināšanu trūkums? Kā liecina fakti, vispirms tas bija Ulmaņa valdības politiskās gribas trūkums pastāvēt par latviešu, šajā gadījumā latgaļu interesēm. Ja Krievijas delegācijā bija iekļauti arī vēsturnieki un valodnieki, kuri mēģināja pierādīt daudzu Latgales pagastu piederību Krievijai, jo pārsvarā tur dzīvojuši krievi, tad, savukārt, Latvijas delegācijā netika pieaicināts neviens Latgales pārstāvis, kurš varētu atspēkot šos krievu melus. Kurš gan varētu labāk stāvēt pretī krievu demagoģijai kā paši latgaļi? Cik zināms, Latvijas delegācijas vadītājs uz Latgales zemes vispār nebija spēris kāju. Gala iznākums ir loģisks – Latvijas puse “nespēja” atspēkot krievu “oficiālo statistiku”.

Tādējādi arī Latvijas laikos, ar Latvijas valsts ziņu turpinājās vecu vecā, jau Krievijas cara tētiņa piekoptā politika – latgaļu pārtautošana par krieviem un baltkrieviem.

F. Kemps šīs senās latgaļu zemes, kas ar Miera līgumu tika atdotas Krievijai, raksturo šādi:

“Ja uzmanīgi apceļo to teritoriju, kas atrodas trijstūrī starp Indru, Sebežu un Polocku, tad vērīgai acij atklājas ļoti interesanta aina. Aiz tagadējās mūsu oficiālās austrumu robežas Drisas, Dzīsna un Sebežas virzienos zeme un tauta izrādās tāda pati, kā Daugavpils, Rēzeknes un Ludzas apriņķu austrumu daļā. (...) Bet kas sevišķi raksturīgi, šinī apgabalā ir ļoti maz lielkrievu vecticībnieku, daudz mazāk nekā dažos centrālos Latgales pagastos. (...) Šinī aizrobežas apgabalā uzkrītoši daudz ir vietu nosaukumu ar tīri latgaliskām saknēm un pat tīri latgaliski vārdi kā kurā katrā austrumu Latgales pagastā. Piemēram, Stakli, Ilgači, Bālini, Gurnas, Degteri, Pizāni, Sylova, Krīvu-Sola, Sondari, Patašni, Čemeri (Ķemeri?!), Krīviniki, Veiduki, Bukati, Saveiki, Meža-Lauki, Slūkas (Slokas), Ponari, Zaļkali, Buli, Pušalati, Stunžova, Sprēči, Andini, Masali, Steimaki, Kancāni, Bolužova, Seļavi, Trušeli un t.t. Visi tie ir ciemu un muižu nosaukumi. Šie tīri latgaliskie vārdi nepārprotami rāda, ka te ir vecu vecā letgaļu zeme, kuras ļaudis ir tikai pazaudējuši savu tēvu valodu un rusificējušies. (...)

*Pilsētu un miestu nosaukumi šinī apgabalā, kā **Drisa, Osveja, Dzīsna** ir vairāk latviski nekā slāviski vārdi, sevišķi pēdējais. “Dzīsna” latgaliski nozīmē*

mazu rīta gaismu, kas austrumos parādās vēl pirms rīta blāzmas. (...) **Po-lockas** pilsētas vārdu uzskata par slāvisku. Bet arī šinī vārdā saskatāma latgaliskā sakne "polot". Upe, uz kuras krastiem atrodas šī pilsēta, saucās "Polota".

Krievijai atdotajā zemē, ap 50–60 kilometru platā joslā gar Latgales austrumu robežu (par citām vēsturiskajām latgaļu zemēm vēl tālāk uz austrumiem miera sarunās pat nav runas!), ir vieni vienīgi latgaļu vietvārdi. Itin labi tas ir redzams rakstnieka un vēsturnieka Tadeuša Puisāna trimdas žurnālā "Jaunā Gaita" sniegtajā kartē, kurai viņš ir devis virsrakstu "Latgaļu vietu vārdi tālu aiz Latvijas austrumu politiskās robežas". (Skat. nākamajā lappusē.)

Visai drīz pēc Latgales apvienošanās ar pārējiem latviešu novadiem latgaļi sāk baudīt pirmos jaunās valsts augļus, un tie nebūt nav saldie. Ar rūgtumu par to raksta Bonifacijs Briška:

"Pirmajūs naatkareibas godūs vaļsts kase beja tukša, bet ōrzemes labi moksōja par lynim un kūkim. Lai īgyutu vairōk lobuma, valsts īvede lynu monopolu, moksōdama Latgolas lynu audzātōjim zamu cenu un mozvērteigā vītejā naudā, bet ōrzemēs par lynim sajemdama vērteigu valutu lata kursa stabilizēšonai. Vaļdeiba par lynu bērkovu [163,8 kg: red.] 1920. godā moksoj zemņikim 3 000 rubļu, bet pōrdūd uz ōrzemem par 35 000–40 000 rubļu. Un tai Latgolas zemņiks par sovu dorbu nasajēme pylnu atleidgeibu, bet Kūrzesmes un Vydzesmes cylvākim par mežu izstrōdōšonas dorvim gon tyka moksōta pylna olga. Saprūtams, Latgola jau beja tikai kolonija, kurā īgyunamas lātas izejvīlas un dorba spēks."

Pie tikko stāstītā jāpiebilst arī tas, ka mūsu lini esot bijuši slaveni pat mežģiņu pilsētā Briselē.

Arī zemes reformas rezultātā Latgale, salīdzinot ar pārējiem novadiem, iegūst vismazāk. Agrārreforma ir uzskatāma par kalpu vervēšanas akciju Latgalē pārējo novadu vajadzībām, jo tā neparedz zemes piešķiršanu zemniekiem no valsts puses, kā iznākumā daudzi latgaļi paliek bez zemes.

Minētā kalpu vervēšanas akcija neaprobežojas tikai ar latgaļiem. Latvijā gadā tiek ielaisti 20–40 tūkst. poļu un lietuviešu laukstrādnieku, taču viņu svešās valodas un zemās darba ražības dēļ lauku saimnieki nav ar tiem apmierināti.

Pirmajos Latvijas neatkarības gados Latgalē tiek izveidots valsts administratīvais aparāts, taču tajā strādā šeit strauzēm ieplūdušie baltieši, kuri nevēlas runāt latgaliski (kaut gan saprot šo valodu), līdz ar to latgaļi nevar pie viņiem sekmīgi nokārtot savas lietas. Vēl vairāk – baltieši latgaļus atklāti sāk saukt par izglītojamiem tumsoņām, kuriem jāiemāca latviešu valoda.

Meierovica valdības laikā gan t. s. augšlatviešu valodas tiesības tiek formulētas ar Ministru kabineta 1921. gada 11. augusta lēmumu – visām centra iestādēm jāpieņem raksti “latgaļu dialektā”, valsts un pašvaldību iestādēm Latgalē ir tiesības to lietot darbvedībā. Taču lēmums nav likums.

Satversmes sapulcē netiek akceptēta latgaļu prasība, lai latgaļu valoda Latgalē kļūtu par valsts valodu. Dr. Miķelis Valters daudz vēlāk, Rietumu trimdā, atzīst, ka Latvijas Satversmes sapulcē nav tikušas ievērotas Latgales tiesības. Viņš raksta, ka prasība pēc Latgales tiesiskā stāvokļa, līdzīga tam, kāds ir Šveices kantoniem un ASV atsevišķām valstīm, ir liela valsts tiesību problēma: “*Ka vysš tys byutu kōrtojams, padzilinojams, tys īslādz sevī vysaidus kūpejus vaļšts jautōjumus.*”

Šeit jāpaskaidro, ka šis augsti izglītotais valsts tiesībnieks pēc sociāldemokrātu pieprasījuma, ko Ulmanis apmierināja, jau Satversmes sapulces vēlēšanu laikā bija izstumts no Ulmaņa Pagaidu valdības. Ulmaņa *Latviešu zemnieku savienība* arī nepieļāva M. Valtera kandidēšanu Satversmes sapulces vēlēšanās.

Latgaļu diskriminācija notiek arī izglītībā. B. Briška min kādu raksturīgu piemēru – tā ir Latgales lauksaimniecības vidusskola Malnavā. Skola ir laba, iestāties gribētāju netrūkst. Lai gan tā atrodas Latgalē, tomēr skolotāju vidū, atskaitot katoļu priesteri, nav neviena no latgaļiem, un arī starp skolēniem tādu ir ļoti maz. Visvairāk – liepājnieku, ventspilnieku, jelgavnieku, valmieriešu, jēkabpiliešu un citu novadu bērnu. Kāpēc? Izrādās, latgaļu bērni nav izturējuši iestājpārbaudījumus, it sevišķi latviešu valodā.

1931. gadā latgaļu valodas jautājums tiek apspriests Saeimā un beidzot izlemts pozitīvi, pēc kā Latgales skolās dzimtā valoda atgriežas – lai tikai pēc 3 gadiem tiktu atkal nodota aizmirstībai!

Tāda ir Latvijas valsts liku loču politika Latgales jautājumā.

Te tev nu bija savējie – latvieši! Rodas pārdomas – vai tomēr, apvie-

nojojties ar baltiešiem, nav izdarīta kļūda? Varbūt latgaļiem vajadzēja apvienoties ar lietuviešiem – tuvākiem gan valodas, gan ticības, gan rakstura ziņā? Kāpēc pastāv tāda plaisa starp latgaļiem un pārējo novadu latviešiem? Atkal un atkal jāvaicā – kāpēc no pārnovadnieku puses pastāv tāda neiecietība pret latgaļiem? Latgali viņi bieži dēvē par “Latvijas Sibīriju” vai “džungļiem”.

Latvijas Universitātes profesori, necenšoties apgūt latgaļu valodu un iepazīt garamantas, Latgalē redz tikai savādības – kultūrā, valodā, reliģijā, saimniekošanas veidā – tas viss esot jāiznīdē! Viss jālatvisko! Bez pētišanas, bez iedziļināšanās un izprašanas... Apbrīnojama tuvredzība un augstprātība! Endzelīns un citi Filoloģijas fakultātes mācību spēki pauduši viedokli, ka “latgaļu dialektam” nav tiesību eksistēt kā rakstu, resp., literārai valodai, un tas izskaužams no publiskās dzīves.

F. Trasuns vairākkārt no Satversmes Sapulces un Saeimas katedras atgādina par latgaļu prasībām un baltiešu solījumiem, kuri izteikti Rēzeknes kongresā. Vienā reizē viņš pat pieprasa, lai Meierovics, toreizējais Ministru prezidents, kāpj katedrā un apstiprina likumdošanas iestādei to, ko viņš latgaļiem savulaik solījis Rēzeknē, taču Meierovics nav ne izkustējies no sava krēsla, nedz arī atvēris muti. Par Meierovicu tā kā būtu skaidrs – viņš nav bijis latvietis. Bet latvieši? Vai tiešām latvieši jau būtu tik ļoti zaudējuši savas baltiskās saknes, laika gaitā sajaucoties ar vāciešiem, libiešiem, ebrejiem, krieviem, ka ieguvuši svārstīgu, nenoteiktu raksturu? Bez šaubām, nevar izslēgt arī valdošo nelatviešu, sevišķi sociāldemokrātu, mērķtiecīgo, pret latgaļiem un arī kopumā pret visiem latviešiem vērsto naidīgo valsts politiku.

Viltus nacionālpatriota Ulmaņa atklāti naidīgā politika pret latgaļiem

Latvijas brīvvalsts. Latviešu apziņā šis laiks tradicionāli saistās ar Latvijas kā nacionālas valsts uzplaukumu. Protams, to nevar salīdzināt ar latviešu atrašanos krievu, poļu vai vēlāk padomju žņaugos. Kad Latvijas valsts ir saimnieciski atžirgusi no kara postījumiem un brūcēm un pārcilvēciski smagā darbā attaisnojusi savu pastāvēšanu, atnāk 1934. gada 15. maijs.

Valstī tiek izsludināts kara stāvoklis, saskaņā ar kuru valdība bauda ārkārtas pilnvaras. Uz to pamata Ulmanis padzen Saeimu, ar varu izspiežot no deputātiem parakstu, ka viņi vairs nesanāks uz sēdēm. Aldziņu gan saņems. Vienīgi biskaps Jāzeps Rancāns neparaksta šādu atteikšanās rakstu, tādējādi kļūstot par atklātu diktatora ienaidnieku.

Vēl pirms Ulmaņa apvērsuma ir vērojama latviešu tautas neapmierinātība ar valstī notiekošo. Plašu viņošanās tautā izraisa dzejnieka un žurnālista Leonīda Breikša (1908–1942) raksts “Viņu laiks ir klāt”, kurā izteikta pārliecība, ka Latvijas valsts iekārta ir “panikusi un izvirtusi”, bet Saeima “zaudējusi cieņu tautas acīs”, un tāpēc jaunatnei ir pienācis laiks cīnīties par tīrību un godīgumu mūsu politiskajā dzīvē, par cieņu pret latviešiem, kas kopš senseņiem laikiem ir Latvijas īstenie saimnieki un kam par tādiem arī jāpaliek, atgūstot pozīcijas, ko ar viltu un slepenu atbalstu no ārienes ir paguvuši ieņemt svešinieki.

Zīmīgs ir fakts, ka saimnieciskās krīzes laikā visvairāk bezdarbnieku ir tieši latviešu vidū.

Kā norādījis vēsturnieks un publicists Ādolfs Šilde, vēl pirms K. Ulmaņa vārdus par to, ka Latvijā jāvalda tiem, kas ar nesaraujamām saitēm saistīti ar šo zemi, ir teicis politiķis un pārkonkrustietis Gustavs Celmiņš (1899–1968). Tieši viņam pieder vārdi: “Latviju latviešiem!”

Grāmatas “*Pārkonkrusts*” pār Latviju: 1932-1944” autors Armands Paeglis atklāj arī galveno 15. maija apvērsuma iemeslu, proti, Ulmaņa apvērsuma īstais nolūks ir bijis novērst “*patiesi nacionālu revolūciju, kas Latviju būtu padarījusi morāliski un materiāli stipru un vienotu.*”

Vēlāk ir kļuvis zināms, ka, kā raksta A. Paeglis “*franču brīvmūrnieki kādā slepenā izdevumā publicējuši pateicību K. Ulmanim par 15. maija apvērsumu, jo tas stiprinājis brīvmūrniecību Latvijā.*”

Kārlis Ulmanis – korupcijas krusttēvs, viltus nacionālists un, visticamāk, arī brīvmūrnieks, ar varu ieguvis latviešu tautas “Vadoņa” titulu – vairs neslēpj savas nievas pret latgaļiem. Viņa īstenotā valsts politika ir pret latgaļiem atklāti naidīga. Vispirms K. Ulmaņa augstprātīgie vārdi par Latgali kā “jaunāko masu” atskan runā Latviešu biedrībā Daugavpilī 1934. gada 17. augustā. No viņa mutes ir izskanējusi arī slavenā frāze: “*Latgalē mēs esam vilušies!*”

Tautas vienotības vārdā ir sākusies visa tautiski latgaliskā apkarošana. Latgaļu valoda tiek izstumta no publiskās telpas, tai pat laikā minoritātes

netraucēti turpina baudīt kulturāli nacionālo autonomiju. Dažādos veidos tiek mazināts latgaļu nozīmīgums Latvijas valstī, tiek sēta neuzticība pret viņiem. Baltiešu daiļdarbos viņi nereti kļūst par publikas smidzinātājiem.

Ir pieminams arī kāds pret latgaļiem vērstas apmelojums: kad Latvijas akcijas ārzemju politiskajā biržā krīt tās komunistiskās nokrāsas dēļ, tad par grēkāzi tiek padarīts “latgalietis – komunistis”.

Ir skaidrs, ka kampaņu pret latgaļu valodu un pašiem latgaļiem ir organizējuši spēki, kas ir arī visas latviešu tautas ienaidnieki. Un tie nav tikai Austrumu kaimiņi krievi. Rūpīgi izsekojot neatkarīgās Latvijas “Vadoņa” Kārļa Ulmaņa gaitām un izanalizējot viņa darbus, nākas secināt, ka viņa darbība ir bijusi vērstā pret visu latviešu tautu. Pierādījumu tam netrūkst, neraugoties uz Latvijas saimniecisko izrāvienu.

To, ka pats Ulmanis, kā izrādās, ir bijis īstenais Maskavas kalps, pierāda kaut vai fakts, ka savu puču viņš ir saskaņojis ar Staļinu, zinājis arī par Muntera sievas – krievietes sakariem ar čeku (viņa izsekota pēc izdotajām banknotēm, daļa naudas saņemta no PSRS). Ir tikai likumsakarīgi, ka Baigajā gadā Ulmanis pašrocīgi apstiprinājis Kirhenšteina leļļu valdību.

Vai jau tā vien nav nodevība pret latviešu tautu, ka Latvijas brīvvalstī uz latviešu, jo sevišķi latgaļu rēķina tiek atbalstītas minoritātes? Jau minēts, ka vairāk nekā 4 Latgales pagasti pēc Latvijas-Krievijas Miera līguma noslēgšanas tikuši atdoti Krievijai, to pamatiedzīvotāji latgaļi pieskaitīti baltkrieviem.

Latgalē “baltkrievu” sādžām ir latviski (*latgaliski*) nosaukumi, zemniekiem ir latviešu uzvārdi, tradīcijas, izskats. Bet vēlāk tiek organizēta pat šo “baltkrievu” pārkrievošana. Izklusās neticami – tas taču notiek brīvā Latvijā! Lūk, piemērs no pirmskara Latvijas: Istras pagastā dzīvo neliela daļa latgaļu un liela daļa katolisko “baltkrievu”, kuri pēc izskata un vispārējā raksturojuma neatšķiras no latgaļiem. Tikpat daudz, cik “baltkrievu”, ir arī pareizticīgo krievu. Baltkrieviem ir savas skolas, bet tautas skaitīšanā krievu skolotāji pierunā baltkrievu – katoļu bērnu vecākus ierakstīties par lielkrieviem. Rezultātā skaitļi rāda, ka lielkrievu ir tik daudz, ka skolu tīkls ir jāpārveido, un nākamajā mācību gadā “baltkrievu” skolas pārtop par krievu skolām. Tā kā apmācību valoda un kārtība šajās skolās paliek gandrīz tāda pati, tad ne skolnieki, ne viņu vecāki to pat nepamana. Toties mainās skolotāju sastāvs – “baltkrievu” vietā stājas lielkrievi...

Tā radušies katoliskie lielkrievi. M. Bukšs atzīmē: “*Katoliskie lielkrievi*”

(*veļikorossy*) *Latgales apstākļos ir vēsturiskais un etnogrāfiskais nonsenss [aplāmība: aut.], kas dabiskā veidā nekādā ziņā nevarēja rasties, jo neviens krievs cariskā Krievijā nedrīkstēja pāriet katoļu ticībā. Tas bija noteikts ar likumu.*” Ja baltkrievam ticis prasīts, kāda ir viņa tautība, tad viņš parasti atbildējis, ka ir katolis, citreiz arī, ka “*tuteišij*”, t. i., vietējais, bet nekad nav saucies par lielkrievu.

Un vēl kāds kļedzošs fakts. 1934. gada 16. septembrī *Punduru* stacijas *Makšu* ciemā sapulcējušies 2000 *Purmales, Gauru, Augšpils* u. c. novadu pārtautotie latgaļi vērsās pie Ulmaņa, saucot pēc palīdzības. Viņi izmisīgi lūdza, lai pārtrauc viņu, latviešu, bērnu pārkrievošanu krievu skolās, lai skolas pārveido par jauktajām vai latviešu skolām, – jo viņi esot latvieši, nevis krievi! Nav vērts runāt par to, kāda ir Ulmaņa atbilde vai tai sekojošie darbi – patiesībā “*Vadoņa*” ausis šo izmisuma saucienus pat nesadzird.

1934. gadā pēc mutiskiem norādījumiem latgaļu valodu aizliedz valsts un pašvaldību iestādēs, publiskos sarīkojumos, teātros. Līdz ar to tiek apturēta latgaļu literārās valodas un literatūras attīstība.

1935. mācību gadā visām Latgales skolām tiek dots rīkojums pāriet uz mācībām valsts, t. i., latviešu literārajā valodā. Starp citu, ar nesen no latgaļiem pārņemto latīņu alfabētu. Tā laika Latvijas bibliotēku statistika liecina, ka pēc apvērsuma no Latgales bibliotēkām izņemtas 23 465 latgaļu grāmatas, bet pieaug grāmatu skaits cittautiešu valodās.

F. Kemps par to laiku latgaļu valodas stāvokli skolās atklāj, ka visas mazākumtautības bauda ar likumu garantēto valodas brīvību, piemēram, baltkrievu skolās mācību priekšmetus pasniedz baltkrievu valodā, žīdu skolās māca pat trijās valodās: idiša, ivrita un krievu. Toties, kad kādā latviešu skolā dažs labs pedagogs sāk pasniegt latgaliski, tad viņu tūlīt pieskaita pie latviešu tautas skaldītājiem un par to attiecīgi soda. Tāpēc arī bieži esot tā, ka daudzi latgaļu vecāki savus bērnus sūtīti poļu vai krievu skolās, jo tur vismaz viņu latgaļu valoda netiekot ne vajāta, ne izsmieta, – secina Kemps.

Tas – par Ulmaņa laiku skolām.

Bet personiska rakstura žīdu viesībās bieži tikuši uzsaukti tosti par “*vecos*” – t. i., par Ulmani. Kā tad nebūs! Ja Ulmanis Latvijā ielaiž tūkstošiem Krievijas žīdu, par spīti Politpārvaldes brīdinājumiem, ka aktīvākie komunistu organizāciju dalībnieki Latvijā ir žīdi, kas uztur sakarus ar sarkano Krieviju. Vēsturnieks Ādolfs Šilde ir paudis pārliecību, ka Ulmaņa varas

gados žīdi bijuši gan saimnieciskās dzīves noteicēji, gan arī kultūras un politikas iedvesmotāji, kam bijušas ļoti negatīvas sekas.

Tādējādi pamattauta, latgaļi, Latgalē tiek vājināti, un, pretēji – Ulmaņa atbalstītas, savas pozīcijas nostiprina minoritātes, lai tikai pēc 5 gadiem atplestām rokām sagaidītu krievu okupantus. Īsi pirms Baltijas valstu okupācijas komunistu demagogi uzmetas par latgaļu aizstāvjiem.

V NODAĻA

Okupācijas varu politika pret latgaļiem

Vācu laiks

Ir zināms, ka tautu un valstu vēsturi raksta uzvarējušās valstis sev vēlamā skatījumā.

Postu un pazemojumus latgaļiem atnes arī vācu okupācija. Ar jaunu sparū atsākas cīņa par izdzīvošanu. Zīmīga ir kāda Ādolda Hitlera reiz izteiktā doma (starp citu, tā plaši tiek īstenota arī mūsdienās – t. s. brīvā Latvija pēc 1990. gada nav izņēmums).

Tās būtība ir: zemniecība ir tautas spēka avots. Tāpēc Austrumos zemnieki jāatdala no zemes. Zemei jānokļūst pārsvarā vācu rokās. (Pārfrāzējot attiecībā uz mūsdienām – ārzemnieku. – Red.) Vietējiem iedzīvotājiem jāklūst par klejojošiem kalpiem un nekvalificētiem strādniekiem.

Vācieši izplata uzskatu, ka latvieši (domāti baltieši) un latgaļi ir dažādas tautas. Kā vācieši nākuši pie šāda slēdziena?

Vispirms tie bija baltieši, kas jau Ulmaņa vadonības laikā mēģināja latgaļiem piedēvēt tuvību (arī antropoloģisku!) slāviem, bet paši sevi pieskaitīja pie t. s. “augstvērtīgās” ziemeļnieku rases.

Tas vēl nav viss. 1942. gada pavasarī no Latgales piespiedu darbos uz Vāciju aizved ap 12 tūkst. latgaļu, jo viņi, lūk, esot nedroši, komunistiski elementi. Atkal “vecā dziesma”! Izsūtīšanu kārtā Darba pārvaldes, kuru priekšgalā atrodas “ziemeļnieciskie” baltieši, – kā redzams, bijušie ulmanisti. Viens no neiecietīgākajiem pret latgaļiem ir bijis Daugavpils Darba pārvaldes priekšnieks Reinhards.

Negodīgā veidā notiek latgaļu iesaukšana leģionā. Latviešu leģiona

ģenerālinspektora Rūdolfā Bangerska (1878–1958) priekšnieks – SS karaspēka un policijas ģenerālis Ostlandē, vācietis Frīdrihs Jekelns (1895–1946) atzinis, ka pie iesaukšanas leģionā notiek kukuļošana, kuras iznākumā leģionā tiek iesaukti nabadzīgākie. Protams, ka trūcīgākie jau atkal ir latgaļi, kuri nespēj sagādāt lielos kukuļus, un tāpēc leģiona sastāvā viņu ir 41,6 %. Asiņainajā Austrumu frontē bezjēdzīgi noliek galvas un tiek sakropļoti latgaļu vīri. Un par ko viņiem liek cīnīties? Par Hitlera Lielvāciju, kuras uzvaras gadījumā, kā netiek slēpts, viņiem atņems senču zemi, lai atdotu to vāciešiem – “augstākajai rasei”, bet pašus pārvietos uz Krieviju.

Kara beigās, vāciešiem atstājot Latgali, piespiedu kārtā tiek evakuētas iestādes un veikali, bet zemniekus vācieši atstāj likteņa ziņā. Latgaļu zemnieki gan arī ir tik cieši saauguši ar savu zemi, ka vairumā gadījumu pat nevēlas to pamest. Turpretī Rīgu un Kurzemi vācieši evakuē gandrīz piespiedu kārtā. Šī iemesla dēļ trimdā ir pavisam maz latgaļu – tikai ap 2 procentiem.

Patiesības labad tomēr jāatzīst, ka vācu okupācijas laikā pieaug latgaļu valodas nozīme – okupācijas vara pilnībā atbalsta žurnālu un grāmatu izdošana latgaļu valodā. Laika gaitā mainās arī vāciešu viedoklis par latgaļiem, un viņi atzīst, ka latgaļi ir etniski tīri balti – gaišmataini, zilām acīm – īsti ziemeļnieki. Ko tad lai saka kurzemnieki, kad pētījumos izrādās, ka tur blondo ir krietni mazāk nekā latgaļiem?

Protams, nebūsim naīvi – vācieši savu “viedokli” maina arī aprēķina dēļ – tuvojas kara beigas...

Padomju laiks – atkal zem krieviem

1944. gada vasarā Latgalē vācu okupantus atkal nomaina latgaļiem labi pazīstamie krievi un viņu līdzskrējēji baltieši. Kā parasti, neapmierināms ir Krievijas rijīgums – ja no Latvijas brīvvalsts tā nokampa Osveju un Drisu, tad tagad – Abrenes pilsētu un apriņķi, kopā sešus pagastus (*Purvmalas, Linavas, Kacēnu, Upmales, Gauru, Augšpils*). Tie 1944. gada 23. augustā tiek pievienoti Krievijas Federācijai.

57 % šo pagastu iedzīvotāju – latviešu tiek pakļauti iznīcībai – deportēti (izsūta arī vietējos krievus). Pēc 1935. gada Latvijas Republikas Tautas

skaitīšanas datiem, tikai vienā **Jaunlatgales (Pitalovas)** apriņķī latviešu ir 60 145 (55 %), krievu – 45 885 (41,6 %).

1920. gada 11. augusta Miera līguma 3. panta nosacījumi par robežu starp Latviju un Krieviju izkūp kā dūmi caur skursteni – Krievija tos rupji pārkāpj. No šī fakta izrietošs ir Tadeuša Puisāna secinājums, ka krievi sev paņem vismazāk pētītos apgabalus Latvijā un “*kā notikumu attīstība vēstī, sniedz arī pēc visas Latgales. Latviešu zeme paliek mazāka tieši no tās pusēs, no kuras tā ir vismazāk pētīta.*”

Gandrīz pa pēdām padomju karaspēkam no Krievijas un Baltkrievijas izpostītajiem apgabaliem Latgalē ieplūst iztikas meklētāju – ieceļotāju straumes. Vēlāk migrantu iepludināšana jau kļūst par organizētu un plānveidīgu pasākumu. Visvairāk iebrucēju tiek ievests Latgalē un Rīgā. Arvien lielākus apgriezienus uzņem latgaļu pārkrievošana, kas jau draud ar latgaļu tautas iznīcināšanu. Pārkrievošanai kalpo arī pārspilētā, ekonomiski nepamatotā rūpniecības attīstīšana Daugavpilī, Rēzeknē, Līvānos un citur.

Protams, okupanti, daudz nekavējoties, atkal ķeras pie skolām un valodas. 1956. gadā Latvijas PSR Izglītības ministrija oficiāli aizliedz latgaļu valodu skolās, kā arī grāmatu, laikrakstu un citu drukas tekstu izdošanu latgaliski visā Latvijā. Tas jau ir otrais drukas aizliegums! Latgaļiem, ne baltiešiem. M. Bukšs atzīmē:

“Pi myusu volūdas tiseibu likvidēšonas dzimtinē lelu aktivitāti ir parōdejuse Latvišu volūdas krōtuve un Latvijas Vēstures instituts, kas ir cantušis panōkt sev vālamū komunistu partijas generalliniju, dūdami partijai greizus datus un napareizu Latgolas un latgaļu vaicōjuma apgaismōjumu. Rezultatā tyka īvests jauns drukas aizlīgums un “Vienotais valodas režīms”.”

Apbrīnojami, bet, tāpat kā 19. gadsimtā, arī pagājušajā – 20. gadsimtā tiek turpināta tradīcija drukas aizlieguma laikā radīt darbus rokrakstos. To dara, piemēram, rakstnieks Stepons Seiļs, Latgaļu izdevniecības dibinātājs, kā arī latgaliešu folkloras un leksikas krājējs Jānis Cibulskis.

Cik daudziem latgaļu valoda ir bijusi kā dadzis acī! Cik daudziem ir gribējies viņus pārtautot! Krieviem, poļiem, pat citu novadu latviešiem...

Ļoti zīmīgi – krievi ir pat piecietuši latviešu literāro valodu – tikai ne latgaļu! Skaidrs, ka tas ir tāpēc, ka latgaļos kā spītīgākajā, sīkstākajā

un etniski viengabalainākajā latviešu tautas daļā viņi ir saskatījuši traucēkli pārējās Baltijas telpas pārņemšanai, lielāku pretestības spēku nekā pārējos latviešos. Bet galvenais cēlonis laikam gan ir godprātīgāko arheologu atziņa, ka tieši latgaļu senči ir apdzīvojuši plašus tagadējās Krievijas ziemeļrietumu apgabalus, kas nesaskan ar “varenās Krievzemes” mākslīgi radītās “lielās krievu tautas” “dižo” vēsturi. Traucē vēl dzīvi palikušie latgaļi – latviešu kodols un asinis...

Latgaļu stāvokli Latvijas PSR trāpīgi raksturo asredzīgais vērotājs no malas – Rietumu trimdinieks B. Briška. Viņš raksta, ka valdīšanu pēc Maskavas diktāta ir pārņēmuši “*Krīvijā drasāti baltīšu un krīvu komunisti*”, bet latgaļu stāvoklis ir tikpat slikts kā pirms 100 gadiem, turklāt latgaļiem draud genocīds. Viņš arī dod svētīgus padomus tautiešiem – padomus, kuru ievērošana ļautu latgaļiem izdzīvot kā tautai.

Pirmais, kas jāievēro – latgaļiem jāatmet vientiesība un nav jāklausās solījumos. Otrkārt, latgaļi nekad nedrīkst vērsties pret savējiem – ne pret mantu, ne pret māju. Un treškārt, jāpārtrauc brīvprātīga iešana bruņotajās vienībās un nav jāpārvēršas par karakalpiem. Bet miera laikā ir jāatrodas “*pasīvā pretestībā pret völdūšu svešu varu, pret jās ideologiju, parašom un mentalitāti*”.

Latgaļi Rietumu trimdā

Pēc Otrā pasaules kara svešumā dodas ap 7 tūkst. latgaļu. Tā ir pirmā reize, kad latgaļi dodas nevis uz Austrumiem zemes meklējumos, kā agrāk, bet gan bēg uz Rietumiem, lai izvairītos no zvērīgā Austrumu kaimiņa apkampieniem. Latviešu, bijušo baltiešu, attieksme pret latgaļiem trimdā īpaši neatšķiras no tās pašas vecās – Ulmaņa diktatūras laikā valdošās, jo izrādās, ka galvenajās latviešu trimdinieku organizācijās vadošos amatus savās rokās pārņēmuši veiklie ulmaņpuikas. Savukārt, latgaļi tajās netiek pielaisti. Kā raksturīgu piemēru var pieminēt Latviešu Nacionālo Padomi (LNP) – augstākās latviešu pārstāvniecības trimdā izpildorgānu Vācijā. LNP Prezidijā, sastāvošā no 9 personām, nav bijis neviena latgaļa.

Savu noliedzošo attieksmi pret latgaļiem Ulmaņa bijušie “cīņu biedri” un atbalstītāji vairākkārt rāda arī trimdā.

Latgaļu sabiedriskie darbinieki pulcējas vispirms ap V. Lōča iz-

devniecību un avīzi “**Latgola**”, kuras rakstos beidzot atklāti tiek parādīti Ulmaņa diktatūras laika notikumi Latvijā. Sprotams, tas nav pa prātam baltiešu trimdas vadībai, un “Latgola” tiek apmelota, apgalvojot, ka to uztur komunisti. Par pierādījumu tiek uzrādīts “fakts”, ka avīze finansiāli nevarot pastāvēt, jo tai esot tikai daži simti abonentu; baltiešu trimdas laikraksti bankrotējot pat ar tūkstošiem abonentu.

Ar ieganstu, ka latgaļi drukājot komunistisku lapu, ulmanisti uzsūta izdevniecībai vācu kriminālpoliciju, taču izmeklēšanā noskaidrojas, ka ir taisni otrādi – avīze uzstājas pret komunistiem. Vācu kriminālpolicija uzskata par vajadzīgu atvainoties, bet ne baltieši. Attiecībā uz avīzes finansiālo pusi ir jāpaskaidro, ka nauda tiek tērēta tikai avīzes salikšanai un drukāšanai, turpretim par rakstiem, korektūrām, kancelejas darbu, avīžu nogādāšanu pie abonentiem šo darbu veicējiem netiek maksāts itin nekas – no viņu puses tas ir pašai izliedzīgs ziedojums.

Vēl kāds neglīts gājiens pret “Latgolu” ir tās redakcijas, t. i., izdevēja V. Lōča un galvenā redaktora L. Latkovska iesūdzēšana “Augstākajā sabiedriskajā tiesā” par tautas vienības ārdīšanu. Šis smieklīgais tiesas process lielā daļā trimdinieku izsauc sašutumu. Patiesībā laikraksts ārda nevis tautas vienību, bet gan diktatūras atliekas trimdinieku saimē. “Tiesas process” nomirst dabīgā nāvē.

Var pieminēt, ka Rietumu trimdā kopēju valodu ar latgaļiem atrod prominentais diplomāts Miķelis Valters, kurš arī vērsās pret ulmanistiem, pirmām kārtām – Ulmaņa kliķes aizstāvi un pārstāvi, veiklo karjeras diplomātu Kārli Zariņu (1879–1963) – Latvijas sūtni Londonā, kurš ir cieši turējies pie sava ienesīgā amata un ir pat mācējis pārņemt savās ķetnās Latvijas sūtniecības namu Londonā un Latvijas zeltu.

V. Lōča vadītā “Latgaļu izdevniecība” latgaļu valodā izdod ne vienu vien aktuālu M. Valtera brošūru, piemēram, “Latvija ceinā par sovom tiseibom”.

VI NODAĻA

Latgaļu ļaudis ar vārdu

Skumji, ka Latvijas vēstures grāmatās Latgalei un latgaļiem tiek ierādīta vai nu pavisam neliela vietiņa, vai arī nekāda. Daudzus dižos latgaļus citu novadu latvieši, pat paši latgaļi, pazīst pavirši vai arī par viņiem nav pat dzirdējuši. Bet, zinot latgaļu tautas un valodas īpaši lielo apdraudētību, būtu ļoti svarīgi zināt savus dižgarus, lai celtu latgaļu – jā, arī visu latviešu – pašapziņu, kas dotu spēku noturēties un pastāvēt tālāk.

Viens no pirmajiem latgaļu tiesību aizstāvjiem ir dzejnieks **Pīters Migliniķis** (1850–1883). Par šo varonīgo vīru Antons Rupainis ir teicis, ka “*viņš ir tikpat kā tautas svētums un ka laimīga latviešu tautai ir bijusi diena, kad saules gaismu ieraudzījis šis dižais dzimtenes dēls*”. Dzejnieks un rakstnieks **Madsolas Jons** (īst. v.: Jānis Ludboržs, 1913–1975) poēmā “*Reita zvaigzne*” tēlo Pītera Migliniķa bēres, kādas Latgalē līdz tam neesot bijušas pieredzētas.

Vēl divi lieli latgaļu atmodas darbinieki un latgaļu aizstāvji ir **Francis Kemps** (Francis Kemps, 1876–1952) un **Francis Trasuns** (1864–1926). Latvijas Republikas laikā abi iestājas par Latgales kultūrnacionālo autonomiju, par atšķirību izlīdzināšanu agrārās, administratīvās, kultūras un izglītības politikā. Kemps asi nostājas pret netaisnību attiecībā uz latgaļiem izglītības jomā, kur cittautiešiem Latgalē ir lielākas tiesības nekā pašiem zemes saimniekiem – latgaļiem. Pēc Ulmaņa apvērsuma Francis Kemps kādu brīdi tiek turēts apcietinājumā, bet padomju laikā 1949. gadā tiek izsūtīts uz Tomskas apgabalu, kur iet bojā mājas ugunsgrēkā.

Neparasti apdāvināts politiķis un stiprs garā ir bijis priesteris Francis Trasuns. Pat pretinieki ir atzinuši viņa aso prātu un politiķa talantu. Visos svarīgākajos jautājumos viņam ir savs viedoklis. Šo drosmīgo un nelokāmo savas tautas aizstāvi necieš ne krievu cara kalpi, ne poļu muļžnieki un garīdznieki, nedz lielinieki. Reliģijas jautājumos Trasuns ir

ieciētīgs, taču tajā pašā laikā noraida dogmatismu. Viņa individuālisms saduras ar arhibīskapa Antonija Springoviča (1876–1958) godkārību, un 1925. gadā katoļu baznīca izslēdz viņu no baznīcas. Vēlāk Lieldienās viņš pat tiek izraidīts no Jēkaba katedrāles, kuru baznīcai pats ir palīdzējis atgūt. Pēc šī izcilā latgaļu patriota nāves baznīcas vadītāji aizliedz viņu apglabāt Rēzeknes katoļu kapos. Kliedoši nežēlīgi un netaisnīgi. Tomēr tauta nav bijusi akla, un pēdējā gaitā viņu pavada tūkstošiem cilvēku.

Kā raksta lietuviešu valodnieks Aļģirds Sabaļausks (*Algirdas Sabaliauskas*, dz. 1929. g.): “Reizēm ar lielu novēlošanos, tomēr taisnība pasaulē atgriežas. 1998. gada 18. augustā katoļu baznīca dzēsa F. Trasuna ekskomunikāciju.”

Par Latgales Prometeju tiek dēvēts Nautrēnu pagasta Korklinīku sādžas zemnieks – dzejnieks un grāmatnieks **Andrivs Jūrdžs** (1845–1925), kurš drukas aizlieguma laikā rokrakstā ir sarakstījis vairāk nekā 15 sējumu ar apmēram 1000 lapām katrā. Jāatzīmē, ka drukas aizlieguma laikā Latgalē rakstītāju rokrakstā ir bijis daudz vairāk nekā zināmie piecpadsmit.

Viens no maz zināmiem, bet aktīviem pirmās latgaļu atmodas atbalstītājiem ir **Aloīzs Laurs Trūps** (1856–1918). Viņš ir iekļuvis Krievijas cara galmā, bet nav aizmirsis dzimto Latgali un ziņojis savējiem jaunuņus, kā arī palīdzējis Pēterpils latgaļiem. Viņš ir ticis nogalināts kopā ar cara ģimeni.

Latgales atmodas atbalstītāju vidū ir arī ārsts, literāts un sabiedriskais darbinieks **Antons Skrinda** (1881–1918), kā arī trīs ģenerāļi – **Antons Kazradzis** (Kazričs, 1862–1917), **Benedikts Zazerskis** (1867–1917), **Ignats Čeksters** (1842–1914) un pulkvedis **Jānis Kantinieks** (1865–1904). Visi latgaļi. Piemēram, Ignats Čeksters no Ludzas ir bijis kara topogrāfs, kartējis Latgali un Vitebskas guberņu.

Turpat jāpiemin arī latviešu strēlnieks **Staņislavs Kambala** (1893–1941).

Izrādās, ka arī Latgalē ir savs “Misiņš”, un tas ir rakstnieks, pedagogs un novadpētnieks **Stepons Seiļš** (1909–1979). S. Seiļš ir krājis visu, kas vien drukāts latgaliski vai rakstīts par Latgali un tās ļaudīm. Gan vācu, gan padomju okupācijas laikā ticis regulāri pratināts (*pratinātājs ir bijis Julijs Naļivaiko*). 1974. gadā viņam rodas doma atzīmēt drukas aizlieguma 120. gadskārtu, tāpēc viņš raksta vēstules uz visām padomju varas iestādēm ar pieprasījumu organizēt svinības. Varai tas nepatīk, un par atbildi kādu

nakti Seiļa mājās iebrauc VDK vīri ar kravas mašīnu un konfiscē visus viņa krājumus. Tie ir 40 maiši ar rokrakstiem un 73 avižu komplekti.

Latgaļi var lepoties ar A. Jūrdža mazdēlu, grāmatizdevēju **Jāni Cibuļski** (*Jōns Cybuļskis, 1911–1995*), kurš ir Latgaļu izdevniecības dibinātājs un latgaļu burtniecības un leksikas krājējs.

Nozīmīgu devumu latgaļu valodai ir devis kvēlais Latgales patriots **Anatolijs Bērzkalns** (*1923–2002 (Vācija)*), kura veikums ir latgaļu valodas vārdu krājuma, faktiski latgaļu-vācu vārdnīcas izdošana trimdā. Otrā pasaules kara laikā viņam neizdodas izvairīties no obligātā iesaukuma leģionā. Pēc pusgada viņš gūst tik smagus ievainojumus, ka paliek par invalīdu līdz mūža galam. Būdam daļēji paralizēts, viņš mūcās, strādā un pat spēj palīdzēt citiem un kalpot latgaļu lietai.

Pieminams ir ievērojamākais latgaļu grāmatizdevējs no Dricāniem **Vladislavs Lōcis** (*1912–1984*), kurš principā izdevumus ir publicējis tikai latgaļu valodā. 1939. gadā kopā ar Jāni Cibuļski viņš nodibina latgaliešu rakstu valodas grāmatu apgādu Daugavpili. Ulmaņa attieksme pret šo uzņēmumu nav labvēlīga, tomēr apgāds visžēlīgi saņem atļauju nodrukāt veselas 5 grāmatas. Bet, kad pēc pārtraukuma 1943. gadā apgāds atsāk darbību, tad tas jau izdod 30 grāmatu vienā gadā. Vēlāk, emigrācijā Vācijā, Lōcis enerģiski atsāk grāmatu iespiešanu latgaliski un turpina to darīt līdz pat mūža galam. Viņš ir nesavtīgs latgaļu patriots, kuram dzīvē viss ir bijis pakārtots latgaļu lietai. Vladislavs Lōcis un viņa vadītā Latgaļu izdevniecība trimdā ir vienīgā, kas pēckara gados latgaļu drukāto vārdu uztur pie dzīvības.

Viens no cīnītājiem par latgaļu kultūras vērtību noturēšanu un tālāknošanu nākamajām paaudzēm dzimtenē ir rakstnieks, folkloras vācējs un pētnieks **Antons Slišāns** (*1948–2010*), kurš 1971. gadā Upītē atjauno plašu Jāņu atzīmēšanu – protams, viss notiek latgaliski!

Latgalē dzīvo arī kāds ārkārtīgi enerģisks un daudzpusīgs cilvēks – raķešu konstruktors **Jānis Alnis**, kurš strādā pie latgaļu-latviešu-sanskrita vārdnīcas, veido zīmes, pēta, organizē un kaļ dažādus plānus.

Ir vesela rinda visā Latvijā pazīstamu latgaļu dzejnieku, rakstnieku, publicistu un grāmatnieku. Minēsim šeit **Aleksandru Adamānu** (*1908–1936*); **Valdi Artavu** (*īst. v.: Vladislavs Staunis*); **Martu Bārbali** (*1933–2003*), kura ir dziesmas “*Ai, Latgale, tu dvēselīte mana*” autore; **Augustu Eglāju** (*īst. v.: Ciprijans Pokrotnīks, 1904–1994*); **Pēteri Jurciņu** (*Pīters*

Jurciņš, 1932–2004); **Antonu Kūkoju** (1940–2007); **Broņislavu Martuževu** (1924–2012). Pieminami ir rakstnieki **Pēteris Apšinieks** (1887–1942 (bijis deportēts)); **Marija Andžāne** (1909–1988 (ASV)); **Kelīna Klāna** (īst. v.: *Elīna Koļesņikova*); **Jānis Klīdzējs** (*Juons Klīdziejs*, 1914–2000); **Konstantīns Krusts** (pseud.: *Nautris*, 1912–1985 (ASV)); **Laima Kota** (bij. *Muktupāvela*); latviešu fabulu meistars **Norberts Neikšānietis** (īst. v.: *Trepša*, dz. 1913. g.); ilggadīgais laikraksta “*Latgolas Bolss*” redaktors ASV **Alberts Pleišs** (1921–1990 (ASV)); **Antons Rancāns** (arī *koktēlnieks*); **Antons Rupainis** (*Ontons Rupaiņš*, 1906–1976); **Oskars Seiksts**; **Marta Skuja** (īst. v.: *Valerija Galvanovska-Mundura*, 1915–1946); **Alberts Sprūdžs** (1908–1944); **Antons Stankevičs**; arī kultūrvēsturnieks **Pēteris Zeile** un citi. Saprotams, nav iespējams visus uzskaitīt. Lai piedod nepieminētie literāti!

Pašai dziedīgi un ar lielu tēvzemes mīlestību Latgales labā ir strādājuši zinātnieki. Tie ir valodnieks un vēsturnieks **Miķelis Bukšs** (1912–1977), 17 grāmatu, pārsvarā monogrāfiju, autors. Būtībā viņa pārlicība ir tuva F. Kempa uzskatiem, bet pamatnostādnes ir ietekmējušas domubiedrus L. Latkovski, B. Brišku un citus. Bukšs un viņa domubiedri V. Lōcis un L. Latkovskis ir uzskatījuši, ka jārunā un jāraksta tikai latgaliski. No šiem viņu uzskatiem tomēr norobežojas J. Lelis, J. Klīdzējs, T. Puisāns u. c.

Kvēls Latgales patriots ir Latgales vēstures pētnieks un viens no Latgales Pētniecības institūta dibinātājiem trimdā, literāts **Bonifacijs Briška** (pseud.: *Striču Joseļs*, 1902–1994).

Dzelzs priekšskara otrā pusē, Padomju Savienībā, ievēribu guvis talantīgais un drosmīgais zinātnieks **Rišards Griškjans** – ģeoloģijas zinātni doktors, bij. PSRS Kosmisko pētījumu centra Uzņēmumu no kosmosa šifrēšanas nodaļas vadītājs, kura idejas savulaik esot bijušas nepieņemamas daudzu nozaru profesionāļiem, taču mūsdienās tās atzīst plaša zinātnieku saime.

Savukārt, fiziķis un izgudrotājs **Konstantīns Počs** (1912–1994) ir piedalījies ASV izlūklidmašīnas AWACS antenas radišanā.

Paraugu un iedvesmotāju arheoloģijā ir vecākās paaudzes novadnieks **Vladislavs Urtāns** (1921–1989). V. Urtāns ir bijis deportēts uz Sibīriju, to spēni atstājis, atvedot līdzī 112 latviešu bērnus – bāreņus.

Latgaļi var lepoties ar ievērojamo zinātnieci, no Tilžas pagasta krievu ģimenes nākošo antropoģi, zinātni doktori **Raisu Deņisovu**. Viņas tēvs

ir bijis Latvijas brīvības cīņu dalībnieks, bet R. Deņisova visu savu mūžu ir veltījusi baltu pētniecībai un, kā pati atzīst, ir viņus ļoti iemīļojusi.

Nozīmīgu darbu valodniecībā un vēsturē ir veikuši: valodnieks, Latgales vēstures pētnieks, Hārvarda universitātes profesors un rakstnieks **Jezups Lelis** (pseud.: J. Purmalīts, 1927–1989 (ASV)); dramaturgs, katoļu garīdznieks, valodnieks un latgaļu valodas gramatikas un pareizrakstības vārdnīcas sastādītājs **Pīters Strods** (pseud.: Latgalāns, 1892–1960); Latgales vēstures pētnieks, vēstures doktors **Boleslavs Brežgo** (1887–1957); vēsturnieks un rakstnieks **Tadeušs Puisāns** (1918–2006).

Dižs latgaļu patriots, kas nav atzinis kompromisus, ir etnogrāfs un latgaļu dzīvesveida un valodas pētnieks **Leonards Latkovskis** (1905–1991). Kā lektors viņš ir uzstājies arī ASV televīzijā ar boļševismu atmaskojošiem priekšlasījumiem.

Latvijā pazīstami zinātnieki ir arheologs **Francis Zagorskis** (1929–1986) un vēsturnieks **Ēvalds Mugurēvičs** (dz. 1931. g.); filozofijas doktors **Augusts Milts** (1928–2008); literatūrzinātnieks, profesors **Vitolds Valeinis** (1922–2001); zinātniece, politiķe **Valerija Seile** (1891–1970); filoloģijas doktore **Anastasija Stikāne** (1927–2008).

Jāpiemin arī citi trimdā dzīvojušie un darbojušies zinātnieki: tautsaimniecības doktors, profesors ASV, arī rakstnieks **Francis Murāns** (1915–2001 (ASV)); filozofijas doktors, reliģiju pētnieks un dzejnieks **Roberts Mūks** (īst. v. Avens, 1923–2006); ekonomists un publicists **Francis Teirumnīks** (1910–2001 (ASV)); literāts un ķīmijas doktors, vairāk nekā 180 patentu īpašnieks 40 valstīs **Nikodems Elijs Bojārs** un citi.

Pasaules slavu ir ieguvis rakstnieks, tulkotājs, psihologs, filozofs un parapsihologs **Konstantīns Raudive** (1909–1974) no Asūnes, kurš, izmantojot magnetofonu, radio un diodi, veicis 72 000 paralēlās pasaules balsu ierakstu. Viņa eksperimentus sākuši studēt slepenie dienesti! Raudive ir saņēmis Šveices parapsihologu balvu, bet Romā ir ticis ievēlēts par *Academia Tiberiana* goda biedru un saņēmis parapsiholoģijas profesora grādu.

Arī šodien Latgale var lepoties ar zinātniekiem dažādās jomās. Tie ir: filoloģe, profesore **Lidija Leikuma**; literatūrzinātnieces **Ilona Salceviča** un **Ilga Šuplinska**; filoloģijas doktore **Anna Stafacka**; filologs, orientālists un doktors **Viktors Ivbulis**; filozofijas doktore **Skaidrīte Lasmane**; vēsturnieks **Kārlis Kangers**; vēsturnieks, arheologs, profesors **Juris Urtāns** u. c.

No izglītības un sabiedrisko darbinieku, kā arī politiķu vidus nosaucam: **Jezups Kindzuļs** (*pseud.*: Čenču Jezups, 1883–1940); agronoms, pirmais latgalielis ar augstāko agronomisko izglītību **Ādams Turkopuls** (*Odums Turkopuļs*, 1891–1969); **Jezups Trasuns** (1898–1978); mediķis **Vinca Barkāns** (1889–1946); **Francis Zeps** (1899–2000), kura mājās vēlāk dzīvo kokļu meistara Donota Vucina dzimta, bet šodien tur ir iekārtota “Latgaļu sāta”; par Latgales studentu tēvu dēvētais **Bronislavs Spūlis** (*ist. v.*: Spūļs, 1899–1974); letonists un tulkotājs, lielas ābeču kolekcijas īpašnieks (savācis ap 2000 ābeču no 150 zemēm 280 valodās) **Juris Cibulš**; **Meikuls Apelš** (1901–1942); **Jānis Turkopuls** (1899–1939); Minsteres Latviešu ģimnāzijas skolotājs 1957–1996. g., literāts un filozofs **Alberts Spoģis** (*dz.* 1924. g.).

Latgalē, kā jau katoļu zemē, sava loma tautas garīgo vērtību izkopšanā, arī latgaļu valodas un dzīves veida aizstāvēšanā ir bijusi garīdzniekiem. Tie ir bīskaps **Jāzevs Rancāns** (1886–1969); 40 grāmatu autors **Nikodems Rancāns** (1870–1933); Romas Katoļu baznīcas kardināls **Jānis Pujats**; bīskaps **Boleslavs Slokāns** (1893–1981); Jaunās derības tulkotājs latgaļu valodā **Aloizijs Broks** (1898–1943?); kristīgais filozofs, katoļu garīdznieks **Staņislavs Ladusāns** (1912–1993 (*Brazīlija*)); katoļu garīdznieks un radiožurnālists – Vatikāna radio latviešu raidījumu vadītājs no 1950. līdz 2000. gadam **Staņislavs Kučinskis** (1913–2008); katoļu garīdznieks, Amerikas latviešu katoļu apvienības prezidents un literāts **Norberts Trepša** (*pseud.*: Neikšānīts, 1913–1972); priesteris un literāts **Donats Myurinīks** (*Donots Myurinīks*; *pseud.*: Dekters, 1901–1963 (ASV)); latgaļu valodas un dzīvesveida aizstāvis **Staņislavs Škutāns** (1901–1995 (ASV)), kurš savos pētījumos par Latgali ir izmantojis līdz šim latgaļiem nepieejamos vērtīgos materiālus Vatikāna bibliotēkā.

Vienmēr spēcīgi ir bijuši latgalieši arī dažādās mākslas nozarēs. Tā ir arhitektūra, glezniecība, tēlniecība, kinomāksla, mūzika un citas.

Te nevar nepieminēt šokolādes fabrikas “Laima” ēkas 1939. gadā projektētāju – arhitektu **Staņislavu Aloiziju Borbalu** (*Stenlijs Borbals*, 1907–2000), kas vēlāk darbojies ASV.

Tie ir tēlnieki **Antons Veļikans** un **Valentīna Zeile**. Tie ir gleznotāji, piemēram, **Oskars Kalējs** (1902–1993); **Vitālijs Kalvāns** (1909–1965); **Jāzevs Piģoznis** (1934–2014); **Juris Soikans** (1920–1995) u. c.

Kinomākslas un mūzikas mākslas meistari jau ir pamanāmi plašākam

skatītāju un klausītāju lokam. Tas ir Latgales patriots, režisors **Jānis Streičs**; aktieri **Jānis Jarāns**, **Juris Lisners**, **Akvelīna Līvmane**, **Mirdza Martinsons**, **Jānis Paukštello**, **Bērtulis Pizičs** u. c.

Tie ir mūziķi – dziedātāji un komponisti: Rīgas Doma ērģelniece **Iveta Apkalna**; operas soliste **Elīna Garanča**; komponists un etnomuzikologs profesors **Jēkabs Graubiņš** (1886–1961); komponists **Jānis Ivanovs** (1906–1983); mūziķis un komponists **Juris Kulakovs**; dziedātājs un pedagogs **Tālis Matīss** (1904–1985); diriģents **Māris Sirmāis**; **Laimas Vaikules** ģimene cēlusies no latgaļiem tuvo sēļu puses Ilūkstes.

Bet vislatviskākais mākslas tīravots, kas atrodams tieši Latgalē, ir keramika, podniecība. Un te nu latgaļiem Latvijas mērogā ir sakāms pirmais vārds. Latgale lepojas ar podnieku **Polīkarpu Vilcānu** (1894–1969), kurš 1937. gadā Parīzē Starptautiskajā mākslas un keramikas izstādē ir ticis apbalvots ar zelta medaļu un diplomu. Bet **Antons Šmulāns** (1927–1972) ir izgatavojis ap 5000 velniņu, un neviens no tiem nav bijis līdzīgs pārējiem. Tāpat talantīgi un izcili meistari ir tādi keramiķi kā arhaiski mākslinieciskās podniecības pārstāvis Latgalē **Ādams Kāpostiņš** (*Odumeņš Kopusteņš*, 1905–1987); **Andrejs Paulāns** (*Andriivs Povulāns-Kraskevičs*, 1896–1973); **Antons Ušpelis** (1912–1993); **Jānis Backāns** (1925–2004); **Polīkarps Čerņavskis** (1923–1997), kurš ir apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeni, **Antons Melderis** (1892–1951).

Šie vecmeistari ir iepriekšējo paaudžu podniecības mākslas turpinātāji, kuri ir ielikuši arī stiprus nākotnes pamatus, par ko liecina garu garā meistardarbnīcu un meistarū vārdu rinda mūsdienās. Tie ir podnieki un keramiķi, koktēlnieki un kokamatnieki, audēji, pinēji, kokļu un citu mūzikas instrumentu meistari, kā arī citu arodu meistari.

Šajā uzskaitījumā nevar paiet garām latgaļu rotu meistaram **Rihardam Ciblim**, kurš atklāj, ka zināšanu par senajām latgaļu rotām esot tik daudz, ka ar tām varot “strādāt 100 gadus un vēl nepaveikt visu” – tik ļoti bagāta esot latgaļu rotu kalšanas kultūra. Jau ilgu gadu viņš pēta arheoloģisko materiālu un izgatavo autentisko latgaļu rotu mūsdienas līdzinieces, studijā “Dzeļi” nododams šīs prasmes tālāk Maltas skolēniem. Skolēnu darinātās rotas vairākkārt godalgotas starptautiskajā izstādē “Lidice”.

Saprotams, ka nav iespējams uzskaitīt visus (patiesībā to ir tūkstoši!) redzamākos, talantīgākos un vairāk vai mazāk nozīmīgos Latgales pārstāvjus, taču arī šis nelielais ieskats lai palīdz ikvienam latgāļietim un

plašāk – latvietim – aptvert un sajūst, cik talantīga, gudra, strādīga un savu zemi mīloša ir latgaļu tauta. Un ne jau vienmēr tikai tie ar vārdu, vairāk vai mazāk slavenie, ir vienīgie, kas mīl, ceļ un notur Latgali – arī ikviens savu zemi, valodu un tautu mīlošs, godīgs, sava darba darītājs latgalietis ir tās svētība.

Ļoti daudziem no t. s. baltiešiem dzimtas saknes iestiepjas latgaļos: citam tēvs vai māte, citam vecvecāki.

Atcerēsimies un godāsim savus latgaļu senčus! Un lai šī latgaļu sakņu apzināšanās sniedz spēku – spēku, kas nāk no senču gariem.

VII NODAĻA

Valoda

Nemitīgā latgaļu valodas nīdēšana vairāku gadsimtu ritumā

Patiesus vārdus par valodu teicis L. Latkovskis, ka “*volūda ir atsevišķa cylvāka un arī tautas pase.*” Tādējādi latgaļiem latgaļu valoda ir viens no apliecinājumiem viņu piederībai pie savas tautas.

“*Latgalieši mums nav nekāda sveša tauta, bet tikai mūsu pašu tautas cilts*” – šajā atziņā valodnieks, profesors Jānis Endzelīns ir ielicis savu dziļāko pārliecību. Tā tomēr nozīmē arī to, ka tautas vienības vārdā viņš pauž noraidošu attieksmi pret latgaļu valodu, dziļi neizprotot to, ka bez šīs valodas pārvaldīšanas un tās atzīšanas nav iespējams izprast latgaļu sociālo dzīvi, atklāt tautas garamantas.

Tā, lūk, arī augsti mācītie, autoritatīvie profesori – valodnieki Jānis Endzelīns (1873–1961) un Ernests Blese (1892–1964) – nav uzskatījuši par vajadzīgu pamatīgāk iepazīties ar latgaļu valodu, nav runājuši to (*lietuviski Endzelīns gan runāja*), toties viņi ir iedrošinājušies apgalvot, ka “latgaļu dialekts” esot izveidojies no vidusdialekta – Kurzemē un Rīgā lietotā latviešu valodas runas veida, saukta arī par lejas latviešu valodu –, slāvu valodas ietekmē.⁷

Šo autoritāšu apgalvojumi apstādina pētnieku centienus citādi izskaidrot latgaļu valodas atšķirības no literārās latviešu valodas. Skaidrojums, ka latgaļu runas veids radies slāvu valodu ietekmē, kļūst par oficiālo versiju, kas dod morālu pamatu baltiešu ierēdņiem veikt Latgales “latviskošanu”.

⁷ Jāatgādina, ka Endzelīns 1912. g. Pēterpilī aizstāvēja disertāciju «*Славяно-балтийские этюды*» un laikposmā 1909.–1920. g. strādāja Harkovā. Visticamāk, viņš, arī strādādams vēlāk Latvijā, nav vēlējies iziet ārpus “politiskās filoloģijas” rāmjiem.

Savā laikā jau Francis Kemps ir vērsies pret Latgales seno vietvārdu un uzvārdu “latviskošanu”, t. i., latgalisko vārdu aizvietošanu ar latviešu literārās valodas vārdiem. Par upuri šai tendencei kriet vēsturiski vietu un ūdeņu vārdi. Tā ir daudzviet pieminētā *Pitalova* (*tulkojot: pi Tōlovas*), kas vispirms pārtop par *Jaunlatgali*, tad par *Abreni*. Upes un vietas vārds *Sīnova* nav nekādi saistāms ar krievu vārdu “*си́ний*”, par ko būs runa citā nodaļā, bet valodas “latviskotāji” pārtulko šīs upes vārdu no krievu valodas un piedāvā lietot vārdu *Zilupe*.

Latgalisko upes vārdu *Kūkova* (*meža vai koku upe*) pārveido par *Kuhvu*, kas galu galā skan pat krieviski. “Indriķa hronikā” pieminētais vietvārds *Kūkenōjs* (*Kukenois*), kas arī ir viens no pierādījumiem tam, ka augšlatviešu valodas formas pastāvējušas jau sirmā senatnē, pārdēvēts par Koknesi, kā to sauc vidusdialektā. Un līdzīgi *Sudobriņa* – zemgaļu pilskalns pie Janišķiem (Jonišķiem), kas turējās visilgāk un tika iekarots pēdējais, nosaukts par Sidrabeni.

Tādu vietvārdu, kurus skar mazāki pārveidojumi, ir ļoti daudz, piemēram, *Borkova* kļūst par *Barkavu*, *Dricāni* par *Dricēniem*, *Rundāni* par *Rundēniem*, *Vorkova* par *Vārkavu*, *Bolvi* par *Balviem*. Un kur vēl daudzie vietvārdi ar izskaņu *-ieki*, piemēram, *Ratinieki*, *Kantinieki* u. c. Latgaliski būtu jāskan *Ratinīki*, *Kantinīki*.

Profesors E. Blese ir pareizi atzinis, ka vietvārdu pārveidošana var nodarīt nelabojamus zaudējumus valodai, bet tai pat laikā viņš maldīgi uzskatījis, ka vietu nosaukumi ar izskaņu *-ova* (literārajā latviešu valodā tai atbilst *-ava*) esot rusicismi, piemēram, vārdi *Stiglova* (*no vārda stiga*), *Meļnova* (*no vārda melnis*). Kā redzams, tad šo vārdu saknes tomēr nav krieviskas. Starp citu, arī literārajā latviešu valodā netrūkst vārdu ar līdzīgo izskaņu *-ava*. Te minama pat Latvijas likteņupe *Daugava*, Kurzemē un Zemgalē – *Kandava*, *Rucava*, *Jelgava*, *Abava*...

Vēsturnieks Tadeušs Puisāns atzīmē, ka liels zaudējums latgaļu valodai ir radies, pārtulkojot latgaļu tautas garamantas “oficiālajā” latviešu valodā, ko iesākumā ir veicis Dainu tēvs Krišjānis Barons (1835–1923), vēlāk turpinājis valodnieks un etnogrāfs Pēteris Šmits (1869–1938) kā 1923. gadā nodibinātās latviešu Folkloras krātuves vadītājs.

Lūk, kā! Latgaļu garamantas tikušas pakļautas sava veida baltiešu “cenzūrai”!

Bet divpadsmit sējumu “Latviešu tautas dziesmu” izdevuma redaktori, profesori – vēsturnieks Arveds Švābe (1888–1959) un folklorists, filologs Kārlis Straubergs (1890–1962) – metas otrā galējībā, mēģinot atdarināt vārdu latgalisko izrunu, taču tas ir pašu izgudrots un neatbilst pieņemtajai un 1929. gadā Izglītības ministrijā apstiprinātajai latgaļu dialekta ortogrāfijai, līdz ar to tiek sakropļots dziesmas ritms un iznīcināts latgaļu tautasdziesmu dzejiskums. Dziesmas kļūst pat nesaprotamas.

Lūk, viens no T. Puisāna minētajiem piemēriem:

*Rītā, rītā mana gūvs,
Pylni pupi balta pīna;
Pylns vādars zalis zuolis,
Pylni rogi uobuļeņa.*

Šajās rindiņās viņš atrod septiņas kļūdas un parāda, kādai šai tautasdziesmai vajadzētu būt, pareizi uzrakstītai:

*Rīti, rīti muna gūvs,
Pylni pupi bolta pīna;
Pylns vādars zaļas zoles,
Pylni rogi ōbuleņa.*

Vai profesori būtu bijuši par lepniem, lai vērstos pēc palīdzības kaut vai pie baltu filoloģijas studentiem, kuri pilnībā pārvalda latgaļu valodu?

Katrā ziņā, šādi pierakstītas un tulkotas, tautasdziesmas ir izkropļojušas latgaļu garīgo mantojumu.

Vēl bēdīgāk latgaļu tautasdziesmām ir klājies padomju laikā, kad to tulkošana ir jau pastāvīga, ļoti plaša un ārkārtīgi kļūdaina. Šāda rīcība jau līdzinās kaitniecībai.

Lūk, vēl viens T. Puisāna uzrādīts piemērs:

*Mūs' māsiņa nolīgoja
Sausa sila maliņā;
Ka varētu, nostellētu
Āru birzi pakaļā.*

No šīs četrtrindes jau vairs nevar saprast – vai par šādu izkropļojumu būtu jāsmejas vai jāraud?

Daudzus gadu simtus latgaļi svešu tautu ielenkumā, smagos izdzi-vošanas apstākļos ir rūpīgi glabājuši savu dārgumu – valodu. Izrādās, to nevar saprast un novērtēt pārnovadnieki, kam nav klājies tik grūti – viņi nacionālo atmodu piedzīvojuši 50 gadus agrāk un viņu latvietība nav bijusi tik stipri apdraudēta kā latgaļiem. Tāpēc pavisam viegli 19. gs. izglītotie latvieši, pat viens no jaunlatviešu kustības aizsācējiem, Krišjānis Valdemārs (1825–1891), presē atļaujas rakstīt, ka drukas aizlieguma laikā latgaļiem vai nu jāpieņem krievu burti un krievu valoda, vai arī gotu burti un lejaslatviešu valoda.

Bet paiet tikai nedaudz vairāk par 50 gadiem, un tie ir lejaslatvieši, kuri, paša Ulmaņa piespiesti, atsakās no gotu alfabēta un pārņem latgaļu valodā lietoto latīņu alfabētu. Tātad latgaļu “ietiepībai”, turoties pie savas valodas, ir bijusi jēga... viņi izrādās moderni!

Liels ir latgaļu izbrīns un vilšanās, kad pēc brīvības atgūšanas ieradušies latviešu ierēdņi viņu mātes valodu uzskata par traucēkli Latvijas vienotībai. Diemžēl, nereti arī valsts iestādēs strādājošie latgaļi, baidīdamies zaudēt darbu, kļūst par savas dzimtās valodas apkarotājiem.

Bet, kad 1922. gadā Latgales pārstāvji savas valodas tiesības grib nostiprināt valsts Konstitūcijā, ierakstot Satversmē to, ka “*Latgalē latgaļu dialekts visās valsts iestādēs bauda valsts valodas tiesības*”, pret to sacelās vesela vētra, un šis ierosinājums netiek pieņemts.

Pēc Ulmaņa puča, kā jau teikts, latgaļu valoda vispār tiek izstumta no skolām un publiskās telpas, ko nevar apgalvot par mazākumtautībām.

Ja latgalis grib saglabāt savas vecās tautiskās tradīcijas un savu valodu, tad pretinieki to sauc par separātismu.

Par kādu separātismu var būt runa attiecībā uz pamattautu tās dzimtajā zemē!? Šeit var būt runa tikai par pašnoteikšanos, par ko arī ir runa Latvijas konstituēšanās dokumentos, t. sk., latviešu sabiedrisko organizāciju un politisko partiju pārstāvju konferencē, ko 1917. gada 30. jūlijā Rīgā sasauca Vidzemes pagaidu Zemes padome un kurā piedalījās visu politisko virzienu pārstāvji. Vēlreiz uzsversim, ka šī konference akceptēja latgaļu Rēzeknes kongresā izteiktās prasības. Kaut gan jāteic, ka arī ne visiem patiesajiem latviešu nacionālpatriotiem bijusi šo jautājumu tiesiskā izpratne.

Atcerēsimies, ka jēdziens “separātisms” nozīmē kādas kopienas tieksmi uz atdalīšanos vai kādas noslēgtas grupas veidošanu. Bet te taču runa ir par cienu pret pamattautu, par latgaļu kultūras un valodas atzīšanu, iepazīšanu un pieņemšanu. Sak, latvieši, pārnovadnieki, iepazīstieties ar mūsu kultūru un valodu – redziet, cik tā ir skaista, sena un radniecīga jūsējai? Bet mēs cienīsim jūsējo – mums radniecīgo... Bagātināsim viens otru un kļūsim lielāki un stiprāki!

Runājot par neatkarīgās Latvijas un padomju okupācijas varas iestāžu stipri vien līdzīgajiem centieniem iznīcināt latgaļu valodu, savos vārdos ļoti tiešs un skarbs ir Latgales vēstures pētnieks Bonifacijs Briška:

“Voi latgali ari faktiski ir iznycynōti? Saprūtams, ka nā! Bet Moskvas komunistu uzdevumā nyu Reigas komunisti pastyprynōtā un nažēleigā kōrtā realizej pi jim tū latgaļu volūdas izskausšonas taktiku, kaidu latvišu nacionalists, dzejnīks K. Skalbe 1922. g. 7. februārī deklarēja nu Satversmes Sapuļces katedras: “Mes prosom, lai jyus, latgali, zynotu vaļsts volūdu cīneit. Kod jyus sovā laikā bejot zam Krīvijas, tod jyus, kai likās, ōrkōrteigi vīgli pīsavynōjōt krīvu volūdu un saprotot tū cīneit. Tagad jyus sokot: “Ir divi volūdas, ir baltīšu volūda un latgaļu volūda.” Kungī, nav divas volūdas, ir vīna latvišu volūda.”

Taitod krīvu komunistim, baltīšu komunistim un baltīšu nacionalistim (kuru aktivōkō daļa, Skalbi īskaitūt, 1944.–1945. godā emigrēja uz rītumim un izveidōja tai saucamū latvišu trymdas majoritati) ir vīns un tys pats mērķis: caur latgaļu volūdas izskausšonu realizēt latgaļu tautas asimilāciju, t. i., genocīdu.”

Jāatzīmē, ka K. Skalbes salīdzinājums ar krievu valodu varētu būt pat vietā, taču vēlreiz jāatgādina, ka latgaļu draudzīgā attieksme īstenībā izpaudās nevis pret krieviem, bet gan pret tuvu radniecīgajiem baltkrieviem. Otrkārt, gadsimtiem dzīvojot “zem krievu zābaka”, nereti krievu valodā runājošo ielenkumā, izdzīvošanas un sadzīvošanas nepieciešamība spiedusi iemācīties un lietot arī krievu valodu.

Tādēļ latgaļiem krievu mēle toreiz, 1922. gadā, nav bijusi tik sveša kā vīdusdialekts jeb lejaslatviešu literārā valoda. Diemžēl. Un prasība pēkšņi runāt pārnovadnieku literārajā valodā un atzīt šo valodu par vienīgo Latgalē oficiāli lietojamo valodu – valsts valodu – nekādā gadījumā nav bijusi taisnīga! Latgaļiem taču bija sava literārā valoda!

Ja ir vispārzināms fakts, ka lielo tautu pētnieki vadās no sava nacionālā egoisma, tad jājautā, kas ir vadījis Kurzemes un Vidzemes latviešus tik nievājoši izturēties pret latgaļu valodu? Nezināšana, atsvešinātība? Varbūt patiesi tās ir divas atšķirīgas, laika gaitā viena no otras atsvešinājušās baltu tautas? Tik tiešām, arī tāds uzskats pastāv. Piemēram, letonists un pedagogs Juris Cibušs uzskata, ka latgaļu valoda ir patstāvīga valoda un latgaļi būtībā ir patstāvīga, no latviešiem atšķirīga tautība. Tāpat kā, piemēram, igauņi un somi – līdzīgi un tomēr atšķirīgi, kā arī zviedri, norvēģi un dāņi – arī līdzīgi un tomēr atšķirīgi.

Bet pavīd arī tāda doma, ka citu novadu latvieši ir stiprākā mērā nekā latgaļi zaudējuši savas baltiskās saknes, vairāk sajaukdamies ar lībiešiem, vāciešiem un citām tautībām, un arī kultūras ziņā, it īpaši rīdzinieki, ir vairāk aizguvuši no svešzemniekiem.

Un tomēr latgaļu valoda brīnumainā kārtā vēl ir dzīva! Trīs izcilie Latgales dēli – valodnieki Jezups Lelis, Miķelis Bukšs un Leonards Latkovskis – apgalvo, ka latgaļu dialekts ir tieši izaudzis no senās latgaļu valodas, ko tauta runājusi tagadējā Vidzemē, Latgalē un vēl tālu aiz Latvijas pašreizējās politiskās austrumu robežas.

Miķelis Bukšs atzīmē, ka oficiālā latviešu valoda ir tikusi pakļauta modernizēšanai un tīrīšanai daudz agrāk, nekā tas ir noticis ar latgaļu dialektu, un tā *“latgaļu dialekts palika savā dabiskā attīstības stadijā līdz pat 20. gadu simteņa sākumam; to runāja iedzīvotāju kopas segregācijā [norobežojušās no citām tautībām – aut.] bez mācītu un nemācītu valodnieku apzinīgiem centieniem kaut ko grozīt vai labot. Nav vairs nekāds noslēpums, ka tautas, kas stāv tuvāk dabai un vairāk identificējas ar ģeogrāfisko un sociālo apvidu, saglabā arī arhaiskākas un konservatīvākas valodas formas. Līdz ar to latgaļu dialekts varēja saglabāt sevī vecas formas, idiomās, izteiksmes veidus, gramatiskus un metafoniskus pārveidojumus atsevišķos vārdos. Šis ir ārkārtīgi plašs un nopietns pētniecības lauks, īsta zelta bedre tiem valodu speciālistiem, kam ir interese meklēt atbildes uz daudzo valodu sakarībām to garajos attīstības ceļos.”*

Cik kodolīgi un jauki skan mūsdienu Valsts valodas likuma, 3. panta 4. daļa: *“Valsts nodrošina latgaliešu rakstu valodas kā vēsturiska latviešu valodas paveida saglabāšanu, aizsardzību un attīstību.”*

Un viss. Dzīve apliecina, ka tie ir tikai tukši vārdi – bez praktiska seguma no valsts puses. Kā atzīmē valodniece Anna Stafecka, *“Latgales izloknes pēckara gados ir stipri slāvizējušās, it sevišķi tas sakāms par vidējās un jaunākās paaudzes runātājiem.”*

Tātad tas, ka jaunākās paaudzes latgaļu valoda vairs nav tik tīra, liecina, ka tās sargāšanā nekas netiek darīts – valodas piesārņošanas process joprojām turpinās. Pirmkārt, tā ir krievu valodas ietekme, jo mūsdienās latgaļi nereti ikdienā atrodas šīs valodas runātāju vidē un, otrkārt, ja valsts valoda ir literārā latviešu valoda, tad, saprotams, latgaļiem publiskajā telpā tā bieži arī jālieto, pat pārlietu bieži. No tā atkal cieš mātes valoda – latgaļu valoda.

Kā ir novērojis arī nautrēnietis Jezups Lelis: *“.. ja latgalietis vairs ikdienā nerunā latgaliski, bet tad atkal parunā, tad jūtams, ka viņa valoda ir pavāja. Nemācīta zemnieka latgaliešu valoda ir bagātāka, savā izteiksmē niansētāka nekā paskolotā latgaļa valoda.”*

Un līdzīgi piezīmē A. Stafecka: *“.. vecākās paaudzes valoda ir daudz latviskāka un ar bagātāku leksiku.”*

Latgaļu valodas arhaismi un to nozīme vēstures izpētē

Baltu valodu pētnieki iegūtu daudz vairāk, ja viņi pievērstos nevis literārajām valodām un to formām, bet gan t. s. dialektiem un izlokšnēm, kurās vēl ir atrodami īsti valodas dārgumi – arhaismi. Tie gan pamazām iet zudībā. Daudzās valodās fonētisko elementu skaits ir kļuvis ierobežots, piemēram, krievu valodā jau zuduši visi garie patskaņi, bet līdz ar to samazinās arī galotņu un citu morfoloģisko elementu skaits, kā iznākamā mazāka kļūst formu izvēle – valoda noplicinās.

Pamazām latviešu literārās valodas ietekmē sāk zust dažas vecās latgaļu valodas formas. Šajā sakarā valodnieks, Hārvarda universitātes profesors Jezups Lelis, kurš par latgaļu valodu universitātē aizstāvējis doktora disertāciju, apskata vairākus piemērus. Viņš raksta:

*“.. latgaļu rakstos **sātmaļs** jau sāka saukties par **sātu** vai **žūgu**, **cep-lis** par **krōsni**, **skrytuļs** par **ritini**, **grāda** par **dūbi** utt. Arī vārdu **vars**, **opors**, **sokumi**, **apleik** vietā sāka ieviesties **āmurs**, **peļķe**, **dakšas**,*

apkōrt. Arī gandrīz visās izloksnēs vecākā paaudze lieto formas **īmu, dūmu, asu**, bet tagad jau mēdz rakstīt **ēju, dūdu, asmu**. (...) Latgaļu **apaceņ** nozīmē **atmuguriski**, piemēram, **nūkrist apaceņ** ir **nūkrist uz mugoras**. Šai līdzīga forma – **apačīna** un ar to pašu nozīmi kā latgaļiem jau ir sastopama visvecākajā sanskrita versijā – Rīgvēdā.

Latgaļu **itys, itei** tagad tiek mēģināts atvietot ar **šys, šei**, bet izloksnēs vēl lieto abas formas un ar nozīmes starpību. Forma **itys** tiek lietota tikai norādāmā nozīmē, bet **šys** ir pa daļai arī personu vietniekvārds. (...) Vārdos **itys, itei, itai** priekšā stāv norādāmā partikula **i-**, kas ir ļoti arhaisks indoeiropiešu elements. Nevienā citā baltu dialektā vairs nav šo vietniekvārdu formu, tāpēc mūsējām ir liela vērtība. (...)

Vārds, ko mēs esam sākuši nostumt malā: Latgaļu **pods**. Tas nozīmē **klons, kuls**, t. i., **grīda no sastampātas zemes**. Šis vārds atbilst lietuviešu **pādas**. Tas ir salikts vārds. Tā pirmā daļa ir **pa-** ar seno nozīmi **zam, apakš**. Otrā sakne ir **-d-**, kas ir vokāliskā nulles pakāpe no verba **dē-** ar pirmatnējo nozīmi **likt** (salīdz. **dē-t**, burtiski **nūlikt** (ūlu), **dē-steit, ilikt zemē stodeņus**). Tātad, burtiski **pods** nozīmē **tys, kas nūlykts apakšā**.

Latgaļu **pašēls** nozīmē **jumta paspōrne, kas nūit ļūti zamu**. Te atkal vēl **pa-** ar veco nozīmi **zam**. Latgaļiem **šels** viens pats vairs netiek lietots, bet lietuviešiem **šalis** vēl var nozīmēt **sōns, mola**.”

Arī latviešu valodas zinātniskās gramatikas pamatlicējs J. Endzelīns ir ieteicis lietot latgaļu (kā viņš saka – *inflantiešu*) vārdus ģermānismu vietā.

Tāds, piemēram, ir vārds **ziest** (*Kaunatas izloksnē zīst*) vārda **smērēt** vietā. Profesors ir spiests arī atzīt, ka “*inflantiešu izloksne*” slēpj sevī daudz arhaismu; vēl lieto dažas vecas nākotnes un pagātnes formas, kas latviešu literārajā valodā jau zudušas, piemēram, “*nākotnes formas sišu “sitīšu”, vešu “vedīšu” u. c. , pagātnes formas nešu “nesu”, nese “nesa”, nesēm “nesām”, nesēt, “nesāt” u. c.*”). Ar(ī) atgriezeniskās (refleksīvās) darbības vārda formas *inflantiešu izloksnē* pa daļai vecākas (piem., **atsasēst**) kā mūsu rakstu valodā (piem., **atsēsties**). Sintaksē *inflantiešu izloksne* dažā ziņā ir vecāka par mūsu rakstu valodu; mēs, piem., tagad pēc visām prepozīcijām daudzskaitlī lietojam instrumentāli (piem., **pie vārtiem, nuo vārtiem**), bet *inflantiešiem* vēl tagad iespējams daudzskaitļa ģenitīvs pēc ģenitīva prepozīcijām (piem., **pi vuortu, nu vuortu**).”

Netieši Endzelīns atzīst augšlatviešu (latgaļu) valodas senumu, savā “*Lettische Grammatik*” salīdzinot to ar lietuviešu valodu, ko viņš uzskata par vecāko no dzīvajām baltu valodām.

Endzelīnam pat reiz pasprūk izteiciens, ka latgaļi ir “īstie latvieši”.

Tādējādi Endzelīna uzskati par latgaļiem un latgaļu valodu ir pretrunīgi. Kā atzīmē objektīvs vērotājs no malas, izcilais somu valodnieks Kiparskis (*Valentin Julius Alexander Kiparsky, 1904–1983*), viņš no Endzelīna gramatikas guvis priekšstatu, ka latgaļu dialekts cēlies no vidusdialekta un esot jaunāks, bet citur Endzelīns atzīmējis, ka latgaļu dialekts satur vecākas formas nekā vidusdialekts.

Kā jau teikts, visumā Endzelīns pauž viedokli, ka latgaļu dialektam nav tiesību eksistēt kā rakstu valodai un tas izskaužams no publiskās dzīves. LU 25 gadu pastāvēšanas laikā (līdz Latvijas okupācijai) tajā nav ticis pieļauts neviens mācību spēks no Latgales, resp., neviens latgalis.

Latvijas “politiskajā filoloģijā” valdošās pretrunas apliecina vēl kāds svarīgs M. Bukša atzīmētais fakts, proti, ka pirmās Latvijas Republikas laikā Latvijas Universitāte nav papūlējusies kaut cik objektīvi apgaismot latviešu valodas pagātņi – ne vēsturiskās dialektoloģijas, ne latviešu vēsturiskās gramatikas veidā.

Reizēm ir tā, ka vērotājs no malas pamana to, ko paši neredzam un nespējam novērtēt. Latviešu valodu nopietni, pastāvīgi pēta lietuvieši un krievi.

Krievu filologs, akadēmiķis Vladimirs Toporovs (*2002. g. apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeni, 1928–2005*) pēdējos dzīves gados īpaši pievērsies tieši latgaļu valodai, kuras rakstu valodu viņš uzskatījis par semiotiski nozīmīgāko kultūras pētniecībā. Viņa skatījumā, latgaļu valoda ir sevišķi svarīga Krievijas vietvārdu, kā arī upju un ezeru nosaukumu izpētē. Akadēmiķis uzsvēris, ka Latvijas valodniekiem ir jāatbrīvojas no sava nacionālā egoisma un jādara viss iespējams, lai novērstu latgaļu valodas izzušanu.

Vārda ‘*latgals*’ izcelsme

Kāda ir etnonīmu ‘*latvietis*’, ‘*latgals*’ izcelsme? Vispārzināmais skaidrojums ir atrodams “Livonijas Indriķa hronikā”, un tas skan: “*Letti qui*

proprie dicuntur Lethigalli” – latvieši, kas īstenībā saucas latgaļi. Plaši pazīstami ir arī citi, gan jāteic, ļoti vienkāršoti skaidrojumi.

Lūk, lietuviešu valodnieks Kazimirs Būga savā laikā rakstījis: *“Tautas vārdu let- (Lette, letigalli) un lat- (lātvis, Lotygola) es atvedinu no upes vārda *Leta un *Lata. Latvieši savu vārdu ir ieguvuši, dzīvodami nevis Tālavā un Latgalē, bet gan vēl senāk, t. i., pirms viņi ieceļoja no Viļņas zemes, kurā līdz šai dienai vēl arvien atrodami senie upju vārdi Letā un Latā.”*

Varētu provokatīvi pajautāt – kāpēc lai senās Viļņas zemes vietā nebūtu senā Grieķija ar tās mitoloģijā minēto Lētas upi?

Nepretendējot uz galējo patiesību, aplūkosim šeit kādu ievēribas cieņīgu, Latvijas oficiālās zinātnes pilnībā noklusētu darbu – trimdas tautieša, inženiera un valodu pētnieka Roberta Kalniņa (*miris 1981. g.*) pētījumu “Baltu senču vissenākās un vēlākās dzīves vietas” par baltu tautu izcelsmi, to radniecību ar citām tautām un to valodām. Starp citu, strādājot pie šī apjomīgā darba, autors ir atklājis ne mazumu valodnieku Milēnbaha un Endzelīna kļūdainu secinājumu attiecībā uz konkrētu baltu vārdu izcelsmi. R. Kalniņš izskaidrojis arī vārda ‘latgals’ otrās daļas izcelsmi, kas ir bijis mūsu valodnieku klupšanas akmens. Viņa pētījumu rezultāti ir vienkārši nepārspējami. Kā gan nebūs, ja šim darbam viņš ir veltījis ilgus 20 gadus, ASV lielākajās bibliotēkās iepazīstoties ar Latvijā nepieejamiem pētījumiem, izejot ārpus oficiālās indoeiropēistikas ietvariem.

Autors uzskata, ka priekšbaltu (autora apzīmējums) ciltis pirms aizceļošanas mitušas vairākās vietās Dievidaustrumāzijā, atrodoties saskarē ar pirmciltīm, kuru pēcteči vēl tagad dzīvo Ziemeļaustrumāzijā un Aizindijā. Galvenokārt šo cilšu valodu materiālu R. Kalniņš izmanto savā pētījumā. Tās ir ciltis pie Indijas robežas ar Nepālu, Ķīnu un Birmu – tibetbirmiešu valodu grupas tautas, kalnu tautības un ciltis.⁸ Jāpiezīmē, ka birmiešu dialektiem ir saistība ar **malaju** valodām. R. Kalniņš pētījis latviešu valodas sakarus arī ar **dravīdu** valodām Indijā.

Te jāuzsver, ka Endzelīns par dravīdu valodām saistībā ar latviešu valodu nerunā, aprobežojoties ar senindu valodas paralēlēm. Taču senindu sanskrita valodā ir ne mazums aizguvumu no dravīdu valodām. Tādēļ tieši

⁸ Birma, pirmskara Latvijā saukta par Burmu, pēc 1989. gada – Mjanma.

dravīdu valodu vārdi var palīdzēt izskaidrot daudzus Latvijas toponīmus un hidronīmus.

Ko R. Kalniņš izpētījis par etnonīmu '*latvieši*', '*latgaļi*'?

1894. g. Kitela sastādītajā kannada-angļu valodas⁹ vārdnīcā minēts etnonīms '*lāṭa*' – ļaužu un viņu apdzīvotā rajona nosaukums.

Ziemeļbirmas-Ķīnas pierobežā runātajā lisu valodā '*lahtsaw*' [lā-htsō] nozīmē cilvēks, tauta. Vēl 20. gs. 20. gados, tad, kad angļi šo valodu pētīja, to runāja Ziemeļbirmas kalnu rajonā un Šanas valstīs.

Ķīnas-Tonkinas robežreģionā – Jinnanā un Tonkinas pierobežā, kā min 20. gs. 20. gadu vācu autori, kā arī amerikāņu 40. gadu avoti, dzīvojuši tauta – *lati* jeb *latši* (*Latschi*). Kā minēts Britu enciklopēdijā, viņi sevi sauc par *Ākhu*, kas nozīmē – cilvēki.

Birmā ir arī cilts *Laši* jeb *Leči*. Piem., vārds 'meita' tās valodā ir *me-ye-tsa*. Himalaju valodās šo vārdu izrunā *mēč-čhā*, *mā-čhā*, *mē-či-čhā* u. tml.

Savukārt, Asamā, Naga kalnu apvidū vēl 20. gs. sākumā dzīvojušas naga grupas ciltis *Lhōtā* (sauktas arī *Hlōtā*, *Tsontsū*) un *Semā* (*Simi*, *Zemi*). *Lhōtā* valoda ir angļu kolonizatoru pētīta. Lūk, *ēki* – ēka, *chāli* – dziedāt, čalot, *nā* – no, *ōlāṅ* – ceļš, olnīca, *ōngo*, *nga* – zivs, *nga āhki* – medīt zivi, maksšķerēt. Var saskatīt atbilstes ar latviešu valodu.

Angļu administrācija, aprakstot Dienvidaustrumāziju, min arī citas ciltis ar līdzīgiem nosaukumiem, kuru valodas gan nav pētītas. Dienvidšanas valstīs runāta *La Tha* valoda (Birmā šo vārdu izrunā *La Hta*). Čīna kalnos Birmā pazīstama *Lohtaw* jeb *Lawt'u* cilts [Lotō jeb Lohtō, citādi izrunā arī Lōthu], kuras valoda pieder pie kukičīnu grupas. Zīmīgi, ka daudzos Čīna kalnu dialektos vārda *di* jeb *ti* pirmā daļa upju nosaukumos nozīmē 'ūdens': *Di-noi* (*upe* Augšbirmā), *Di-snoi* (Asamā). Attiecīgi Disna – Daugavas kreisā pieteka.

Viena no kačīnu ciltīm Birmā ir arī cilts *Lāhtaw* [Lāhtō]. Kačīnu valodā *lat* [lāt] nozīmē – pirmdzimtais. Kačīni savam ceturtajam dēlam dod vārdu *Latu*.

Bet dravīdu grupas telugu cilts valodā *lāti* [lāti] nozīmē – svešinieks.

Kačīnu (*khakhu*, *khaku*) valodai un etnonīmam ir atbilstes latviešu valodā. Latvijā: Kākcīems, Kākova (arī Kūkova, *upe* Latgalē).

⁹ Kannada, arī kanaru valoda – dravīdu valoda, ko runā Dekanu rietumdaļā.

Rezūmējot – vārdi ar sakni *lat-* (arī *lot-, let-*) lielā daudzumā ir sastopami Dienvidaustrumāzijas valodu saimēs, tie ir, piemēram: cilts vārds *La Tha*, cilts *Lohtaw* [Lohtō] Birmā, *Lati* jeb *Yati* cilts un ciems CentrālĶīna kalnos, vēl vesela rinda ciemu – *Lawtan* [Lōtan], *Le-tha*, *Let-sé* (2 ciemi), *Let-ti*, *Lotaw* [Lotō].

Bet Indijā, kā uzrāda R. Kalniņš, to ir vēl vairāk:

“*Lat* – 4 ciemi; *Lata* – ciems Gayas rajonā (Bihārā); *Lath* – 3 ciemi; *Lathi* – četri ciemi un *Lathi* – pilsēta Kathiawarā (Gudžarātā); *Lati* – 4 ciemi; (...) *Lato* – ciems; *Latu* – 5 ciemi; *Leta* – ciems; *Leti* – 3 ciemi; *Lhota* – cilts nosaukums; (...) *Lota* – 4 ciemi; *Lotawas* – ciems; (...) *Loti* – ciems.”

R. Kalniņš ir atklājis arī vārda ‘*latgals*’ otrās daļas izcelsmi. Izrādās, ka izskaidrojums ir aprīnājami vienkāršs. Ja etnonīmi – vai tie būtu *lat* vai *sem* –, ir vienzilbīgi, tad tiem ir savas daudzskaitļa formas, tas pats attiecas arī uz vietu vārdiem.

R. Kalniņš atzīmē trīs daudzskaitļa formas:

1. *-gol-, -gal-, -kal-*: *latgols* (*latgaļi*), *zemgals* (*zemgaļi*), *zemniekmāju v-di*: *Ārgaļi*, *Ērgaļi*, *Vagaļi*, *Porkaļi* u. c.;
2. *-ģel-*: *Korģeļe* (*bija muiža*), *zemm. m. v.*: *Ruģeļi*, *Staģeļi*, *Vaģeļi* u. c.;
3. *-gul-*: *zemm. m. v.*: *Ārguļi*, *Steguļi*, *Stegule* (*bija muiža*), *Vaguļi* u. c.

Bet dravīdu grupas tamilu valodā ir daudzskaitļa forma (kā atzīmē Kalniņš “*tikai būtnēm*”) *-gal-, -kal-*, piemēram, *kudirei* – *zirgs*, bet *kudirei-gaļ* – *zirgi*, *pašu* – *govs*, bet *pašukkal* – *govis*. Tālāk – kanaru valodā daudzskaitļa forma ir *-ģel-*, piemēram, *kudire* – *zirgs*, bet *kudire-ģeļu* – *zirgi*, *ākaļu* – *govs*, bet *ākaļu-ģeļu* – *govis*. Trešajai formai ar *-gul-* tiek sniegts piemērs no kurmāli (Indijā) valodas, piemēram, *bāp* – *tēvs*, bet *bāp-gulā* – *tēvi*, *gāi* – *govs*, bet *gāi-gulā* – *govis*.

Secinājums ir skaidrs – ‘*latgals*’ ir tas pats ‘*lets*’, ‘*lats*’ vai ‘*lots*’, tikai daudzskaitļa formā. Līdz ar to Roberts Kalniņš apgāž gan Bukša apgalvojumus, ka *-gola-, -gols-, -gale* nozīmējot *zeme, vieta, teritorija*, gan arī Latkovska pieņēmumus, ka *gols* līdzīgi latīņu vārdam *finis* nozīmējot *apvidus, zeme, beigas*.

Līdzīgi Voldemārs Leitis savā grāmatā “Latviskā Indijas Rigveda” skaidro etnonīma ‘**latvieši**’ otrās daļas izcelsmi. Sanskritā ‘*viś*’, ‘*viśi*’ ir sava veida daudzskaitļa forma, kas apzīmē visus ļaudis. Tātad ‘lat-viši’ ir visi latvieši – letu cilts.

Lai aina būtu skaidrāka, varam minēt vēl kādu R. Kalniņa sniegto piemēru no khambū valodas (himalajiešu grupas valoda Nepālā). Tā ir daudzskaitļa forma **-chi** [-či], piemēram, **pā** – **tēvs**, bet **pā-či** – **tēvi**. Arī latviešu valodā ir vārdi daudzskaitlī (R. Kalniņa piemēri): “brunči, divriči, dunči, kluči, lāči, veči” u. c.

Nobeidzot par šo R. Kalniņa pētījumu, nedaudz vēl par hidronīma ‘Sīnova’ etimoloģiju.

R. Kalniņš liecina, ka **sin** jeb **tsin** (*tātad, arī hidronīma Sīnova*) pamatā ir ļoti sens vārds, kas nozīmē **ūdens** (*upe*) un nevis “siens”. Kačīnu, irāņu, afgāņu, jakutu, evenku u. c. Āzijas tautu valodās atrodami atbilstoši ūdeņu skaidrojumi, piemēram, **nsin** (*ūdens*), **sīnd** (*upe*), **sind** (*upe*), **čina** (*avots*), **sen** (*upes izteka*), **sen** (*strauts*), **ntsin** (*ūdens*) un daudzi citi.

Arī vārdam **upe** nav jāmeklē skaidrojums krievu valodā. Senirāņu Avestā ir **ap-**, **āp-** (*ūdens*), senprūšu **ape** (*upe*), dravidu **āpa** (*ūdens*).

Tas, ka Latvijas zinātnieki nav uzskatījuši par vajadzīgu izvērtēt ne R. Kalniņa, nedz arī V. Leiša ļoti nopietnos un novatoriskos darbus, liecina par mūsu oficiālās zinātnes provinciālismu, pārlietu pieķeršanos vecajām dogmām un augsto politizācijas līmeni.

Vietu vārdi

Pirms apskatīt vietu un upju vārdus, jāpakavējas pie rakstnieka Antona Rupaiņa pētījuma grāmatā “Arheolingvistika”. Viņš ir vēl viens Latvijas oficiālās zinātnes nenovērtēts vēsturnieks un valodnieks. A. Rupainis centies izzināt patskaņu maiņu daudzos vārdos Eiropas tautu valodās noteiktā secībā: **y-u-o-a-e-i**. Attiecīgi – **y** ir vecāks par **u**, **u** vecāks par **a**, **a** – par **e** un **e** ir vecāks par **i**. A. Rupainis te min vairākus piemērus, un tā, viens no tiem: “*sengrieķu vārdos Mytilene, Mycene, Mycale, Hydaspes, Hydrus, Hypanis. (...) grieķi tagad izrunā: Mitilini, Mikini, Mikali, Idaspis, Idros.*” Tātad, patskaņu maiņa ir notikusi tādējādi, ka **y** palicis par **u**, **u** par **o**, **o** par **a**, **a** par **e** un **e** par **i**.

Valodnieks arī uzsver: “*Jāpatura prātā, ka Y ir vecāks par U, un tāpēc arī tādi senvārdi kā Myudgola, Myucene ir vecāki par Mudgolām un Musām.*”

Latgaļu un latviešu seno vārdu patskaņu pārveidošanos mūsdienu literārās valodas patskaņos ir pētījis M. Bukšs, kurš ir secinājis, ka Kurzemes, Zemgales un Vidzemes latviešu valodas patskaņu senās formas mainījušās uz tagadējām jau sākot ar Livonijas laikmeta beigām, kamēr latgaļu valodā to lielākā daļa ir saglabājušas savas senās formas. Piemēru ir ļoti daudz: latgaļu valodā – *mōsa*, latviešu – *māsa*, *Pārkyuns* – *Pērķons*, *vysta* – *vīsta*, *ūga* – *oga*, *mōja* – *māja*, *tāvs* – *tēvs*, *septeni* – *septiņi*, *svīsteņš* – *sviestiņš* utt.

Abu valodnieku – M. Bukša un A. Rupaiņa izpētītā patskaņu pārveidošanās ir jāņem vērā, aplūkojot vietvārdus gan Latgalē, gan Krievijā. Krievijas lielās upes vārds *Volga*, pēc krievu valodnieka V. Toporova domām, ir baltu cilmes vārds. Balti, kas ir dzīvojuši upes augštecē, saukuši to vārdā *Ilgā*, jo tā bijusi ļoti gara un pa to bijis jābrauc krietni ilgi. Krieviski sākuma burts *I* apzīmē mikstinājuma zīmi, taču krievu valodā mikstinājuma zīmi vārda sākumā nekad neliiek, tāpēc šī zīme tiek atvietota ar cieto *V*. Iznāk vārds *Vilga*. Taču cietā zīme slāvu valodās tiek paskaidrota ar *o* palīdzību. Tā nu ir radies vārds *Volga*. Tālāk V. Toporovs atzīmē, ka, patiesību sakot, to varot uzskatīt par tādu latgaļukriviču elementu, kad kriviči vēl neesot kļuvuši par slāviem.

Plašajos Krievijas apgabalos ir atrodami daudzi upju vārdi, kuriem atbilstoši vārdi ir arī Latgalē. Piemēram, Desnas upes kreisā pieteka Kalugas apgabalā ir *Bolva*, bet Latgalē ir Balvu ezers Balvos (latgaliski *Bolvu* ezers *Bolvos*), arī *Bolupe* – *Pededzes* pieteka. *Oka* – upe Krievijā, bet Latvijā ir *Okaveņas* upīte Barkavā. Vārds *Oka* latgaliski nozīmē *aka*. Kāda no Okas pietekām saucas *Upa*, bet te jau paskaidrojumi ir lieki. Toties Krievijas *Desnas* upes vārda māsas ir atrodamas Lietuvā – *Disna* un Latgalē – *Dzīsna*.

Bezglāda daudzus latgaļu vietu vārdus Krievijā ir sameklējis M. Bukšs. Arī V. Toporovs ir atklājis daudz valodniecisku pierādījumu latgaļu apdzīvotajām teritorijām tālu aiz Latvijas robežām. Viņš ir vienisprātis ar M. Bukšu, ka teritorijās no Latvijas uz austrumiem Bukša saskaitītie 2500 latgalismi, lai arī, viņaprāt, nedaudz pārspilēti, tomēr atbilst patiesībai.

M. Bukša sameklētie vietu vārdu piemēri runā skaidru valodu:

“Vēl 16. gs. Novgorodas apgabalā, kai tū rōda vacōs zemes grōmotas, beja daudz taidu vītu vōrdu, kaidi burtiski ir pazeistami tagadejā Latgolā, pīm.: **Auguli, Birili, Bōbāni, Cērpine, Cyblova (Cybla), Cyukova, Degšas, Dekšiniķi, Dekteri, Eglīne, Kaibalas, Kailysgols, Kozuly, Kokorova, Kolpacniķi, Kolpi, Kolupe, Komanova, Konāni, Kōrba, Kōrsova, Korstāni, Kōsova, Kūkova, Kulagols, Kupro(va), Kuraši, Latgola, Lempī, Lynova, Lītova, Lobāni, Lobožy, Lōgī, Lubna-Lubāni, Ludza (Lutca), Lylova, Liāli, M(i)glina, Meļšas, Navd(as)lakši, Ōbeļcova (Ōbeļova), Ōpši, Ōpšiņas, Obrinь (Abrines), Opari, Opoly, Ōrini, Ōrgola (Orgali), Osni, Otola, Pērti(nīki), Plaukova, Pūdyšova, Pupova, Ragali, Raikova, Ratin(īki), Rogali, Rogi, Rogova, Rubyni, Rudni, Seglineica, Sērpine, Skubeneica, Slūtiniķi, Soikini, Sola, Solōni, Styglova (Stuglevo), Surikova (Surikino), Tūmalīši, Tyulova, Yudrine (Udrina), Ūdu sola, Vagali, Vepri, Vydgola, Viļaka, Zorāni, Zuji utt.”**

Krietni daudz vietu vārdu, kuriem atbilstoši nosaukumi atrodami Latgalē, ir arī Smoļenskas apgabalā, piemēram, ciemi **Rykova, Sātova, Dubna, Azari, Salneva, Dzernovo, Ivdeva, Medni (Medino), Boltneva, Kačeva** u. c.

Latgaļu valodas attiecības ar lietuviešu un krievu valodu ar dažiem piemēriem

Valodas nozīmi tautas vēstures izpētē uzsver arī zinātnieks valodnieks Viktors Ivbulis, kurš liecina, ka “*iedziļināšanās valodās noved pie vēstures izpētes*”, jo valodas, pastāvot noteiktu likumsakarību ietvaros, izmainās tikai pēc ilga laika.

Šajā sakarībā nonākam pie jautājuma – vai patiesi ir vispārpieņemtais uzskats, ka lietuviešu valoda ir senākā dzīvā baltu valoda? Vai latviešu valoda būtu jaunāka?

Vispirms – nerunāsim par mūsdienu latviešu valodu. Korekti būtu salīdzināt Lietuvas augštaišu senvalodu (uz to M. Gimbutiene jau senatnē attiecina lietuviešu valodas nosaukumu) ar seno latviešu valodu. Mums ir milzīga priekšrocība – senā latviešu valoda saglabājusies latgaļu tautas valodā. Tikai jāatmet maldi, ka latgaļu valodu ietekmējusi krievu valoda!

Kā liecina vēsture, latvieši (domāti latgaļi) bija augštaišu jeb lietuviešu tiešie kaimiņi. Tikai 12. gadsimtā ceļi šķīrās – latviešus pakļāva Livonija, bet lietuvieši izveidoja Lietuvas Kunigaitiju.

Arī *Švikātās keramikas senkultūras* apgabals augštaišiem un latviešiem (latgaļiem) ir kopējs. Šo senkultūru M. Gimbutiene uzskata par būtiski raksturīgu augštaišu jeb lietuviešu tiešajiem priekštečiem. Un tieši ar augštaišu valodas situāciju pirms slāvu iebrukuma Gimbutiene pamato lietuviešu valodas arhaismu, konservatīvismu un tīrību – tā esot bijusi **lietuviešu** apdzīvotā vidusnovada valoda; senatnē, pirms slāvu iebrukuma, lietuviešiem kaimiņos neesot bijuši nedz slāvi, nedz somugri.

To pašu varētu teikt par latgaļu valodu, jo, kā jau minēts, somugrus latgaļu zemēs, pārsvārā jūras piekrastē un pie upēm, masveidā ievēda vikingi. Pirms tam šīs, pēc Tacita izteiciena, primitīvās klejotāju ciltis nekādu ievērojamu ietekmi uz vietēšiem latgaļiem atstāt nevarēja.

Kā min vēsturniece R. Grāvere, tradicionāli Baltijas somu etnoģenēzi saista ar somugriem piedēvēto *Ķemmes un bedrīšu keramikas senkultūru*, taču pusi no Ziemeļlatvijā, Igaunijā un Dienvidsomijā atrastās keramikas sastāda baltiem raksturīgā švikātā, gludā vai apmestā keramika. Un, kā jau minēts, arī augsti attīstītā *Ķemmes un bedrīšu senkultūra* īstenībā ir latgaļu, nevis ugru senkultūra.

Savukārt, slāvu ekspansija abas sentautas – latgaļus un augštaišus (lietuviešus) – skāra vienādi, ne velti Brastiņš atzīmējis, ka baltkrievi ir, pa lielākai daļai, krieviski runājošie leiši.

Būtisks ir J. Plāķa (dzimuša senās Sēlijas Lietuvas daļā, Zarasu apriņķa Pažiegē), kā arī lietuviešu valodnieka K. Būgas (arī nākuša no kādreizējā sēļu novada Lietuvā) uzskats, ka latvieši no lietuviešiem nav atdalījušies kā vienotas tautas (ar to domājot jaunlaiku koptautas. – *Red.*), bet gan atsevišķu cilšu veidā. Šajā sakarībā Plāķis runā par atsevišķu cilšu valodām, kuras izveidojušās jau aizvēsturiskos laikos.

Filologs un vēsturnieks Manfreds Helmans, kurš ir pētījis Lietuvas un arī Latgales vēsturi, apgalvo, ka latgaļi ar lietuviešiem valodā, raksturā un antropoloģiski ir tuvāki nekā ar rietumu latviešiem. Par valodu līdzību viņš raksta: “*Tieši valodniecība norāda uz to, ka mūsdienu latgaļiem jau 10.–12. gadsimtā lielā mērā piemīt citas, proti, lietuviešiem raksturīgas un tuvas iezīmes, kas viņus atšķir no latviešu ciltsbrāļiem rietumu novados.*”

Minēsim tikai nedaudzus M. Bukša atrastus vienādu vai līdzīgu vārdu piemērus abās valodās – latgaļu un lietuviešu: *brōļs – brōļs; mōte – mōte; grōvs – grovys; gruša – grušia; nūsakrateit – nūsikratyti; apmōneit – apmonioti; natōlejs – natolies (t. i., tyvais); reja – reje (reja – škyuns); smoka – smoka; sōpe – sōpe; stōvēt – stoveti; samaņa – sumene* utt.

Mūsdienās lietuvieši nav tik noraidoši pret latgaļu valodu kā latvieši. Kā raksta Aļģirds Sabaļausks: “*Rodas pat jautājums, vai šis dialekts nav pārejas dialekts starp latviešu un lietuviešu valodu.*”

Nenovērtējama ir latgaļu valodas nozīme Krievijas vēstures izpētē. Bagātīgais latgaļu valodas izcelsmes vietvārdu klāsts ir stingrs apstiprinājums arheologu un antropologu pētījumu rezultātiem par seno latgaļu apdzīvotajām vietām plašos senās Krievijas apgabalos. Zinot to, ka krievu tauta ir taisīta, vikingsiem un viņu karakalpiem izkaujot baltu tautu vīriešus un paverdzinot jaunavas, kurām, izvarotām, ir sadzimuši sklavinu – slovēņu bērni, ir jāatzīst, ka baltu zemju iekarotāji ir bijuši spiesti pārņemt pakļauto baltu sieviešu valodu.

To, ka slāvu pirmvaloda ir izaugusi uz baltu tautu valodu pamata, atzīst arī godprātīgi krievu valodnieki, piemēram, jau pieminētais pasaules līmeņa zinātnieks, profesors V. Toporovs, kā arī valodnieks Vjačeslavs Ivanovs (*dz. 1929. g.*). Arī krievu arheologs, slāvu, baltu un Baltijas somu tautu etnoģenēzes un agrīnās vēstures pētnieks Valentīns Sedovs (*1924–2004*), apvienojot arheoloģijas, antropoloģijas un valodniecības liecības, ir pierādījis, ka nākamie austrumslāvi mūsdienu Baltkrievijas un Krievijas teritorijā ir ienākuši vēl un ir asimilējuši tur baltus un somugrus.

Ņemot vērā iepriekš teikto, būtu muļķīgi atbalstīt uzskatu, ka latgaļu un krievu valodā līdzīgie vai vienādi saklausāmie vārdi vai skaņas būtu aizguvumi no krievu valodas. Patiesībā tās ir krievu valodā vēl atlikušās latgaļu valodas liecības.

Arī M. Bukšs savā darbā “Latgaļu volūdas un tautas izplateības problēmas” kategoriski noraida domu, ka visi kaut cik slāviski skanoši kopēji vārdi ir aizņēmušies no slāviem.

Tieši otrādi, paši krievi nereti vairs nezina, ko nozīmē viens otrs viņu lietots vārds. Piemērs tam – senkrievu cilts *‘derevljani’* nosaukums, kas tiek skaidrots kā ‘mežinieki’. Atceroties senu latgaļu vārdu *‘dērvā’* (tagad lieto *‘dryva’*), cilts nosaukums nozīmē tieši pretējo, proti, ļaudis, kas mežā

plēsa dērvas un iekārtoja tīrumus. Līdzīgs lietuviešu vārds nozīmē papuvi. Pat krievu populārākais vīriešu vārds – Ivans – ir aizgūts no latgaļiem! Tikai jau pazaudējis garumzīmi. Latvijā netrūkst ciemu vai māju nosaukumu ‘Īvāni’, ‘Īvēni’ – no ‘īva’, ‘īveņa’ (liter. val. – ieva).

Pirms minam citus aizguvumu piemērus krievu valodā no baltu valodām, vispirms isi jāiepazīstina ar kādu īpatnēju latgaļu valodas parādību, kuras nav nevienā citā valodā – ne latviešu, ne lietuviešu, nedz arī krievu. Tā ir *metafonija*. Metafonija ir vienas zilbes patskaņa maiņa sekojošās zilbes iespaidā, piemēram, *dzert-dzyrdynōt*, *cept-capynōt*. Metafonija ir tipisks tikai latgaļu valodai raksturīgs likums (ar saviem izņēmumiem). Un tā:

Nepamatoti rusicismiem ir tikušas pieskaitītas un pat apkarotas vairākas latgaļu valodas parādības. Tas ir, piemēram, latgaļu platais *y*. Patiesībā *y* lietošana izriet no metafonijas likumiem, un tā ir veca latgaļu valodas skaņa jau no aizvēstures laikiem. Starp citu, platais *y* nav pavisam svešs arī latviešu valodā, piemēram, vārdos *sesk(y)s*, *arkl(y)s*, *kakl(y)s*. Šīs skaņas rakstu valodā netiek apzīmētas, taču sadzirdamas gan ir.

Par tikai krievu valodā lietojamu tiek atzīts prievārds *pro-*, kaut gan Eiropas sentautu valodās tas nav svešs, piemēram, grieķu – *pro-*, gotu – *fra-*, latīņu – *pro-*, un arī lietuviešu – *pra-*, *pro-*. Un kāpēc gan arī vecajai latgaļu valodai tas nezina kādēļ būtu jāuzskata par rusicismu?

Kā rusicisms ir tikusi nikni apkarota partikula *da*. Arī tā ir sastopama gan avestā – *da*, gan sengrieķu valodā – *de*, gan lietuviešu valodā – *da*, kā arī citās.

Aizguvumus slāvu valodās no baltu valodām nopietni pētījuši lietuvieši. To ir tik daudz, ka Jūrate Laučūte (*Jūratē Sofija Laučiūtē, dz. 1942. g.*) tos apkopojusi apjomīgā “Slāvu-baltismu vārdnīcā” (“*Slavų kalbų baltizmy žodynas*”). Tagad tiek atzīts, ka noteikta slāvu valodu baltismu daļa ir tagadējo slāvu zemju pirmiedzīvotāju, vēlāk iznīkušo (iznīcināto! – *Red.*) baltu atstātais mantojums.

Ja ir kas neapšaubāms, ko balti patiešām aizguvuši no slāviem, pirmkārt, no t. s. senkrieviem, tad tie ir svešvārdi. Varētu teikt – labāk lai tas nebūtu noticis! Atcerēsimies – vikingi bija baltu tautu verdzeņu tirgotāji. Un tā latviešu un lietuviešu valodā ienācis senslāvu vārds – turgus (‘*tbrgv*’), latgaliski – ‘*tērgs*’. Līdzīgi viņi “bagātinājuši” baltu valodas ar tādiem vārdiem kā ‘*zīds*’, ‘*stikls*’ utt.

Krievi internetā publicējuši garu garos sanskrita-krievu valodas atbilstmju sarakstus. Varam pārliecināties, ka vairumā gadījumu attiecīgie latviešu (*latgaļu*), arī lietuviešu vārdi sanskritam tuvāki. Tikai daži piemēri: *dagdha* – Dagda – *деготь*, *madhu* – mads – *мед*, *dīna* – dīna – *день*, *pitar* – Pīters – *пуматель (отец)*.

Rezumējot – nav pamata apgalvojumam, ka balti lielu daļu savas leksikas aizņēmušies no krieviem, kā arī uzskatam, ka lietuviešu valoda ir vecāka par latviešu valodu – ja vien par atskaites punktu tiek ņemta vienīgās dzīvās Latvijas sentautas – latgaļu valoda!

Vēl un vēlreiz jāuzsver – latgaļi ir daudz jaunākās latviešu kop-
tautas sentauta. Turklāt dzīva sentauta, atšķirībā no citām, tagad jau mirušām. Un kā tāda tā pelnījusi atbilstošu cieņu.

Noniecinādami latgaļu valodu, latviešu “politiskie filologi” ir aizlaiduši vājā iespēju kopā ar lietuviešiem dalīt pasaulē vecākās dzīvās valodas runātāju godu!

Varbūt, ja latgaļi, izdarot izvēli toreiz – 1917. gadā –, būtu sākuši veidot kopēju valsti ar daudzējādā ziņā sev radniecīgākiem lietuviešiem, tā būtu bijusi krietni veiksmīgāka izvēle?

Būtu izpalikuši daudzi sāpīgi brīži, ko viņiem ir sagādājuši un turpina sagādāt t. s. baltieši – tagad tomēr garīgi jau mazāk radniecīgie tautieši... Atcerēsimies, ka arī liela daļa zemgaļu un sēļu ir ieplūdusi lietuviešu tautā. Bet tādā gadījumā diez vai latviešu tauta vispār būtu vēl dzīva, jo, kā jau minēts, bez latgaļu dzīvā spēka papildinājuma latviešu tauta, iespējams, būtu jau izmirusi. Bet te nu jāatzīst – Dievs laikam redz, kā vajag...

Lai kā arī nebūtu, tomēr šobrīd latgaļu un kopumā arī visu latviešu ir tik gaužām maz, ka jāpieņem vēsturiski un politiski izveidojusies situācija un jāturas kopā. Taču attiecību pamatā lai ir cieņa, atzišana un sapratne starp nosacīti atšķirīgajām kultūrām un valodām!

NOSLĒGUMS

Vai Latvija ir brīva?

Latvija. 1990. gads. Atkal brīva? Latviešu tautai šķiet, ka nu beidzot būs latviska Latvija, būs apturēts latviešu tautas izmiršanas process. Plīvo sarkanbaltsarkanie karogi, valsts valoda ir latviešu.

Taču gaidītā Latvijas valsts uzplaukuma vietā tauta ar katru gadu grimst arvien dziļākā nabadzībā. Kā tas nākas? Pēc postošā Pirmā pasaules kara Latvijas valsts ātri atplaukst, bet pēc 1990.–1991. gada Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanas tā nespēj un nespēj atgūties.

Un, tāpat kā pirmskara Latvijā, visgrūtāk atkal klājas latgaļiem. Šoreiz iemesls ir dubults – arī otrajā Latvijas Republikā dzīvotspējīgais ulmanisms un smagais 50 padomju varas gadu mantojums – pārkrievošanas nasta, ko latgaļi tā arī vairs nespēj nokratīt.

Ja visā Latvijā latviešu pēc 2011. gada tautas skaitīšanas datiem ir ap 62%, tad Latgalē šobrīd ir vairs tikai 46% latgaļu, bet Zilupes novadā – pat tikai 25%, no kuriem tikai 7,7 % mājās lieto latgaļu valodu. Kā jau teikts, pavisam Latgalē latgaļu valodu ikdienā lieto tikai 35,5% cilvēku. Acīm redzot, tā ir vai nu krievu, vai latviešu literārā valoda, kas no ikdienas dzīves izpiedusi latgaļu valodu. Drīzāk jau pirmā, jo pret pārnovadnieku uzspiesto literāro valodu latgaļos ir iekšēja barjera, neapzināts protests.

Secinājums ir viens – arī šajos, otrās neatkarīgās Latvijas gados ir turpinājies genocīds pret latviešiem, un nav darīts gandrīz nekas, lai Latgali atveseļotu un latgaļu valoda atgūtu tai pienākošos goda vietu Latgalē. Ko tad Latgales labā dara daudzie Saeimas deputāti no Latgales? Un cik no viņiem ir latgaļi? Kā liek domāt dzīve, vairumā gadījumu tie ir Maskavas Kremļa kalpi... Jāpajautā savādāk: ko labu tie daži latgalieši ir paveikuši? Pirmskara Latvijā viens pats Francis Trasuns Latgales labā ir paveicis daudz vairāk! Bet varbūt īstie, spējīgākie latgaļu patrioti nemaz netiek līdz Latvijas Saeimai? Ticamāk, ka tā.

Patiess izrādījies gaišreģa Eižena Finka (1885–1958) 1958. gadā paustais par Latviju nākotnē (*tā tad, mūsdienām*), ka Latvijā atkal plīvošot sarkanbaltsarkanais karogs, bet pie varas daudzus gadus būšot tie paši komunisti, un vispār tas būšot tukšais muldēšanas laiks. Pret latviešiem turpināšoties viss tas pats sliktais, kas bijis, un komunisti latviešus padarīšot plikus un nabagus, bet paši negodīgā ceļā savākšot lielas vērtības, kuras iegūšot galvenokārt krievi un žīdi.

Būtībā, pateikts precīzi, ko mūsdienās redz ikviens saprātīgi domājošs cilvēks. Tauta ir apmānīta. Izrādās, slēptā veidā, citā formā latviešu tauta jau atkal tiek vadīta pretī iznīcībai, praktiski okupācija turpinās. Kā atzīmē R. Baltakmens, notiek neredzamais karš – atmiņas izdeldēšana, vēstures noklusēšana un sagrozīšana, kas mērķēta galvenokārt uz jaunās paaudzes prātiem. Mūsu skolās Latvijas vēsture praktiski netiek mācīta, bet Krievijā par Latvijas vēstures jautājumiem krievu apgaismojumā ik gadus periodikā parādās 300–350 publikāciju 600–700 tūkstošu tirāžā, kas domātas arī Latvijas krievu prātu sagrozīšanai un kūdīšanai.

Grāmatā “Latviet, kāds tu biji, esi un kā tevi sauc?” R. Baltakmens arī atzīmē:

“Pēdējā laikā no latviešu mātēm dzimušo krievu tēvu bērni tomēr arvien biežāk vēlas, ka tos pieskaita pie latviešiem kā pie kulturālākas tautas, un daudzi jaunieši tekoši runā latviski.¹⁰ Tas it kā būtu pozitīvi, taču ģenētiski mēs arvien vairāk sajaucamies. (...)

Rainis .. sludināja: “Pastāvēs, kas pārvērtīsies”, taču saknes gan nav jāizrauj! Taču esam jau paspējuši tā pārvērsties, ka paši sevi noliedzam!”

Joprojām Austrumu kaimiņi, kā tādas ērces, neatstājas nost no Latvijas, it īpaši jau no Latgales. Arī otrajā Latvijas Republikā turpinās latgaļu zemju atdošana, pareizāk, notiek Krievijas 1944. gada 23. augusta grābiena leģitimēšana. Abrenes liktenis tiek izlemts 2007. gada 27. martā Maskavā, kad Latvijas un Krievijas valdību vadītāji – Latvijas Ministru prezidents Aigars Kalvītis un Krievijas Federācijas premjerministrs Mihails Fradkovs – paraksta jaunu robežlīgumu, kad no Krievijas puses

¹⁰ Likums šādos gadījumos pieļauj bērna tautības izvēli. – *Red.*

izpildīts vēl nav vecais! Tiek apstiprinātas Krievijas tiesības uz latgaļu zemi – Abrenes apvidu. Latgalei tiek nolaupīta **Augšpils** (*Višgorod*), **Gauri** (*Gavri*), **Abrene** jeb **Pietālava** (*Pitalovo*), **Purvmala** (*Nosovo*), **Stupāni** (*Skordi*), **Linava** (*Linovo*), **Skangaļi** un **Punduri**. Kūkovas upe pārtop par Kuhvu un Rītupe – par Utroju.

Neaptverami! Milzīgajai Krievijai vajag šo zemīti kā ēst! Kura senā latgaļu zeme būs nākamā? Daugavpils? Zilupes novads? Atcerēsimies arī to, ka, tiklīdz Krievija pārņem kādas citas tautas apdzīvotu zemi, tā drīz vien pārvēršas par postažu...

To, ka Latvija vēl nav atbrīvojusies no okupācijas skavām, apliecina arī t. s. Uzvaras piemineklis – okupācijas varas zīme. Tas joprojām stāv, kur stāvējis, izslējis savu fallveidīgo stāvu augstu virs Rīgas. Sabiedriskais darbinieks un mecenāts Vilis Vītols skaidri pasaka, ka šodien daudzi latvieši ir aizmirsuši krievu pastrādātos noziegumus pret latviešu tautu un vēlas mieru, taču Latvija pa īstam būšot brīva tikai tad, kad lielā okupācijas varas zīme tikšot nojaukta un tās gruveši iegāzti Daugavā.

Kāpēc nekas tāds nenotiek? Varbūt te izpaužas padomju laikā iedzītās bailes? Nedrīkstot kaitināt Krieviju... Bet ir jāatceras viens: lai ko arī Latvija nedarītu pa prātam Krievijai, vienmēr latvieši tās uztverē būs un paliks “fašisti” un ienaidnieki – tātad iznīcināmie.

Un ko tad Latvijai, arī Latgalei ir atnesusi Eiropas Savienība?

Grāmatas “Zem skorpiona zīmes” autors, igaunis Juri Lina atklāj šīs savienības paralēles ar Padomju Savienību:

“Eiroparlaments ir tikai padomdevējs orgāns. Arī Padomju Savienības Augstākajai padomei nebija likumdošanas varas.

Eiropas Padome (valdība) lēmumu pieņemšanā ir atkarīga no Eiropas Komisijas ieteikumiem. Padomju Savienības Ministru Padome bez politbiroja direktīvām neko nespēja izlemt.

Reālā vara pieder Eiropas Komisijai, kas var pieņemt lēmumus arī gadījumos, kad no 17 tās locekļiem uz vietas ir tikai astoņi. Apspriedes ir aizklātas un protokoli slepeni. Arī Padomju Savienībā reālā vara piederēja politbirojam, kur parasti bija 15 locekļi. Arī tur apspriedes notika slepenībā.”

Arī šīs savienības mērķis ir vēsturiskās atmiņas izdzēšana un tau-

tu sajaukšana, ko mēģina panākt ar tautu nacionālo jūtu iznīcināšanu, vardarbības, izvirtības, narkotiku, degradējošas mūzikas un mākslas cildināšanu, pat uzspiešanu, reklamējot visu to kā modernu.

Ja cariskā Krievija bija tautu cietums, tad Padomju Savienība – tautu koncentrācijas nometne, kura būvēta uz cilvēku kauliem un peldināta asinīs. Bet mūsdienas varētu apzīmēt par laiku, kad tautas mēģina pārvērst par vienveidīgu bezgribas zombiju un mankurtu masu, kuri zaudējuši savu vēsturisko atmiņu.

Drūmi. Ikkatram ir arī redzams, ka mūsdienu pasaulē nepaliek mierīgāk. Visa tā likumsakarīgs iznākums, kā var prognozēt, būs pārmaiņas caur grūtībām, caur noteiktu sprādzienu. Dabā ir tā: kad mākoņi savelkas tumšos padebešos, tad seko negaiss, pēc kura iestājas miers. Tā ir arī cilvēku sabiedrībā. Cilvēku izraisītā negaisa laikā ir jāpatveras savā zemē, savās mājās starp savējiem, lai tas nenodarītu nekā ļauna.

Bet sava zeme, savi ļaudis, sava valoda ir jāsargā, lai būtu **kur** patverties.

Šodien latviešu tauta izmirst, bet visapdraudētākie ir latgaļi un senā latgaļu valoda. Apdraudēta ir stiprā latgaļu tauta, un tai šobrīd jābūt īpaši saliedētai – kā akmenim, kurā nekas nevar iespieties, kuru nevar sasmalcināt un izkaisīt vējā.

Latgaļu vēsture pierāda, ka tauta spējusi pastāvēt likteņgriežos. Un ne tikai nebeidzamajās cīņās pret vikingu-slāvu sirotājiem un iekarotājiem pirms daudziem gadsimtiem. Piemēram, arī 19. gadsimtā, kad latgaļu zemnieki saliedējas ap leģendāro tautas varoni un neuzpērkamo zemnieku tiesību aizstāvi no Nautrēnu pagasta Pīteru Miglinīku.

Kad šo cīnītāju iemet cietumā, tad zemnieki viņu nepamet nelaimē un ik dienas brauc pie viņa un ved pārtiku. Juzdams tuvojamies aiziešanu no šīs pasaules (viņš mirst 33 gadu vecumā), šis izcilais latgaļu patriots izsaka savas dzīves jēgu vārdos:

“Mani tuvākie ir mana tauta. Mana cīņa bija mana lūgšana, un nāve būs mans upuris Dievam par tautu.”

Arī par baznīcu Miglinīkam ir savs viedoklis. Viņš netic tādai baznīcai, kas atlaiž grēkus pret samaksu un pati pielūdz Zelta teļu. Viņš tic tikai taisnīgam Dievam. Tāpat kā Francis Trasuns, ko viņš paudis savā pravietiskajā, mūža galā papildītajā dzejolī *“Tu navaicoj mani”*:

*Ir breiveiba dūta nu Dīva:
Breivs dzymu, breivs grybu es mērt.
Nu ticeibas, draugim un Dīva
Nivīns mani naspēs gon šķērt.*

Vai tautai, par kuru Dievs ir saņēmis šādus upurus, Dievs ļaus tik viegli iznīkt?! Nekad!

Bet darāmais ir pašu latgaļu rokās. Kā rīkoties – to jau ir pateicis priekšā Dieva cilvēks – Pīters Migliniķis. Viņa laikabiedri ir salikuši kopā visas viņa galvenās pamācības, un gala iznākumā ir tikuši saskaitīti tādi kā 10 Migliniķa baušļi:

1. Cīnīties par taisnību.
2. Mīlēt savu Tēvu zemi.
3. Turēties kopā kā brāļiem un māsām.
4. Nemeklēt laimi svešumā.
5. Palikt savā ticībā.
6. Turēties pie tautas tikumiem un parašām.
7. Nekaunēties no dzimtās mēles.
8. Mācīt bērniem savus rakstus un sūtīt skolā.
9. Censties dabūt no muižām vairāk zemes (mūsdienīgi pārfrāzējot, nepārdot savu zemi svešiniekiem. – *Red.*).
10. Ticēt un cerēt uz labākiem laikiem.

* * *

Ir silta, saulaina septembra diena. Amatu dienas Brīvdabas muzejā. Dodos uz Latgales sētu, kas atrodas visattālāk no ieejas. Uzrunāju kādu latgaļu meistarū, pārmijam ar viņu dažu labu vārdu. Ieminos arī, ka Latgales sēta muzejā novietota pašā galā – tāpat kā daudzas citas lietas, kas saistās ar Latgali – parasti pašā galā...

Saņemu skaidru, noteiktu un vienkāršu atbildi: "*Mēs nesūdzamies. Esam kodols. Stiprs kodols.*"

Tas tiek pateikts ar tādu iekšēju spēku, ka nesaskan ne ar kādu vaimanāšanu par Latgali. Meistara vārdi pārsteidz mani nesagatavotu, bet tajā pašā laikā manā sirdī ielīst prieks. Tas taču saskan ar to, ko arī es klusībā esmu apjautusi – kodola izjūtu.

Turies un rīkojies, latgaļu tauta!

Izmantotie avoti

Ai, māte Latgale: atskati Latgales vēsturē un kultūrvēsturē / Sast. Pēteris Zeile. – [R.]: Annele, 2001.

Aleksejevs, Valērijs. Latgaļu kranioloģija sakarā ar viņu izcelšanās jautājumu // Arheoloģija un etnogrāfija. – 8. laid. – R.: Zinātne, 1968.

Apcerējumi par Latgales vēstures historiogrāfiju līdz 1945. gadam. / A. Ivanovs, P. Kivrāns, I. Poča, K. Počs. – Rēzekne: Latgales Kultūras centrs, 2003.

Apinis, Aleksejs, Klekere, Ināra, Limane, Lilija. Rakstītājs no Nautrēniem: Andriņa Jūrdža dzīve un veikums. – R.: Liesma, 1989.

Baltakmens, Raimonds. Latviet, kāds tu biji, esi un kā tevi sauc?: Nacionālā identitāte, latviskie uzvārdi un to novēlinātas piešķiršanas priekšvēsture. – R., 2010.

Baltu un slāvu kultūrkontakti = Балто-славянские культурные связи: rakstu krājums. / Sast. Janīna Kursīte. – R.: Madris, 2009.

Birkmanis, Gunārs. Eižena Finka dzīves pēdējie mēneši // Nacionālā Neatkarība, 1993. g. 26. I–2. II.

Bojārs, Nikodems Elijs. Baltu civilizācija: Baltu tautu aizvēsture un vēsturiskie laikmeti no baltu pirmtautas sākumiem trešajā gadu tūkstoši pirms Kristus līdz 16. gadsimtam pēc Kristus. – Rēzekne: Latgales druka, 2009.

Boruks, Arturs. Zemnieks, zeme un zemkopība Latvijā: No senākiem laikiem līdz mūsdienām. – Jelgava: LLU, 2003.

Brastiņš, Ernests. Latvija, viņas dzīve un kultūra. – R.: Antēra, 2007, faksimilizd. pēc 1931. g. izdevuma.

Briška, Bonifacijs. Latgali politiskajās patmaļās. – Minhene: Latgaļu izdevnīceiba, 1957.

Buiķis, Andris. Vai mēs esam tie, kas patiesībā esam: par Latviju pasaules kopsakarībās domājot / Radiosarunas ar Liu Guļevsku un komentāri. – R.: Aut. izd., 2001.

Bukšs, Miķelis. Latgaļu volūdas un tautas izplateības problēmas. – Minhene: Latgaļu izdevnīceiba, 1961.

Cilmers, Hans-Joahims. Darvina maldi. – [R.]: Alberts XII, 2001.

Deņisova, Raisa. Austrumlatviešu antropoloģiskā tipa īpatnības sakarā ar viņu etnisko vēsturi // Arheoloģija un etnogrāfija. – 8. laid. – R.: Zinātne, 1968.

Deņisova, Raisa. Latvijas iedzīvotāju antropoloģiskais sastāvs 16.–18. gs. // Arheoloģija un etnogrāfija. – 11. laid. – R.: Zinātne, 1974.

Donovs, Pēteris. Absolūtā tīrība. – R., 1939.

Donovs, Pēteris. Zeme piepildīsies ar zināšanu... – R., 1938.

Endzelins, Jānis. Darbu izlase četros sējumos. – R.: Zinātne, 1974. – 2. sēj.

Freimanis, Jānis. Ar naidu sirdi. – R.: Pētergailis, 1995.

Gimbutiene, Marija. Balti aizvēsturiskajos laikos. – R.: Zinātne, 1994.

Goba, Arturs. Akmenim dziļas saknes: ceļi, kas sākās Bitarīnā. – R.: Pētergailis, 1995.

Grāvere, Rita. Latgales 14.–18. gs. iedzīvotāji odontoloģiskā skatījumā // Arheoloģija un etnogrāfija. – 19. laid. – R.: Latvijas Vēstures inst., 1997.

Grīse, Rasma. Spēkildze: populārvalodniecisku rakstu izlase / Rīgas Latviešu valodas attīstības kopa. – [R.]: Antava, 2005. – I.

Ievads latviešu tautas tērpa vēsturē / red.: A. Dzērvītis, V. Ģinters. – R.: Grinbergs, 1936.

Ivbulis, Viktors. Indoeiropiešu pirmdzimtenes meklējumi saistībā ar Indiju un baltiem. – R.: Zinātne, 2013.

Kalniņš, Roberts (Sēlpilietis). Baltu senču vissenākās un vēlākās dzīves vietas. – Ņujorka: Štāls, 1982.

Karūdnīks, Jōņs. Laiks i nalaiks: dzejys izlase. – Minhene: Latgaļu izdevnīceiba, 1974.

Kavacis, Andrejs. Baltu senvēsture. – R.: Vieda, 2008.

Kemps, Francis. Latgales likteņi. – R.: Avots, 1991.

Kļaviņš, Kaspars. Apstāvēšana. – R.: Mansards, 2009.

Krūmiņš, Andrejs. Mūsu tautas saknes: kultūrvēsturiski pētījumi. – R., 1998.

Krūmiņš, Arturs. Latgales koka baznīcas: Romas katoļu draudzēs 18. gadsimtā. – R.: Jumava, 2003.

Kūkojs, Antons. Mūžs Latgales kultūrā: abpusapputeksnēšanās. – Rēzekne: Latgales Kultūras centrs, 2005.

Kultūras un tikumu vēsture / Aleksandra Grīna red. – R.: Grāmatu Draugs, 1931. – I.

Kursīte, Janīna, Stafecka, Anna. Latgaliešu literatūra: māc. līdz. – R.: Zvaigzne ABC, 1995.

- Latgaļu dziesminieki: dzeju antoloģija / Sakārtojis Aleksis Rubulis. – Čikāga: Šķirmants, 1954.
- Latvieši latviešu acīm: Sibīrija. Timofejevka: rakstu krāj. / Sast. Aigars Lielbārdis. – R.: LU Literatūras, folkloras un mākslas inst., 2011.
- Latviešu konversācijas vārdnīca. – Faks. izd., Gulbja apg., 1933.–1934. – R.: Antēra, 2001. – 10. sēj.
- Lejiņš, Jānis. Melnsvārču rediģētās hronikas: [Arņa Terzena saruna ar Jāni Lejiņu] // Kabinets, 2014. g. aprīlis–maijs, Nr. 108.
- Leitis, Voldemārs. Latviskā Indijas Rīgveda. Āzijas materiāli Latvijas senvēsturei. I. – R.: Aut. izd., 1938.
- Lina, Juri. Zem skorpiona zīmes: Padomju varas triumfs un agonija / tulk. no igauņu val. – Valmiera, 2005.
- Liniņš, Vilis, Leja, Ligita. Kas cēla un kas grāva Latvijas valsti: analītiski loģiskā vēsture. – [R.]: Aut. izd., 2014.
- Loze, Ilze. Lubāna ezera mitrāja neolīta dzintars un tā apstrādes darbnīcas. – R.: Latvijas Vēstures inst., 2008.
- Loze, Ilze. Zemkopības ieviešana Latvijas teritorijā (Lubāna ezera baseins). // Arheoloģija un etnogrāfija. – 19. laid. – R.: Latvijas Vēstures inst., 1997.
- Maldi par veselību: enciklopēdija / Sast. A. Mazurkevičs. – R.: Aplis, 2001.
- Neilis, Kārlis. Vai latvieši cēlušies no etruskiem? // Jaunā Gaita, 1977, Nr. 113.
- Nomales identitātei: rakstu krājums par Latgales kultūru, literatūru, folkloru, veltīts drukas aizlieguma atcelšanas simtgadei Latgalē un Rīgas latgaliešu biedrības *Trešō zvaigzne* pastāvēšanas 15 gadiem. – R.: Madris, 2005.
- Ozoliņš, Ojārs. Krīvu lāsts: senču noslēpumu atklāšana. – R.: Jumava, 2013.
- Paeglis, Armands “Pērkonkrusts” pār Latviju: 1932-1944. – R.: Zvaigzne ABC, 1994.
- Paliēpa, Jānis Radvils. Latvju dainas un vedu himnas: indoeiropiešu un senās Eiropas kultūru saplūde: latviešu valodas un dainu izcelsme. – R.: Aut.izd., 2004.
- Paukste, Jānis. Latgales mūzikas kultūra. – Rēzekne: Latgales Kultūras centrs, 2002.
- Pauls, Rolfš Andrejs. Senbalti. Īss izcelsmes apkopojums. – Minstere: Universitātes spiestuve, 1997.

- Polis, Kārlis. Dievs un dvēsele kā reliģiozs priekšstats aizkristietisko latviešu tradīcijās. – Nebraska: Pilskalns, 1962.
- Puisāns, Tadeušs. Latgales problēma Latvijas vēsturē. // Jaunā Gaita, 1980, Nr. 128.–129., pieejams arī: <http://jaunagaita.net>
- Puisāns, Tadeušs. Vēstures mozaīka. – Rēzekne: Latgales Kultūras centrs, 2010.
- Radiņš, Arnis. Arheoloģisks ceļvedis latviešu un Latvijas vēsturē. – R.: Neputns, 2012.
- Raudive, Konstantīns. Domas par latgaliešu rakstniecību. // Daugavas Vēstnesis, 1942, 15. nov.
- Reliģiskā dažādība Latgalē: mērojot ceļu uz dialogu: 2007. gada 3. aprīļa konferences materiāli. – R.: Latvijas Bībeles biedrība, 2007.
- Rupainis, Antons. Arheolingvistika: pētījums par senvalodu izcelsmi un tautu radniecību: Dainu loma senajās valodās. – Waverly, 1967.
- Sabaļausks, Aļģirds. Mēs – balti. – R.: Latviešu valodas aģentūra, 2014.
- Salceviča, Ilona. Gadsimts latgaliešu prozā un lugu rakstniecībā: 1904–2004. – R.: Zinātne, 2005.
- Segliņš, Uģis. Megalīti. Pasaule. Latvija. – R.: LU Akadēmiskais apg., 2012.
- Stafecka, Anna. Dialekts un valoda Latgalē // Daba un vēsture, 2013. – R.: Zinātne, 2012.
- Stalšāns, Kārlis. Krievu ekspansija un rusifikācija Baltijā laikmetu tecējumā. – Rēzekne: Latgales Kultūras centrs, 2013.
- Trasuns, Francis. Dzīve un darbi. /A. Gobas un A. Sprūdža sakārtojumā. – Rēzekne: Latgales Kultūras centrs, 1997. – 1. sēj.
- Trasuns, Francis. Dzīve un darbi. – Rēzekne: Latgales Kultūras centrs, 1998. – 3. sēj.
- Tugajs, V. Latvieši Baltkrievijā. – R., 2006.
- Urtāns, Vladislavs. Etniskās atšķirības apbedīšanas tradīcijās un kapu inventārā Latvijā 5.–9. gs. // Arheoloģija un etnogrāfija. – 9. laid. – R.: Zinātne, 1970.
- Vasks, Andrejs, Vaska, Baiba, Grāvere, Rita. Latvijas aizvēsture: 8500. g. pr. Kr.–1200. g. pēc Kr. – R.: Zvaigzne ABC, 1997.
- Vīks, Ivars. Mūsu dižā senatne. – R.: Vieda, 2006.
- Virza, E. Miļās Māras pārnākšana: rakstu izlase. – R.: Zinātne, 1991.
- Zagorska, Ilze. Radioaktīvā oglekļa datējumi par senāko Austrumbaltijas

apdzīvotību // Arheoloģija un etnogrāfija. – 21. laid. – R.: Latvijas Vēstures inst., 2003.

Zagorskis, Francis. Zvejnieku akmens laikmeta kapulauks. – R.: Zinātne, 1987.

Zeile, Pēteris. Latgales kultūras vēsture: no akmens laikmeta līdz mūsdienām. – Rēzekne: Latgales kultūras centrs, 2006.

Ziedonis, Rimants. Austrumu robeža. – R.: Zvaigzne ABC, [2008].

Ziedonis, Rimants. Paradoksālā Latvija. – R.: Dienas Grāmata, 2006.

Ziļickis, Oļģerts, Liniņš, Vilis. Baltu tautu civilizācija Eiropā, Āzijā un pasaulē. 3. papild. izd. – R.: Aut. izd., 2010.

Авенариус Н. Древности северозападного края. / Материалы по археологии России. – СПб., 1890, т. 4, ч. 1, вып. 1.

INTERNETA VIETNES

Dzenis, Agris. Baltu tautu pirmdzimtene ziemeļmeitu zemē. Pieejams:

<http://baltutautas.lv>

Ziļickis, Oļģerts. Ļaujiet jel atvases dzīt! Pieejams:

<http://baltutautas.lv>

ŠEI VOLŪDA

Ar cīneibu klausītēs tautas,
Šōs volūdas skaidrajōs skaņōs:
jau tyukstūšas godu tai runoj
seņsenejō latgaļu ciļts!

Šei cyldonō volūda pamats
ir jaunajai latvišu mēlei,
kur jaukti gon sēļu i kuršu
gon lībišu aizmērstī vōrdi.

Grib latvišu mēleite jaunō
nyu latgaļu volūdu nūmōkt!
Grib izskaust, grib aizmērst pavysam
šei meiteņa seņmōti sovu ...

Ak nacīneigs, varmōceigs bārns!
Ar naslavi tiksī tu slovons!
Kas dūbi rūk cytam, tys pats
tymā īsaveļ agri voi vēli. —

Bet latgaļu volūda jaukō
kai ūzuls stōv teirumu vydā:
laiž vējus caur plotajīm zorim
i nasalic vātrā nikaidā.

Šū volūdu runōt i kūpt,
ceļt gūdā storp volūdom cytom,
— svāts pinōkums latgaļam kotram
kai šudiņ tai nōkušūs laikūs!

